

ବିଷୁବା ଶିଳ୍ପ

ଭଗବାନ

ବିପ୍ଳବୀ ଶଙ୍କର

ଲେଖକ

ଶ୍ରୀ ଭୁଗବାନ ରଥ

ବିପ୍ଳବୀ ଶଙ୍କର

ଲେଖକ—

ଭଗବାନ ରଥ

ଭୁବନେଶ୍ୱର ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର, ଟାଙ୍ଗୀ ବିଦ୍ୟାପୀଠ,
କୋଟସାହା, କଟକ

ପ୍ରକାଶକ—

ଡାକ୍ତରୀ ପବ୍ଲିଶର୍ସ

ତେଲଙ୍ଗା ବଜାର, କଟକ-୯

ପ୍ରାପ୍ତିସ୍ଥାନ—

କଟକ ଗ୍ରେଡ଼ିଂ କମ୍ପାନୀ

ବାଲୁବଜାର, କଟକ-୨

ମୁଦ୍ରଣ—

ଦକ୍ଷିଣେଶ୍ୱରୀ ପ୍ରେସ

ତଳତେଲଙ୍ଗା ବଜାର, କଟକ-୯

ପ୍ରକାଶ କାଳ—

୧୪ ଭାଗ, ଶ୍ରବଣ ପୂର୍ଣ୍ଣିମା, ୧୯୭୮

ମୂଲ୍ୟ—ବିଧିବଦ୍ଧ

ପ୍ରଥମ ପାଠକର ମନକୁ ଛୁଇଁଲାଭଳି ଓଡ଼ିଆ ବହି ଖଣ୍ଡିଏ ନମିଳିବା ।
ଦୁଃଖର କଥା । ବରୁମାନଙ୍କର ଅନୁରୋଧ ତଥା ପ୍ରେରଣାରେ ଏ ଖଣ୍ଡିକ ରୂପ
ପାଇଲା । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ମୋର କୃତଜ୍ଞତା ଜଣାଉଛି ।

ଆମ ପିଲାଏ ଆମ ଦେଶର ଗୁରୁମାନଙ୍କୁ ଚିହ୍ନିଲୁ, ଆଦର୍ଶ ରୂପେ
ଧରିଲୁ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନରୁ ଗୋଟିଏ ହେଲେ କଥା ଶିଖିଲୁ; ଏହାକି ହିଁ
କାମନା ।

ଆମେ ତାଙ୍କ ଜୀବନରୁ କଣ କଣ ଶିଖିପାରିବା ଓ ଆମର ନିଜର କରି
ପାରିବା, ସେ ଦିଗକୁ ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ଏଇଟି ଲେଖା ହୋଇଛି । ଜଣେ ଉପକୃତ
ହେଲେ ବି ମୋର ଶ୍ରମ ସାର୍ଥକ ହେଲା ବୋଲି ମନେ କରିବି ।

ଭଗବାନ

ବିପ୍ଳବୀ ଶଙ୍କର

ରେ

ଦେଖନ୍ତୁ—

୧—କଥାଟିଏ କହୁଁ...		...	...
୨—ଶିଶୁ ତଥା ଶ୍ରଦ୍ଧାଶଙ୍କର ..	...	...	୧
୩—ଆଶ୍ରମବାସୀ ଶଙ୍କର...		...	୧
୪—ସନ୍ନ୍ୟାସକ୍ରମ ଗୃହସ୍ଥ ଶଙ୍କର...	...	...	୧୪
୫—ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଶଙ୍କର...	...	...	୨୦
୬—ଆରୁ ଫି ଶଙ୍କର...	...	...	୩୮
୭—ବିପ୍ଳବୀ ଶଙ୍କର...	...	...	୪୪

କଥାଟିଏ କହୁଁ—

କଥା ଆରମ୍ଭ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ପଚାରୁଛି—କେହି ଏପରି କାହା ନାମ ଶୁଣିଛନ୍ତି ଯେ ଜୀବନରେ ପ୍ରତିଦିନ ପ୍ରତି କାମରେ ବୈପ୍ଳବିକ ଚିନ୍ତାଧାରା ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ବି କୌଣସି କାମରେ କେଉଁଠି ଯେତେଲ ଅକୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହୋଇନି—ପରାକର୍ଷ୍ୟ କଣ ଜାଣିନି ?

ସେ ଥିବାର ଯାହା କରିବାକୁ ଛାଡ଼ି କହେ, ତା କହେ ଏବଂ ଈଶ୍ବର ଭାଗ୍ୟ, ଅବସ୍ଥା—ସମସ୍ତେ ତାକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଏପରି ଲୋକ ହେଲେ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର,—ଆଦି ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ । ତାଙ୍କର ସାଂସ୍କୃତିକ ବିପ୍ଳବ ଯୋଗୁଁ ସେ ବିପ୍ଳବୀ ଶଙ୍କର ନାମରେ ଅଭିହିତ ।

ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଯେତିକି ରୋମାଞ୍ଚକର, ସେତିକି ବିସ୍ମୟକର ଏବଂ ଶିକ୍ଷଣୀୟ । ଇଂରେଜ କହେ—First deserve and the demand ତାଙ୍କୁ ଅନୁକରଣ କରି ଅମେ କହୁଛି—ଭଲ କାମ କଲେ ପୁରସ୍କାର ପାଇବ । କିନ୍ତୁ ଭାବପ୍ରଧାନ ଭାରତର କଥା ଠିକ୍ ଓଲଟା । ଏଠାରେ ଅର୍ଜୁନ ବିଶ୍ବରୂପ ନ ଦେଖିବା ଯାକେ କୃଷ୍ଣଙ୍କର କର୍ମଯୋଗ, ଜ୍ଞାନଯୋଗ, ଭକ୍ତିଯୋଗ ଇତ୍ୟାଦି ହଜାରେ କଥା କାମ ଦେଖାଇଲା ନାହିଁ । ଏଇ ହେଲା ଭାବପ୍ରଧାନ ଭାରତର ଅସଲ ରୂପ । ବିଶ୍ବରୂପ ଦେଖି ସାରିବା ପରେ ସବୁ ଠିକ୍ ହୋଇଗଲା ।

ପୁଣି ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା—ଏ ଦେଶ ଈଶ୍ବରଙ୍କୁ ମା' ରୂପରେ ଦେଖେ । ଏ ଦେଶର ନିଜ୍ଜଳ ଅଦ୍ୱୈତବାଦୀ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ମଧ୍ୟ ‘ଆନନ୍ଦ-ଲହରୀ’ ସୃଷ୍ଟିକରି ତନ୍ତ୍ରର ଝିଅ ଦୃଢ଼ କରିଛନ୍ତି । ଏ ଦେଶ କୌଣସି କଥାକୁ ‘ଅସମ୍ଭବ’ ଆଖ୍ୟା ଦେଇନି ।

ସେହି ଅସମ୍ଭବ-ସମ୍ଭବକାନ୍ତ ଶଙ୍କର ତାଙ୍କୁ ୨ବର୍ଷ ହେଲବେଳେ ପାଠ ପଢ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ଏବଂ ୭ବର୍ଷ ବୟସ ବେଳକୁ ସମସ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣୀଆ ପାଠ — ଶାସ୍ତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି ପଢ଼ି ପଣ୍ଡିତ ବୋଲାଉଥିଲେ ଏବଂ ଅଷ୍ଟମ ବର୍ଷରେ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରି ମାତ୍ର ୪ବର୍ଷ ଭିତରେ ସମସ୍ତ ଯୋଗସିଦ୍ଧି ହାସଲ କରି ପାରିଥିଲେ । ଇଚ୍ଛାମାତ୍ରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠମୁକ୍ତ କରିଦେବା, ମିନିଷିକ ମଧ୍ୟରେ କଟକରୁ ଉତ୍ତରନ୍ ହୋଇ ଯାଇ କଲିକତାରେ ଭ୍ରମୀ କରିବା, ଏକା-ବେଳକେ ଦୁଇଟି ଦେହ ଧରି ଦୁଇ ଯାଗାରେ ଦୁଇ କାମ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି ଅସମ୍ଭବ ଶକ୍ତିଲଭକୁ ଯୋଗସିଦ୍ଧି କହନ୍ତି ।

ଆମେ ସମସ୍ତେ ଏପ୍ରକାର ସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରିବାକୁ ଚାହୁଁବା, ମାତ୍ର ବିନା ମୂଲ୍ୟରେ ଅର୍ଥାତ୍ ବିନା ପରିଶ୍ରମରେ । ସେ ସାଧନା କଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ମନ ଜପିଲେ, ଧ୍ୟାନକଲେ, ଏକାଗ୍ରହେଲେ ଓ ଫଳ ପାଇଲେ । ଆମେ ଯଦି ଆମ ଅବସର ସମୟରୁ ୧୫।୨୦ ମିନିଟ ଦେଇ ପ୍ରତିଦିନ ଏଇପରି କିଛି କରନ୍ତେ, ତେବେ କିପରି ହୁଅନ୍ତା ?

ତାଙ୍କର ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞାନତ ପରୀକ୍ଷା ହୋଇଗଲା, ଯେତେବେଳେ ସେ ଭାଷ୍ୟ ଲେଖିଲେ । ତୁମେ ଶୁଣି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେବ ଯେ ମାତ୍ର ୪ବର୍ଷ ଭିତରେ ସେ ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ର ଓ ସମସ୍ତ ଉପନିଷଦର ଭାଷ୍ୟ ଲେଖି ପାରିଲେ । ଆଉ କେହି ଯତ୍ନକର ଭାଷ୍ୟ ଲେଖି ପାରି ନାହାନ୍ତି ଏବଂ ଆମେ କେହି ସେତିକି ମ-ୟରେ ପଡ଼ି ଶେଷକରି ପାରିବାନି ।

ଶାଳି ସେତିକି ନୁହେଁ—ତାଙ୍କର ଶକ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ଜ୍ଞାନ ଓ ଯୋଗସିଦ୍ଧି ଉଭୟର ପରୀକ୍ଷା ହୋଇଗଲା ଯେତେବେଳେ ସେ ସମଗ୍ର ଦେଶକୁ ତାଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ପାରିତ କରିବାକୁ ଯାଇ ତାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜ୍ଞାନକେନ୍ଦ୍ର ତଥା ପ୍ରାଣ-କେନ୍ଦ୍ରକୁ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଆଘାତ କଲେ ଓ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ତଥା ଗତାନୁଗତନିତ୍ୟକୁ ଚୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଦେଶକୁ ଜ୍ଞାନବନ୍ତ ତଥା ଗତିଶୀଳ କରିଦେଲେ ।

କଥାରେ ଅଛି — କଉଡ଼ି ନେବ ଗଣି । ବୋଧେ ଯେଇ କଥା ମାନି,
ଥରେ ନୁହେଁ କି ଦିଅର ନୁହେଁ — ବାରମ୍ବାର ବଢ଼ିଲୁ ଛାନରେ ତାଙ୍କର ଜ୍ଞାନ
ତଥା ଶକ୍ତିର ପରୀକ୍ଷା ନେଇଯାଉ ତାଙ୍କ ମତକୁ ଏ ଦେଶ ମାନି ନେଇଥିଲା ।

ଏପରି ଏକ ଜୀବନର, ବିଶେଷତଃ ବୈପ୍ଳବିକ ଚନ୍ଦ୍ରାର, କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରଣାଳୀ
ତଥା କାର୍ଯ୍ୟର ଆଲୋଚନା କଲେ ଆମେ ନିଶ୍ଚୟ ଉପକୃତ ହେବା ।

ଶିଶୁ ତଥା ଛାତ୍ର ଶଙ୍କର

ଶିଶୁ ତଥା ଶ୍ରୀବଳ୍ଲଭ ନନ୍ଦଲେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅତ୍ୟୁତା ଲାଗିବ ନିଶ୍ଚୟ; ମାତ୍ର ମୁଁ ନାଗୁର । ଶଙ୍କର ରୂପ ଆମ ପରି ମଣିଷ ନଥିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କୁ ନଥିଲେ ଆମେ ତାଙ୍କ ଜୀବନ ଆଲୋଚନା କରନ୍ତେ ନାହିଁକି ? ସାଧାରଣତଃ ଶ୍ରୀବଳ୍ଲଭ ଶିଶୁ ଜୀବନଠାରୁ ଫରକ, ମାତ୍ର ଶଙ୍କରଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଶ୍ରୀବଳ୍ଲଭ ଦ୍ଵିତୀୟ ବର୍ଷଠାରୁ ଆପେ ଆପେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା; ତେଣୁ ସାଧାରଣ ତାତ୍ତ୍ଵିକ ବିଚାରନ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅସମ୍ଭବ । କିନ୍ତୁ ଏହା ନିଶ୍ଚିତ ଯେ ଏପରି ଅଧ୍ୟାପକଙ୍କ ଜୀବନକୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଆଲୋଚନା କଲେ ଆମେ ନିଶ୍ଚୟ ବହୁତ କିଛି ଶିଖିପାରିବା । ଅବଶ୍ୟ ଜୀବନ ଲାଭ ପାଇଁ ଆମକୁ ବହୁ ଶ୍ରମ ସ୍ଥିକାର କରିବାକୁ ହେବ ।

କୁନି କୁନି ଝିଅ ପୁଅ ଆମକୁ ଆନନ୍ଦ ଦିଅନ୍ତି ବୋଲି ଆଦରରେ ଆମେ ସେମାନଙ୍କୁ “ମା, ବାପା” ବୋଲି ଡାକୁ । ଯାହାଠାରେ କିଛି ଗୁଣ ଦେଖିବା ଯାହାଠାରୁ କିଛି ଉପକାର ପାଉ, ତାକୁ ପ୍ରଶଂସା କରିବାକୁ ଆମ ସଂସ୍କୃତି ଆମକୁ ଶିଖାଏ । ଏହା ଏକ ଭାରି ଭଲ କଥା; ମାତ୍ର ଅସୁବିଧା ପଡ଼ିଲେ ଯେତେବେଳେ ଆମେ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେତେକଙ୍କୁ ‘ମହାତ୍ମା’, ‘ଅବତାର’ ଇତ୍ୟାଦି ନାମ ଦେଇ ଏପରି ଏକ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଲଗା ଶ୍ରେଣୀଭୁକ୍ତ କରିଦେଉ ଯାହାଫଳରେ ଆମ ପିଲାଏ ଭାବନ୍ତି, “ସେମାନଙ୍କୁ ଅନୁକରଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ନିରର୍ଥକ ।” ତା ଫଳରେ ସମାଜ ସେମାନଙ୍କ ତଥାକଥିତ ଦେବତାଙ୍କୁ ଲାଭ ଉଠାଇବାକୁ ଅକ୍ଷମତା ପ୍ରକାଶ କରି କହେ - ସେମାନଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବାକୁ ଭଲ ଅବସର ବିନୋଦନର ଏକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ପଦ୍ଧତି; କିନ୍ତୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଅନୁକରଣ କରି ବଡ଼ ହେବା ଅସମ୍ଭବ, କାରଣ ଆମେ ସେମାନଙ୍କ ପରି ଦେବଅଂଶରେ ଜାତ ହୋଇନୁ !

ହେଲା, ଆମେ ଶ୍ରୀଗୁମନ୍ତୁଷ୍ଠ ବା ଶିଖରାବର୍ଣ୍ଣୀକୁ ଅନୁକରଣ କରିବାକୁ ନେଷ୍ଟା କରି ଶ୍ରୀମନ୍ତୁଷ୍ଠ ବା ଗଙ୍ଗର ହୋଇ ପାରିବାକି ଅର୍ଥାତ୍ ଶତ୍ରୁକଳା ଗିରୀ ଯନ୍ତ୍ରନିଜା ହାସଲ କରି ଆବୋନି; କିନ୍ତୁ ଯୋଡ଼ା ଯୋଡ଼ା କି ଯାବୋ । ଅନ୍ତତଃ ନେଷ୍ଟାଟାଏ କି କରି ପାରିବ । ଶ୍ରୀ ଶିଖର ଥିଲେ ଏକ ଯୋଗକନ୍ଥା । ମୁରୁଣି—ଏକ ଦେବତ୍ବର ଅଧିକାରୀ ମାନବ, ଯାହାଙ୍କୁ ଜୀବନର କେତୋଟି ବିଷୟର ବିଶ୍ଳେଷଣ କଥା ଅନୁସରଣ କଲେ ଆମ ଶିଖରୁ ଅନେକ ଯେହୁମଣି ଯେବତ୍ବର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ପାରିବେ ।

“ହୋଇ ପାରିବେ” କହୁଣ୍ଡେ ଅନ୍ଧାକିଆ କଥା ହେଲା ବୋଲି କୁହାଯିବ । ମାତ୍ର ୩୨ ବର୍ଷ ବୟସରେ ତାଙ୍କ ଦେହତ୍ୟାଗ ବେଳକୁ ତାଙ୍କର ୪ଜଣ ଶିଷ୍ୟ—ପଦ୍ମପାଦ, ସୁବେଶ୍ୱର, ହସ୍ତାମଳକାର୍ଯ୍ୟର୍ଥୀ ଓ ହୋଟକାର୍ଯ୍ୟର୍ଥୀ ହିଁ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ଡୋକ ଡୋକ ହୋଇ ପାରିଥିଲେ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଓକିଲ ହେବା ପରେ ସେ ହୋଟକାର୍ଯ୍ୟର୍ଥୀ ପ୍ରଥମ ଜୀବନରେ ଥିଲେ ଆମ ଅପେକ୍ଷା ମଧ୍ୟ ଲୁଚିଥିଲେ ଓ ଜ୍ଞାନସୁନ୍ଦର । ଯଦି ତାଙ୍କ (ଇନ୍ଦ୍ରହାସ ଯରେ କି ଆସାଲୁ) ମନ୍ତ୍ରରେ ଏହା ସମ୍ଭବ ହେଲା, ଅମେ ନେଷ୍ଟକଲେ ନ ହେବା କାହିଁକି ? ତେଣୁ ଚରିତ୍ର ଗଠନ କଥା ଶକ୍ତି ଆହୁରଣ ପାଇଁ ଶଙ୍କରଙ୍କ ଜୀବନୀ ଅଧ୍ୟୟନ ଯେ ଅତି ସହାୟକ ଏହା ନିଶ୍ଚୟ ହେବ ।

ଜାକ ସମସ୍ତକୁ ଆମ ଶ୍ଵରତର ଧର୍ମ ଜଗତରେ ଯୁକ୍ତି ଅରକକତାରୁ
 ଶୁଦ୍ଧ ପୁରା ଦମ୍ଭରେ ଗୁଲୁଥିଲା କହିବା ଠିକ୍ ହେବ । ଦେଶ ଧର୍ମ-ବିପ୍ଳବର
 ଅସୁସ୍ଥାରେ ଥିଲା ଝିଟାଳି । ବୌଦ୍ଧ ଓ ଜୈନଧର୍ମ ସ୍ଵତନ୍ତ୍ର ଭାବେ ଧର୍ମ
 ବିରୁଦ୍ଧରେ ବଢ଼େଇ କିଛି କିଛି ଲୋକମଙ୍ଗଳ ପ୍ରଦାୟ କରିଥିଲେ, ମାତ୍ର
 ଏମାନଙ୍କର ଶେଷ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଛିର ନ ଥିଲା ଅର୍ଥାତ୍ ଯରଜନ୍ମ, ଭବିଷ୍ୟତ ସ୍ଵରୂପ
 ଇତ୍ୟାଦି ମୁଖ୍ୟତଃ ଏମାନଙ୍କର ଯୁକ୍ତିସିଦ୍ଧିସିଦ୍ଧାନ୍ତ କିଛି ନଥିଲା ତେଣୁ
 ଏମାନେ ମୁଣ୍ଡବୁଲ ହାବେଳି ପରି ସିଧା ଆକାଶକୁ ଉଠି ନପାରି ଅଳ୍ପ ସମୟ
 ମଧ୍ୟରେ ଏ ପଟ୍ଟ ସେ ପଟ୍ଟକୁ ଢଳିଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଧର୍ମର ମହନାୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଭୁଲି
 ଗଲେ ସାହାଯ୍ୟରେ ସ୍ଵତଃ ସ୍ଵତଃ ଶକ୍ତି ହାସଲ କରିବା ଓ ସେହି ସେହି ଶକ୍ତି

ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ସଫାରରେ ଜଣେ ବୋଲି ଜଣା ହେବାଟାକୁ ବଡ଼ ବୋଲି ମନେକଲେ ।

ଏହିପରି ସମୟରେ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ୭୭୫ ଖ୍ରୀ: ବୈଶାଖ ଶୁକ୍ଳ ତୃତୀୟା==
ଅକ୍ଷୟ ତୃତୀୟା ଦିନ ଦ୍ଵିପ୍ରହର ସମୟରେ ଭୂମିଷ୍ଠ ହୋଇଥିଲେ । ପିତା
ତାଙ୍କର ଥିଲେ ବିଶିଷ୍ଟ ଶିବଭକ୍ତ । ସନ୍ତାନ କାମନାରେ ସେ ଶିବଙ୍କୁ
ପୂଜୁଥିଲେ । ସାଧାରଣ ସନ୍ତାନ ନୁହେଁ—ଶିବଙ୍କ ସମାନ ତେଜସ୍ଵୀ ପୁତ୍ର=
ଲଭ ହିଁ ଥିଲା ତାଙ୍କର କାମନା । ପୂଜାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ଶିବ ତାଙ୍କର
କାମନା ପୂରଣ କରିଥିବାରୁ ବାପା, ମା ଦ୍ଵୟତ ନବଜାତ ଶିଶୁଟି ପ୍ରତୀକ୍ଷା
ମାଣିବାର ପର ତେଜସ୍ଵୀ ହେବ ବୋଲି କଳ୍ପନା କରି ଆଉ ପାରନ୍ତ; କିନ୍ତୁ
ଅକ୍ଷୟତୃତୀୟାର ଧନ ସ୍ଫୁଟି ଶତଗୁଣ ବର୍ଦ୍ଧିତ ହେଲପରି ଶଙ୍କର (ତାଙ୍କ
ମତ) ଯେ ଦିନକୁ ଦିନ ପରିବର୍ଦ୍ଧିତ ହେଉଥିବେ; ତା କେହି ହେଲେ କଲ୍ପନା
କରି ନଥିବେ । ଆମର ଜାଣିବା କଥା ଯେ ଆମ ସମାନର ସମସ୍ତ ଦେବଜ୍ଞ
ଚନ୍ଦ୍ରା; କର୍ମକର୍ମାଣି ସବୁ ତାଙ୍କର ମତବାଦର ପ୍ରସାର ମାତ୍ର ।

ଭାରତର ଦକ୍ଷିଣ-ପଶ୍ଚିମ ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳରେ କେଁଉଳ ରାଜ୍ୟ
ଥିବନ୍ତି । ଏହି ରାଜ୍ୟରେ ଶଙ୍କରଙ୍କ ଜନ୍ମ । ପିତାଙ୍କ ନାମ ଶିବଗୁଡ଼ୁ
ବିଦ୍ୟାଧର ଓ ମାତାଙ୍କ ନାମ ଅମ୍ବିକା ଦେବୀ । ସମାନେ ହେଲେ କେରଳୀ
ବ୍ରାହ୍ମଣ । ସମାଜେ ଏମାନଙ୍କ ଜାତିର ବିଶିଷ୍ଟତା ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ କହବା ଠିକ୍
ହେବ । ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଉପନୟନ ସାରି ଗୁରୁ ଗୃହରେ ବାସ କରି
୧୫/୧୭ ବର୍ଷ ବିଦ୍ୟାଧୟନ କରୁଥିଲେ । ତା'ପରେ ପିତା ଯିଆଯିଥ ଗୁରୁ=
ଦକ୍ଷିଣା ଦେଇ ପୁଅକୁ ଘରକୁ ଆଣି ବିବାହ ଦେଉଥିଲେ ଏବଂ ଗୃହସ୍ଥାଶ୍ରମରେ
ପ୍ରବେଶ କରାଉଥିଲେ । ଗୃହସ୍ଥ ସକାଳୁ ସ୍ନାନ, ପୂଜା, ହୋମ ଇତ୍ୟାଦି ସାଧନ
ଅଧ୍ୟୟନରତ ରହୁଥିଲେ । କନ୍ୟାମାନେ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟାତତ୍ତ୍ଵ କରି ବିଦ୍ଵେଷୀ
ହେବାର ସୁଯୋଗ ପାଉଥିଲେ । ମୋଟାମୋଟି ଧନକ କହଲେ ଯିଥେଷ୍ଠହେବ
ଯେ ଏ ଅଞ୍ଚଳର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସିନାତନି ବୈଦିକ ଧର୍ମକୁ ଭାରତର ଅନ୍ୟ
ଅଞ୍ଚଳର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ବେଶୀ ଗୁରୁତ୍ଵ ଦେଉଥିଲେ ।

ଖଲ ଏଡ଼ିକି ନୁହେଁ—ବ୍ରାହ୍ମଣ ମାନେ କୁଳଦେବତା ବା ଇନ୍ଦ୍ର-
ଦେବତା ହସାବରେ କୌଣସି ନା କୌଣସି ଦେବତା କୁ ପୂଜା କରନ୍ଥାନ୍ତି । ଏ
ଅଞ୍ଚଳର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସାଧାରଣତଃ ବନ୍ଧୁ ବା ଶିବକୁ ପୂଜା କରୁଥିଲେ ।
ଆମ ତାଙ୍କ ଭିତରେ ପ୍ରଭେଦ ନେଲେ କି ଅମେ ସକାଳେ ଶିବପୂଜା କରୁ ତ
ଉପରଓଲି ବନ୍ଧୁପୂଜା କରୁ । ବିଶେଷ ନିଷ୍ଠା ନ ଥିବାରୁ ତୋନୁଗତିକ ଭାବେ
ମନ୍ତ୍ର ଆଉଡ଼ାଇ ଏପରି କରନ୍ଥାଉଁ; କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ମନ ଦେଇ ନିଷ୍ଠାପର
ଭାବରେ କେବଳ ଇନ୍ଦ୍ରଦେବତାକୁ ହିଁ ପୂଜୁଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ନିଷ୍ଠାଥିଲା
ଆମ ଅପେକ୍ଷା ଯଥେଷ୍ଟ ବେଶୀ । ଶଙ୍କରଙ୍କ ପିତାମାତା ଥିଲେ ଏକାନ୍ତ ଶିବ
ଭକ୍ତ ।

ବିଶିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷାତତ୍ତ୍ଵବିତ୍ତମାନେ କହନ୍ତି—ଅମେ ପଦ୍ମନାଭରେ ପାଣ୍ଡୁ କବିବା
ପାଇଁ ଯାହା ପଢ଼ିଥାଉ, ସେ ସବୁକୁ ଭୁଲିଯାଇ ସାବିବା ପରେ ଯାହା
ଅବଶେଷ ରହେ, ତାହା ହିଁ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା । ଏଥିରୁ ଏଡ଼ିକି ଜାଣୁଥାଉଁ କି
ଆମ ଶିକ୍ଷାଦକ୍ଷ, ପାରିପାଶ୍ଵିକ ଅବସ୍ଥା ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଧାର ଆମ ମନ ଉପରେ
ନିଶ୍ଚୟ କିଛି ଗୁରୁତ୍ଵପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରଭାବ ପକାଏ ଯାହା ଆମର ଦୈନନ୍ଦିନ
ବ୍ୟବହାରକୁ ନିୟନ୍ତ୍ରଣ କଲଭଳି କେତେକ ଅଭ୍ୟାସ ସୃଷ୍ଟିର ସହାୟକ ହୁଏ ।
ସେଇତଳ ନେଲେ ଶିକ୍ଷାର ଦାନ ବା ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା । ଏହି ଅଭ୍ୟାସ ବା ଇଚ୍ଛା
ଆମ ମନକୁ ବିଭିନ୍ନ ଦିଗରେ ପରିଚାଳନା କରେ ଅର୍ଥାତ୍ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଭାଷାରେ
କହିଲେ—ଚିତ୍ତ-ବୃତ୍ତି ଗଠନ କରେ ।

ସୁଣି ପଣ୍ଡିତମାନେ କହନ୍ତି—ମଣିଷ ମରଯାଏ ଅର୍ଥ ତାର ଦେହଟି
ମାତ୍ର ଧୂଂସ ପାଇଯାଏ । ତାର ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ବଳବତ୍ତା ଇଚ୍ଛାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣତର ରୂପ
ଦେବାପାଇଁ ଅର୍ଥାତ୍ ସାଫଲ୍ୟମଣ୍ଡିତ କରିବା ପାଇଁ ତାର ଆତ୍ମାକୁ କେନ୍ଦ୍ର କରି
ତା ମନ ସ୍ଥାନ ଖୋଜି ବୁଲୁଥାଏ । ସୁଯୋଗ ମିଳିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏପରିକି ଶହ
ଶହ ବର୍ଷ ଅସ୍ଥାଏ ଏହିପରି ବୁଲୁଥାଏ । ଆମର ଜାଣିବା କଥା ଯେ ଏହି ପରି
ଏକ ଅତି ବିଶିଷ୍ଟ ଅସ୍ଥା ଅମ୍ଭିକାଙ୍କ ଚିତ୍ତରୁ ଜାତ ହୋଇଥିଲା । ଯିତ ମ ତାଙ୍କ
ଯତ୍ନରେ ଏବଂ ସମାଜର ପାରିପାଶ୍ଵିକ ସ୍ଥିତି ଭିତରେ ଶଙ୍କର ନାମଧେୟ

ଶରୀର ଭିତରେ କିପରି ଅତ୍ୟନ୍ତୀକରଣ ଶ୍ରବଣେ ବିକଶିତ ହେଲା, ତାହା ଆମେ ସମସ୍ତେ ଜାଣିବା ।

ଶିବଗୁରୁ ଓ ଅମ୍ବିକା ନିଃସନ୍ତାନ ଥିବାରୁ ଶିବଙ୍କ ଶରଣାପନ୍ନ ହେଲେ । ତିନେ ରାତିରେ ଶିବ ଭକ୍ତଙ୍କୁ ସପ୍ନରେ ଦର୍ଶନ ଦେଇ ବର ମାଗିବାକୁ କହିନାରୁ ଶିବଗୁରୁ ତାଙ୍କର ପରି ସର୍ବଗୁଣସଂପନ୍ନ ସର୍ବଜ୍ଞ ପୁଅଟିଏ ମାଗି ବସିଲେ । ସେ ଥିଲେ ଶିବଙ୍କର ବିଶିଷ୍ଟ ଭକ୍ତ । ସର୍ବଜ୍ଞ ଦେବତା ଭକ୍ତର ମନ ବୁଝି ପାରିବେନାହିଁ କିନ୍ତୁ ସେହି ‘ତଥାସ୍ତୁ’ କହି ଉଠିଲେ । ଭକ୍ତଙ୍କର ପ୍ରାଣ ପୁଣି ଉଠିଲା, ଦେହ ଉଲୁସି ଉଠିଲା ଓ ନିଦ ନିମିଷକେ ଉଠିଲେ । ସେ ପ୍ରାଣସ୍ତେୟ ଅମ୍ବିକାଙ୍କୁ ସନ୍ତୁ କହିଲେ । ପତିପତ୍ନୀ ଦୁହିଁଙ୍କ ମନ ଆନନ୍ଦରେ ଭରି ଧରୁ ନଥାଏ ତନ ଗଣୁଥାନ୍ତି । ବର୍ଷକ କରେ ଲାଜ ହେଲା ଅପୁଆ ଘରେ ପୁଅ । ବାପ ମା ଆନନ୍ଦରେ ଶଙ୍କରଙ୍କ ପ୍ରସାଦର ନାମ ରଖିଲେ ଶଙ୍କର । ଦେବତା ଯେପରି ତାର ସୃଷ୍ଟି ଥିବ ସେମିତି ଥାଏ, ଶଙ୍କର ଠିକ୍ ସେହିପରି ଏ ସୃଷ୍ଟିର ଲକ୍ଷ୍ମୀ ନ ହେବ ସାଏ ରହିବେ ଅର୍ଥାତ୍ ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଧର୍ମ-ବିପ୍ଳବ ଯୋଗୁଁ ତାଙ୍କ ନାମ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧର୍ମପ୍ରାଣ ବ୍ୟକ୍ତିର — ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦେଶାତ୍ମବାଦୀର ଅନନ୍ତ କାଳ ଲଗି ସୃଷ୍ଟି ପ୍ରଥାରୁତ୍ତ ହେଉଥିବ ।

ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ବୟସରୁ ହିଁ ଶଙ୍କରଙ୍କର ଗୁପ୍ତଜୀବନ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି ନିଦ୍ରାଦ୍ୱରେ କୁହାଯାଇଛି । ତୁମେ ଜାଣିଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ହେବ ଯେ ସାଧାରଣ ପିଲାଙ୍କ ପାଟି ଫିଟ୍ ଫିଟ୍ ବର୍ଷେ ଯାଉଥିବା ବେଳେ ଶଙ୍କର ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ପୂରିବା ପୂର୍ବରୁ ମାତୃଭାଷା ସ୍ପଷ୍ଟ ତଥା ଶୁଦ୍ଧ ଭାବରେ କହି ପାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କ ସମାଜରେ ମାତୃଭାଷା ଓ ସଂସ୍କୃତ ବ୍ୟାପକ ଅନ୍ୟକୌଣସି ଭାଷାର ପ୍ରଚଳନ ନଥିଲା ।

ବ୍ୟାକରଣ ତଥା ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଶ୍ୱର କଲେ ସଂସ୍କୃତ ହିଁ ପୃଥିବୀର ସର୍ବସାଧାରଣ ଭାଷା । ଏହା ଏକମାତ୍ର ଭାଷା ଯେ ଧ୍ୱନିତତ୍ତ୍ୱର ସମସ୍ତ ପରିସ୍ଥିତିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂପର୍କୀୟ ହୋଇ ନାହିଁ ପାରିବ ଏବଂ ଏହା କାରଣରୁ ମନ୍ତ୍ର ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ

ଅପରିହାୟ । କେରଳର ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜରେ ସଂସ୍କୃତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଥିଲା ପ୍ରତି ଗୃହସ୍ଥର ପ୍ରତିଦିନର ଅବଶ୍ୟ ପାଠ୍ୟ ।

ଅଶ୍ବିନୀର ବିଷୟ ତାଙ୍କର ଦ୍ବିତୀୟବର୍ଷ ବୟସ ବେଳକୁ ଦେଖାଗଲା ଯେ ସେ ଯାହା ଶୁଣିଲେ ତାକୁ ମନେରଖି ଦରକାରବେଳେ କହି ପାରିଲେ । ପିତାଙ୍କ ଚଉପାଠୀରେ ପଢ଼ାଯିବା ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥର ବିଷୟବସ୍ତୁ—ବିଶେଷତଃ ପୁରାଣ ଗପସବୁ ମନେରଖି ଦରକାରବେଳେ କହିପାରିଲେ । ଏହା ଦେଖି କିଏ ଭଲ ତାଙ୍କୁ ଅବତାର ବା ଦୈବଗନ୍ତ ଫିନିଶ୍ ବୋଲି ନ ଭାବିବ ? ଏହା ନିଶ୍ଚୟ ଯେ ତାଙ୍କର ପୁରୁଷନାମ ସଂସ୍କୃତ ଶକ୍ତି (ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହାକୁ ‘ପ୍ରାରବ୍ଧ’ ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି) ବହୁତ ବେଶୀ ଥିଲା । ଆମର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ହେଲା ସାଧନା ଜଗତରେ ଦରକାର ନୁହେଁ କିନ୍ତୁ ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଯାହା ଧର୍ମ ଜନ୍ମରେ ସଫଳ ହେବ ବା ପରଜନ୍ମରେ ଆତ୍ମଲ୍ୟ ପାଇଁ କ୍ଷେପ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରିବ ।

ତାଙ୍କ ପିତାମାତା ଥିଲେ କେରଳର ନାୟୁରର ଜାତୀୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ— ନୈଷ୍ଠିକ ଓ ସଦାଚାରୀ । ସେମାନଙ୍କ ଜାତିର କେହି କେବେହେଲେ ମାଦକ ଦ୍ରବ୍ୟ ସେବନ କରୁ ନଥିଲେ । ସେମାନେ ନିଜର ପବିତ୍ରତା ରକ୍ଷା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହ—ଏପରି କି ଅନ୍ୟ ଜାତିର ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କ ସହ ବି ମିଶ୍ରୁ ନଥିଲେ । ଏହାପରି ଅତି ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଏକ ସମାଜର ଗଣ୍ଡି ଭିତରେ ବଢ଼ି ଉଠୁଥିଲେ ଜଣେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଜଗତପ୍ରେମୀ ମହାମାନବ—ଶଙ୍କର; ଓରଫ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ବା ଆଦି ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ । ରକ୍ଷଣଶୀଳତାକୁ ଗ୍ରାସି ବସ୍ତୁର ଆଶିବାସ କି ସୁନ୍ଦର ଯେ ଜନା !

ତୃତୀୟ ବର୍ଷରେ ପିତା ତାଙ୍କର ଚୂଡ଼ାକରଣ କର୍ମ ସମ୍ପାଦନ କଲେ । ଆଗେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ହିନ୍ଦୁ ବାଳକ ଯେଉଁ ଦଶ ସଂସ୍କାର ପରେ ହିନ୍ଦୁ ବୋଲି ଗଣାହେଉଥିଲା; ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଲା—ଗର୍ଭାଧାନ, ଫସ୍ତବନ; ସୀମନ୍ତୋନ୍ୟାସନ; ଜାତକର୍ମ; ନାମକରଣ; ନିଷ୍ଠାମଣ, ଅନ୍ନପ୍ରାଣନ; ଚୂଡ଼ାକରଣ; ଉପନୟନ ଓ ସମାବର୍ତ୍ତନ । ଆଜିକାଲି କେବଳ ବାହ୍ୟମାନେ ଏ ସବୁ କର୍ମ କରୁଛନ୍ତି; କ୍ଷୀଣ ଯଥାସମୟରେ ନକରି ଧର୍ମକୁ ଆଖିଠାର ମାରୁଛନ୍ତି ଅଥାତ୍ ଏକାଧରଣେ

ଏ ସବୁ କର୍ମ କୃତବେଶରେ କରି ଦେଉଛନ୍ତି । କେହି କେହି କାନପୋଡ଼ା ପତ୍ର କର୍ମଟିଏ ଅଲଗା କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ “ଚୁଡ଼ାକରଣ” ଅର୍ଥାତ୍ ବୈଦିକ ନିୟମରେ ସଂସ୍କାର କରୁନାହାନ୍ତି ।

ମୂଳରୁ ‘ସଂସ୍କାର’ ସପର୍କରେ ଆମର ଯଥାଯଥ ଧାରଣା ରହିବା ଦରକାର । ଆମେ ‘ପାଠ ପଢ଼ୁ’ ଅର୍ଥ ଆଖି ଦେଖେ, ଗାଟି ଘୋଷେ, କାନ ଶୁଣେ ଓ ହାତ ଲେଖେ; ମାତ୍ର ଶେଷରେ ଜଣେ ପାଏ ୧୦/୦ ତ ଜଣେ ପାଏ ୫୦/୦ ।

କାହିଁକି ?

ମନ କାହାର ଲାଗିଲା ତ କାହାର ଲାଗିଲା ନା ।

କାହିଁକି ଲାଗିଲା ?

ମନ ପଛରେ ପ୍ରାଣର ସହଯୋଗ ନଥିଲା ।

ଏହି ମନ ଓ ପ୍ରାଣ ଆଖି ବା କାନ ପରି ସ୍ଥୂଳ ବସ୍ତୁ ନୁହନ୍ତି । ଅଣ୍ଟା ଏକ ସ୍ଥୂଳବସ୍ତୁ । ଏହାର ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ଠିକାକଲେ ଏହା ସହଜରେ ଫାଟିଯାଏ । ମନ, ପ୍ରାଣ ପ୍ରଭୃତିର ସେହିପରି ଏକ ଅବସ୍ଥା ଆସେ ବୋଲି ବୈଜ୍ଞାନିକମାନେ କହୁଛନ୍ତି । ସେତିକିବେଳେ ଚେଷ୍ଟାକଲେ, ଅଳ୍ପ ପରିଶ୍ରମରେ ସଫଳତା ମିଳେ ଅର୍ଥାତ୍ ସହଜରେ ଜ୍ଞାନ ଓ ଶକ୍ତି ଲଭ ହୁଏ ।

ଏବେ ପ୍ରଶ୍ନହେବ ଯେଉଁ ଅବସ୍ଥା କେତେବେଳେ ଆସିବ ? ଆସିବା ସମୟଟି ନିଜ ଲାଭବେ କାଣି ହେବ ତ ? ଏପରି ବହୁତ ପ୍ରଶ୍ନ । ସେ ଗହଳି ଭିତରକୁ ନ ପଶି ଆମର ଏତିକି ଜାଣିଲେ ହେବ ଯେ ହିନ୍ଦୁ ମନୋବିଜ୍ଞାନୀମାନେ ମନର ଅଧ୍ୟୟନରୁ ଏଭଳିକି ଜାଣି ପାରିଥିଲେ ଯେ ଏପରି ଅବସ୍ଥା ‘ଅଶାସ୍ତ୍ରାକ୍ଷପାରେ’ ଏବଂ ଏଇ ଅବସ୍ଥା ଅଶାସ୍ତ୍ରାକ୍ଷର ନାମ ‘ସଂସ୍କାର କରିବା’ । ପ୍ରାଣ ସୂକ୍ଷ୍ମ ବସ୍ତୁ ହୋଇଥିବାରୁ ତାର ସଂସ୍କାର ସ୍ଥୂଳ ଜନ୍ମସୂତ୍ରାଦି ଅନୁଭୂତ ନ ହୋଇପାରେ; କିନ୍ତୁ ମନ, ପ୍ରାଣ ନିଶ୍ଚୟ ଅନୁଭବ କରି ପାରିବେ । ଗୁରୁଜ୍ଞ

କଥାରେ ବଢ଼ିଯି ରଖି ମନ୍ଥାଥ ଚନ୍ଦ୍ରାକଳେ ଏ ଅନୁଭୂତ ନିଶ୍ଚୟ ଆସିବ ।
ଜୀବନର ବିଭିନ୍ନ ଆବଶ୍ୟକତା ପୂରଣ ପାଇଁ ବିଭିନ୍ନ ସମୟରେ ଏଗୁଡ଼ିକ
ହେବାକଥା ।

ସାଧାରଣ ଭାଷାରେ କାନଟୋଡ଼ା ଓ ବିଦ୍ୟାରତ୍ନ ଯାହା, ସ୍କୁଲ ଭାଷାରେ
ଚୁଡ଼ାକରଣ ହେଇଥା । ଆମର ମନ ଭାବଚିନ୍ତା ଗ୍ରହଣ କରେ ଜ୍ଞାନ-ଧର୍ମଜ୍ଞାନ,
ଶୁଦ୍ଧାଶୁଦ୍ଧ ଜ୍ଞାନ; ତେଣୁ ମନକୁ ଉଦ୍ଧମୁଖ କରାଯିବା କଥା । ତାର ସ୍ଥୂଳରୂପ
ହେଲା 'ଶିଖା'--ତଳ ବାଲ ଗୁଞ୍ଜି ଦେଇ ଉପର ଅଂଶରେ ଅଳ୍ପ କିଛି ବାଲ
ରଖିବା । ପିତା ତାଙ୍କର ଏତକ କରି ସାର ପରଲୋକ ଗମନ କଲେ ।
ସାଧାରଣତଃ ବ ୪୫୫ ଦିନ ଏହା କରାଯାଏ; ମାତ୍ର ଜ୍ଞାନ ତଥା ବୟସ --
ଉଭୟର ଅଭାବକୁ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ରଖି ଏହା ୩୫ ବର୍ଷରେ କରାଯାଇଥିଲା ।

ଆଶ୍ରମବାସୀ ଶଙ୍କର

ସ୍ବାମୀଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ଶୋକାରୁର ଜନନୀ ପୁଅକୁ ନେଇ ବାପଘରେ ରହିଲେ, ମାତ୍ର ପଞ୍ଚମ ବର୍ଷ ବୟସ ବେଳକୁ ପୁଣି ସ୍ବାମୀଗୃହକୁ ଫେରିଆସି ପୁଅର ଉପନୟନ କାର୍ଯ୍ୟ ସମ୍ପନ୍ନ କଲେ । ତା ପରେ ଗୁରୁଗୃହକୁ ଯାଇ ବିଦ୍ୟାଧ୍ୟୟନ କରିବା କଥା; ମାତ୍ର ଆଜ୍ଞର ବାହୁଣ ପୁଅ ଉପନୟନ ପରେ ରୁଷିଯାଏ ।

ମାମୁଁ ପଚାରନ୍ତି - ରୁଷି ଯାଉଛ କାହିଁକି ?

ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ଶିକ୍ଷି ବାଳକ କହେ—ମାମୁଁ ବ୍ରତ କଲେ; ମାତ୍ର ନନା ବିବାହ କରି ଦେଉନାହାନ୍ତି ।

ତାପରେ ବିବାହ ଦେବାର ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଇ ପିଲାକୁ ଘରକୁ ଫେରାଇ ଆଣାହୁଏ ଓ ସମାବର୍ତ୍ତନ କର୍ମ କରାଯାଏ । ହିନ୍ଦୁ ଜୀବନର ଗୁରୁ ଗୃହରେ ଜୀବନ ରୂପକ ଏକ ମହତ ଅଧ୍ୟାୟ ଏଇତକ ଭିତରେ ଲୁଚି ରହିଛି ।

ସେତେବେଳେ କିନ୍ତୁ ଏପରି ନଥିଲା । ଉପନୟନ ପରେ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ଗୁରୁଗୃହରେ ବାସକରି ବେଦାଭ୍ୟାସ କଲେ । (ବିଦ୍ + (କର୍ମ) ଅ = ବେଦ ଅର୍ଥାତ୍ ଯାହା ଜାଣିବାର ବିଷୟ ଅର୍ଥାତ୍ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ତଥା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଅନର୍ତ୍ତବ୍ୟ—ସମସ୍ତ ଦରକାରୀ ଜ୍ଞାନ) ସେଠାରେ ସେ ବେଦ, ଉପନିଷଦ ସମେତ ବ୍ୟାକରଣଠାରୁ ଜ୍ୟୋତିର୍ବିଦ୍ୟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତ ପଢ଼ିଲେ । ମନେ ରଖିବା କଥା ଯେ ବୟସ ମାତ୍ର ୫ ବର୍ଷ । ତେବେ ବି ସେ ତାଙ୍କଠାରୁ ବୟସ୍କ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନରେ ଟପିଗଲେ । ଅଧ୍ୟାଧାରଣ ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି ଓ ତତ୍ତ୍ଵୋଦୟକ ବିରୁରଶକ୍ତି । ଗୁରୁ ଏବଂ ଶିଷ୍ୟମାନେ ଦେଖି ଅଶ୍ବର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ଯେ ୭ ବର୍ଷର

ବାଳକ ବେଦର ଜଟିଳ ସ୍ୱର ସମାଧାନ ଦେଇ ପାରୁଛନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଗୁଲୁଗୁଲିଆ ପିଲା ଓ ଜ୍ୟୋତିର୍ମୟ ଗୁରୁଙ୍କର ଅପୂର୍ବ ସମାହାର ଯାହାକୁ କାଶେଇ ଗେର ଜଗିବାକୁ ପ୍ରାଣ ତାଳିବ ତ ମୁଣ୍ଡିଆ ମାରିବାକୁ ବିବେକ କହୁବ । ଗୁରୁ ଏପରି ଅଭୁତ ଶିଷ୍ୟଟିକୁ କିପରି ଚଳାଇଥିବେ କହୁଲେ ? ସେ ତାଙ୍କୁ କିଛି କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଉ ନ ଥିଲେ କି କିଛି କଲେ ନାହିଁ କରୁ ନଥିଲେ । ସେ ଯାହା କରୁଥିଲେ, ତାହା ହିଁ ଥିଲା ଠିକ୍ । ଅଭୁତ ଶିଷ୍ୟ ଥିଲେ ସେ । ତାଙ୍କ ଅନ୍ତର ତାଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଉଥିଲା ଏବଂ ସେ ସେହି ଆନ୍ତର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମାନି ଚଳୁଥିଲେ ।

ମାତ୍ର ୨ ବର୍ଷରେ ଅର୍ଥାତ୍ ୭ମ ବର୍ଷରେ ସେ ଗୁରୁଗୃହର ସମସ୍ତ ଶିକ୍ଷା ଶେଷକଲେ । ସମସ୍ତ ଜ୍ଞାନ ଅର୍ଥ ପୁସ୍ତକଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନ ତଥା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କର୍ମର ଅଭିଜ୍ଞତା । ଆଗରୁ କୁହାଯାଇଛି ପୁସ୍ତକଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନ ସବୁ ଭୁଲିଯାଇଯାଏଲେ ଯାହା ବାକି ରହେ, ତାକୁ ହିଁ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା କହନ୍ତି । ସେଇଥି ପାଇଁ ଅଧ୍ୟୟନ ସହ ଗୁରୁସେବା, ଗୋସେବା ତଥା ସମାଜସେବାର ଏତେ ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଜ୍ଞାନ ପ୍ରଣୋଦିତ ନିଷ୍ଠାପୂର୍ଣ୍ଣ ସେବା ହିଁ ପ୍ରକୃତ ‘ଯଜ୍ଞ’ । ଏହି ସେବା ବା ଯଜ୍ଞ ଆମର ପୁସ୍ତକଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନକୁ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ତଥା ପରିଷ୍କୃଷ୍ଟ କରେ । ସେ ଆଶ୍ରମରେ ଏ ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ ଯଥାସମ୍ଭବ କରିଥିଲେ ହେଁ ତାହା ବୋଧେ ଯଥେଷ୍ଟ ହୋଇ ନଥିଲା । ଏହି ଅଭାବର ପ୍ରଭାବ ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଛି । ତାଙ୍କ ସହ ଯୁକ୍ତିରେ ପରସ୍ପର ହୋଇ କେତେ ବୌଦ୍ଧ ଓ କାପଳିକ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରି ନାହାନ୍ତି !

ଆର୍ଯ୍ୟ ଋଷିମାନେ କାହିଁକି ଉତ୍ତମ ପ୍ରକାର ଜ୍ଞାନର ସମାହାରକୁ ‘ଶିକ୍ଷା’ ନାମ ଦେଇଛନ୍ତି, ତାହା ଆମେ ଏବେ ବି ବୁଝିବା ଉଚିତ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ ଭାରତର ଜନଜାଗରଣ ସମ୍ଭବ ।

ତାଙ୍କର ପୁସ୍ତକଲବ୍ଧ ଜ୍ଞାନ ହେଲା ବେଦ, ବେଦାନ୍ତ, ଗୀତା ସମେତ ସବୁ ପ୍ରକାରର ଜ୍ଞାନ ଗ୍ରନ୍ଥର ଶିକ୍ଷା । ଆଗେ ବୁଝିବା ଏତେ କମ ବୟସର ପିଲା ଏତେ କମ ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଏତେ ପାଠକୁ ନିଜର କରି ପାରିଲା

କିପରି ? ଆମେ ଦେଖୁଥାଉଁ ଜଣେ ପିଲାଟି ପାଟି ଶୀଘ୍ର ଫିଟୁଛି ତ ଆଉ ଜଣକର ଡେରିରେ । ଜଣେ ଶୀଘ୍ର ମନେ ରଖି ପାରୁଛି ତ ଆଉ ଜଣେ ପାରୁନା । ଜଣେ ମୁହଁକୁ ଗୁଡ଼ି ଲୋକର ପ୍ରବୃତ୍ତି ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରି ପାରୁଛି ତ ଆଉ ଅନେକେ ପାରୁନାହାନ୍ତି । ଏ କଥାରୁ ଏକତକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଯେ ସ୍କୁଲ ହେଉ ବା ସୁଷ୍ଟହେଉ, ଏପରି କିଛି ଦିଟିଆଏ—କିଛି କ୍ଷୟ ବା ବୃଦ୍ଧି ହୋଇଥାଏ, ଯାହା ଏଥିପାଇଁ ଦାୟୀ ଏବଂ ଏହା ମଧ୍ୟ ସତ ଯେ ଏଇଲେ ବା ଏ ଜନ୍ମପାଇଁ ଆମର ଏହା ଉପରେ କିଛି ହାତ ନାହିଁ । ପରକାଳବିଜ୍ଞାନମାନଙ୍କ ମତରେ ପ୍ରାରବ୍ଧ ଏଥିପାଇଁ ବହୁ ପରିମାଣରେ ଦାୟୀ ।

ଏହା ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯାଏ ଯେ ଚାଉର ଗୋଟିଏ ଛୁଆ ନେଲେ ତା ଶିଙ୍ଗରେ ଗୋଟିଏ କୁଣ୍ଡଳୀ ଦେଖାଯାଏ ଏବଂ ନାଗର ବସ୍ତ୍ରପର ଚନ୍ଦ୍ର ତା ଦାନ୍ତରେ ଧରିଥାଏ । ସ୍କୁଲରେ ଯଦି ଏହା ସମ୍ଭବଲା, ସୁଷ୍ଟ ସ୍ତରରେ ତା ନଦେବ ବା କାହିଁକି ? ମଣିଷ ମୁଣ୍ଡରେ ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନ ପଶିଲା, ତା ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଇଲା, ତାର ଦାଗ ନ ରହିବ କିପରି ? ସୁଷ୍ଟର ଦାଗ ସୁଷ୍ଟ ଉପରେ ସୁଷ୍ଟ ଗୁପ୍ତରେ ହିଁ ରହିବ । ସ୍ବାମୀ ବିବେକାନନ୍ଦ କହୁଛନ୍ତି କି ଆତ୍ମା ବହୁ ଜୀବନ ଦେଇ ଗତି କରେ ଏବଂ ତାର ପ୍ରତି ଜୀବନର ଅନୁଭୂତି ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ମନ ସଙ୍ଗତା ଭୁଲ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ନୃତନତର—ସତ୍ୟତର ଜ୍ଞାନ ସଂଗ୍ରହ କରୁଥାଏ ଏବଂ ନୃତନ କାମନା ସୃଷ୍ଟି କରୁଥାଏ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଆତ୍ମା ପୂର୍ଣ୍ଣରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣତର ଅବସ୍ଥାକୁ ଗୁଲିଥାଏ । ଆତ୍ମାର ପୂର୍ଣ୍ଣତମ ଅବସ୍ଥାର ନାମ ‘ମୁକ୍ତି’ ଏବଂ ତାର ଠିକ୍ ପୂର୍ବ ଅବସ୍ଥାକୁ ଆମେ କହୁ ‘ଦେବଆଶୀ’ ବା ‘ଅବତାର’ । ଶଙ୍କରଙ୍କର ହୃଦୟ ଏହି ଅବସ୍ଥା ଥିଲା । ଆମେ ବି ଆମର ପ୍ରକୃତ ଅବସ୍ଥା ଉପଲବ୍ଧ କରି ଇଚ୍ଛାଶକ୍ତିର ଯଥାଯଥ ପ୍ରସାଧାନ କଲେ ଯଥାଶୀଘ୍ର ଏପରି ଅବସ୍ଥା ଅଶାଘ୍ୟ ମାରିବା ।

ଆଉ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦେଖାଯାଉ । ଶ୍ରୀ ଅରବିନ୍ଦଙ୍କ ଜୀବନରୁ ଆମେ ଜାଣିଥାଉଁ ଯେ ସେ ଦୈନିକ ୫ ଘଣ୍ଟା ପ୍ରାଣାୟାମ କରିବା ଫଳରେ ତାଙ୍କ ଚିନ୍ତାଶକ୍ତି ତଥା ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି ୧୪୪୦ ଘଣ୍ଟା ବଢ଼ିଥିଲା ଅର୍ଥାତ୍ ଆଗରୁ

ସେ ମାସକେ ଯେତେକ କବିତା ରଚନା କରି ପାରୁଥିଲେ, ସେତିକି ଅଧ-
ଦଣ୍ଡାକରେ କରି ପାରିଲେ । ସେ ଯଦି ପୁଣି ଥରେ ଶଙ୍ଖେ ଗ୍ରହଣ କଲେ,
ତାଙ୍କ ଶକ୍ତି ଆମକୁ ଅସମ୍ଭବ ଭାବରେ ବେଶୀ ମନେହେବ ନାହିଁ କି ?
ଶଙ୍କରଙ୍କ ଶେଷରେ ହୁଏ ତ ତାହା ହିଁ ହୋଇଥିବ । ଆମେ ଚେଷ୍ଟାକଲେ
ଆମର ମଧ୍ୟ ଅଳ୍ପ ଦିନ ଭିତରେ କିଛି ଉନ୍ନତି ହେବ ଏବଂ ଏକ ବା ଦୁଇ
ଜୀବନ ଭିତରେ ଶଙ୍କରଙ୍କ ପରି ଉନ୍ନତି ଲାଭ ହେବ । ତେଣୁ ଶଙ୍କର ୭ବର୍ଷ
ବୟସରେ ଯେ ବିଶିଷ୍ଟ ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ ପାରିଲେ, ତାହା ଅଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟକର
ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଗାଲୁଗପ ନୁହେଁ ।

ପୁଣି ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ବିରୁଦ୍ଧବାର ଅଛି । ସାଧାରଣ ଗ୍ରନ୍ଥର
୧୫୧୭ ବର୍ଷର ପାଠକୁ ସେ ମାତ୍ର ୨ ବର୍ଷରେ ହାସଲ କରିଗଲେ । ସେ
ଏତେ ପଢ଼ିଲେ କେତେବେଳେ ଏବଂ ଗୁରୁ ତାଙ୍କୁ ଏତେ ପାଠ ପଢ଼ାଇଲେ
କିପରି ଏବଂ କେତେବେଳେ ?

ଏହା ସତ ଯେ ଗୁରୁ ସବୁ ପଢ଼ାଇ ନାହାନ୍ତି । ଆଗରୁ କିଛି କି ଗୁରୁ
ତାଙ୍କୁ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଉ ନଥିଲେ । ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖା ଯାଇଥିଲା
ଯେ ସେ ତାଙ୍କ ଆନ୍ତର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମାନି ଯେତେବେଳେ ଯାହା କରୁଥିଲେ,
ତାହାହିଁ ଥିଲା ସେତେବେଳର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ତାଙ୍କ ଦେହ ଓ ମନ ଶୁଦ୍ଧ ଥିବାରୁ
ଆନ୍ତର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଥିଲା ନିର୍ଭୁଲ ଏବଂ ସେହିପରି ଶୁଦ୍ଧ ଆଖିପାଟେଲେ ଆମକୁ
ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ନିର୍ଭୁଲ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ମିଳି ପାରିବ । ଶୁଦ୍ଧ ଖାଦ୍ୟ ଆମକୁ ଦିଏ
ଦେହ ଶୁଦ୍ଧ ଏବଂ ଯୋଗାସନ, ପ୍ରାଣାୟାମ ଇତ୍ୟାଦି ସେଥିରେ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି
ଏବଂ ସତ୍ତ୍ୱ ତଥା ନିସ୍ୱାର୍ଥପର ଭାବନା ମନର ଶୁଦ୍ଧି ଆଣେ । ଦେହଶୁଦ୍ଧି ଓ
ମନ ଶୁଦ୍ଧି ଅନ୍ତଃସଂପର୍କିତ ଏବଂ ଏହି ଶୁଦ୍ଧି ହିଁ ଦିଏ ସିଦ୍ଧି—ସକଳ
କାର୍ଯ୍ୟରେ ମନେରଖ, ସକଳ କାର୍ଯ୍ୟରେ ।

ଗୁରୁ ଆଶ୍ରମର ସାଧାରଣ ପଠନପଢ଼ା ଥିଲା 'ସାଧ୍ୟାୟ' ଅର୍ଥାତ୍ ବିଷୟ-
ବସ୍ତୁକୁ ଶିଷ୍ୟ ନିଜେ ନିଜେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବେ । ତା ପରେ ଗୁରୁ ତଥା

ଶିଷ୍ୟମାନେ ଏକାଠି ମିଳି ଅଲୋଚନା କରୁଥିବା ସେତେବେଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକର ସନ୍ଦେହ ଦୂରଭୂତ ହେବ । ଆଜିକାଲି କେତେକଟି ପିଲା ସ୍ୱାଧୀନ ଅଭ୍ୟାସ କରୁଛନ୍ତି ? ବସ୍ତୁସମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେକଟି ଜୀବନ ସ୍ୱାଧୀନ ତାଙ୍କର ବିଭିନ୍ନ ଶକ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି ବା କିଛି ପୋଷଣ କରୁଛନ୍ତି ? ତା କିପରି ଗଲେ ଆମର ଏ ଜନ୍ମରେ ଅଶେଷ ମଙ୍ଗଳ ସାଧିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭବିଷ୍ୟତ ପାଇଁ ପ୍ରାରବ୍ଧ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହେବ ।

ଏହା ନିଶ୍ଚୟ ସତ୍ୟ ଯେ ଗୁରୁ ତାଙ୍କୁ ଏ ସବୁ ପଢ଼ାଇ ନାହାନ୍ତି ବସି ବସି; ଆଶ୍ରମ ପଢ଼ାଇଛୁ କହିବା ବେଶୀ ଠିକ୍ ହେବ । ପ୍ରଥମକଥା—ମୂଳ-ଭିତ୍ତି ଥିଲା ସୁଦୃଢ଼ ଅର୍ଥାତ୍ ତାଙ୍କର ସ୍ମରଣଶକ୍ତି ତଥା ବିସ୍ମରଣଶକ୍ତି ଥିଲା ଅନନ୍ୟ ସାଧାରଣ । ଦେହ ଶୁଦ୍ଧି ତଥା ମନଶୁଦ୍ଧି ସ୍ୱାର୍ଥରୁ ଆନ୍ତର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ନିର୍ଭୁଲ ଥିଲା । ତାଙ୍କର ଅଧ୍ୟୟନ ଯୁଗ ବର୍ଷରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା ବୋଲି କୁହା ଯାଇଛି । ସେ ତ ଯାହା ‘ସ୍ୱାଧୀୟ’ ହୁଏତରେ ପଢ଼ିବାର ପଢ଼ିଲେ । ଅନ୍ୟମାନେ ଯାହା ପଢ଼ି ଗୁରୁଙ୍କ ସହ ଆଲୋଚନା କଲେ ତାକୁ ମଧ୍ୟ ଶୁଣି ଶୁଣି ପଢ଼ି ଗଲେ ବୋଲି । ଏହି ରୂପ ଅଧ୍ୟୟନ ଫଳରେ ସେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ବର୍ଷ ବୟସରେ ବେଦର ଏକ କଠିନ ପ୍ରଶ୍ନ ବା ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ଦେଇ ପାରିଥିଲେ ଏବଂ ୭ମ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଅଧ୍ୟୟନ ଶେଷ କରି ପାରିଲେ । ତାଙ୍କର ବୃଦ୍ଧି ସ୍ମୃତିଶକ୍ତି, ଏକାଗ୍ରତା, ନିଷ୍ଠା ତଥା ଗୁରୁଭକ୍ତି ତାଙ୍କୁ ଏସବୁପାଇଁ ସମର୍ଥକର ।

ସନ୍ଧ୍ୟାସବ୍ରତୀ ଗୃହସ୍ଥ

ଗୁରୁ ଗୃହର ଶିକ୍ଷା ଶେଷ କରି ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ନିଜ ମା'ଙ୍କ ପାଖକୁ ଫେରିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ତାଙ୍କୁ ସାତ ପରୁଥାଏ । ବିବାହ ବୟସ ହୋଇନି ଅଥଚ ଶିକ୍ଷା ଶେଷ ହେଲା; ତେଣୁ ସେ ନିଜ ଘରେ ରହି ମା'ଙ୍କ ସେବା କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ବ୍ରହ୍ମରାଜ ଜୀବନ ଯାପନ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ ।

ଏବେ ଦିନେ ସକାଳ ୯ଟା ବେଳକୁ ତାଙ୍କ ଚଉପାଡ଼ିରେ ପହଞ୍ଚି ନିତ୍ୟାର୍ଥ ସାରି କୃଷ୍ଣଜିନ ଆସନରେ ପଦ୍ମାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ ଆଠବର୍ଷ ବୟସର ଏକ ଅନାତଶିଶୁ ବାଳକ । ମନ୍ଥୁଣରେ ବେଦ, ଉପନିଷଦ, ଗୀତା ଇତ୍ୟାଦି ଗ୍ରନ୍ଥମାନ ସ୍ମରଣକୃତ । ଚତୁଃପାଶୁରେ ଅସଂଖ୍ୟ ଅକ୍ଷୟନରତ ଚନ୍ଦ୍ରାପୁଷ୍ପ ଶୁକ୍ଳଚକ୍ର ମୁଦ୍ରା । ଜଣେ ପଢ଼ର ଜଣେ ସଢ଼ର ଦୁଃଖନିରାପେ ପ୍ରଶ୍ନ ପରୁର ଯାଉଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ବାଳକ ପ୍ରତିତ୍ୟକଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନର ଯଥାଯଥ ଉତ୍ତର ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସଂପୃକ୍ତ ଶ୍ରଦ୍ଧରୁ ମିଳାଇ ନେବାକୁ ନିଦେ ଶ ଦେଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ଆଲୋଚନା ଅବରାମ ଚାତରେ ସକାଳ ୯ଟାରୁ ଦିନ ୯ଟା ଯାକେ ଚାଲିଛି । ଧନ୍ୟ ସେ ବାଳକଙ୍କ ଧର୍ମ ।

ଦିନେ ଏହି ଶୁକ୍ଳକେଶମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖାଦେଲେ ସେହି ଦେଶର ଅଧ୍ୟପତି ରାଜଶେଷରଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରୀ । ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରଙ୍କ ଅଧୁର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ କଥା ଲୋକ ମୁଖରୁ ଶୁଣି ରାଜା ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବହୁ ମୁଲ୍ୟବାନ ଉପହାର ସହ ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଚଉପାଡ଼ିକୁ ପଠାଇଥିଲେ । ମନ୍ତ୍ରୀ ବାଳକଟିକୁ ଉପହାରରେ ମୋହତ କରି ଉଦ୍ଧାରକୁ ଘେନିଯିବେ !

ମନ୍ତ୍ରୀମହାଶୟ ଉପହାରତଳ ସମ୍ମୁଖରେ ଥୋଇ ନିବେଦନ କଲେ—
ବାରେ ମାତ୍ର ଉଆସକୁ ବିଜେ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ଶଙ୍କର ବିନୟ ସହକାରେ ଉପହାର ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି କହିଲେ—
ଶାସ୍ତ୍ର ହିଁ ମୋର ଏକମାତ୍ର ଶାସକ । ତାର ସେବା ବନ୍ଦ କରି ଅନ୍ୟ କୌଣସି
କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଚନ୍ଦ୍ରା ମୁଁ କରି ନପାରେ ।

ଏପରି ବିଦ୍ୟାନିଷ୍ଠା କେତେଜଣଙ୍କଠାରେ ଦେଖିଛ ?

ତାଙ୍କ ପଣ୍ଡିତ୍ୟ ତଥା ବ୍ୟବହାର ଚୁମ୍ବକ ଲୁହାକୁ ଟାଣିବା ପରି
ରାଜାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଟାଣି ଆଣିଲା । ଚଉପାଞ୍ଚି ଦୃଶ୍ୟ କାହାକୁ ବା
ମୁରାଧନ କରିବ ? ଚନ୍ଦ୍ରକଣ୍ଠର ବିବାଦ ଉଠିବ କରି ସାରିବା ପରେ ରାଜା
ତାଙ୍କୁ ଏକ ହଜାର ସ୍ୱର୍ଣ୍ଣମୁଦ୍ରା ଭେଟି ହସାବରେ ହେଣ କବୋକୁ ଅନୁରୋଧ
କଲେ ।

ସାଧାରଣତଃ ଭେଟି ଦିଆଯାଏ ରାଜାଙ୍କୁ ଓ ଗୁରୁଙ୍କୁ । ଉପହାର
ନେବାକୁ ଅସମ୍ମତ ପ୍ରକାଶ କରୁଥିବା କଥାକୁ ସମ୍ବରଣରେ ରଖି ରାଜା ପଣ୍ଡିତ
ବ୍ରାହ୍ମଣ ମାତ୍ର ଗୁରୁ ସ୍ଥାନୀୟ ବୋଲି ମନେକରି ଭେଟି ଦେଉଥିବା କଥା
କହିଲେ । ମାତ୍ର ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର କହିଲେ—ମୁଁ ଆପଣଙ୍କର ଗୁରୁଙ୍କ ସ୍ଥାନ ପୂରଣ
କରିବି କି ମୁଁ ଅଭାବଗ୍ରସ୍ତ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ପରସାଟିଏ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରି
ପାରିବିନି । ଆପଣ ଉପଯୁକ୍ତ ମନେକଲେ ଆଜ୍ଞା ବା ଅଭାବର ଅଭାବ ମୋତନ
ପାଇଁ ଦାନ କରି ପାରିବୁ ।

ରାଜା—ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ସଂକଳ୍ପ କରି ସାରିଛୁ ସେତେବେଳୁ ଦାନ କରି
ସାରିଛୁ ବୋଲି; ତେଣୁ ଫେରାଇ ନେବା ଉଚିତ ହେବ କି ? ତେଣୁ
ଆପଣ ହିଁ ସତ୍ ପାତ୍ରରେ ଦାନ କରି ଦିଅନ୍ତୁ ।

ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର—ଜ୍ଞାନ ଦାତା ବ୍ରାହ୍ମଣର ଧର୍ମ ଏବଂ ସେଥି ନିମିତ୍ତ ପାତ୍ରପାତ୍ର
ବିଚାର ପାଇଁ ସେ ଦୟା । ସେହିପରି ଧନଦାନ ରାଜାର ଧର୍ମ ଏବଂ ସେ

ଅଭିଜିତା ଥିବାରୁ ରାଜା ପାଟ ବରୁର କରି ତାହା ଅଲ୍ଲେଶରେ ଏବଂ ନିର୍ଭୁଲ ଭାବେ କରି ପାରିବେ ।

ଅଗତ୍ୟା ରାଜା ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ତାହା କରାଇଲେ ।

ରାଜାଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ଜ୍ଞାନ ଓ ଶଙ୍କରଙ୍କ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର କି ସୁନ୍ଦର ପରିଚୟ !!

ଆଗକାଳରେ ଏ ସବୁ ସୁଲଭ ଥିଲା, ମାତ୍ର ଆଜିକାଲି ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ—କାହିଁକି ? ଶାସ୍ତ୍ରାନୁମୋଦିତ ନିତ୍ୟ ନୈମିତ୍ତିକ କାର୍ଯ୍ୟ ଆମର ଚିନ୍ତାଧାରାକୁ ଏପରି ଶୁଦ୍ଧ ଓ ସ୍ପଷ୍ଟ କରିଦିଏ ଯେ ଆମକୁ ଭୁଲ କରିବାକୁ ଅବକାଶ ନୁହେଁ । ଖାଲି ନାସ୍ତିସୂଚକ ନୁହେଁ—ଅସ୍ତିସୂଚକ ଦିଗରୁ ଦେଖିଲେ ବି ଆମର ଲାଭ ଜଣାପଡ଼େ । ଏପରି କରାଯାଏ ଫଳରେ ଠିକଣା ସମୟରେ ଠିକଣା ବାଟ ଦେଖାଯାଏ ଏବଂ ଜଟିଳ ପ୍ରଶ୍ନର ଯଥାରଥ ଉତ୍ତର ମନକୁ ସହଜରେ ଆସିଯାଏ ।

ଗୋଟିଏ ପସ୍ତକ୍ଷା କରାଯାଇପାରେ—ଆଜିଠାରୁ ତୁମେ କାହାର କ୍ଷତି କରନି କିମ୍ବା ସେପରି ଚିନ୍ତା ମଧ୍ୟ କରନି । କେହି ତୁମର କ୍ଷତି କଲେ ବି ତା ବଦଳରେ ତାର କ୍ଷତି କରନି କି ଅନ୍ୟ କେହି ତାର କ୍ଷତି କରୁ ବୋଲି ଭାବନି । ଅକର୍ମାତ୍ମକ ତାର କ୍ଷତି ହେଲେ ଆନନ୍ଦିତ ହୁଅନି; ବରଂ ତାର କ୍ଷତି ପାଇଁ ଦୁଃଖ କର ଓ ତାର ମଙ୍ଗଳ ଚିନ୍ତା କର । ତେବେ ଦେଖିବ କେହି ତୁମର କ୍ଷତି କରିବେନି । ଏପରିକି ଯମଗ୍ର ପୃଥିବୀ ତୁମର ଅମଙ୍ଗଳ କାମନା କଲେ ବି ତୁମର ଡିଲେ ହେଲେ କ୍ଷତି ହେବନି । ସବୁ ବିପଦରୁ ଖସି ଯିବାର ବାଟ ଆପେ ଆପେ ଆସିଯିବ । ଏହା ସୁପରିକ୍ଷିତ ଏବଂ ବୈଜ୍ଞାନିକ ସତ୍ୟ ମଧ୍ୟ । (ଲେଖକଙ୍କ ଶ୍ରୀ ଅରବିନ୍ଦ ପୁସ୍ତକରେ ଏହାର ବୈଜ୍ଞାନିକ ପ୍ରମାଣଟି ଦିଆଯାଇଛି ।) ତୁମେ ଥରେ ପସ୍ତକ୍ଷା କରି ଦେଖିପାର ।

ମାଙ୍କ ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଭକ୍ତି ଥିଲା ଅତଳା । ସେ ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଅଧ୍ୟାପନା କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମା'ଙ୍କ ସେବା କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଦୈନନ୍ଦିନ ଅଭାବ

ପୂରଣ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମା'ଙ୍କ ସେବା କରୁଥିଲେ । ୮୧.୦ ବର୍ଷ ବୟସରେ ତୁମେ କେହି ପିତାମାତାଙ୍କ ସେବା କରିଛ କି କେବଳ ଦାସ ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ାଇଛ ଓ ପୂରଣ ନହେଲେ ନୁଲୁମ କରିଛ ?

ମା ତାଙ୍କର ପ୍ରତିଦିନ ସକାଳୁ ବାସିପାଇଟି ସରି କିଛି ଦୂରରେ ଥିବା ନଦୀକୁ ଗାଧୋଇ ଯାଆନ୍ତି ଓ ଫେରିବା ବାଟରେ କୁଳଦେବତାଙ୍କ ପୂଜାସାରି ଘରକୁ ଫେରନ୍ତି । ଦିନେ ସେ ଫେରିବାବେଳେ ଖରା ତଥା ଦୁର୍ଘଳତା ଯୋଗୁ ବାଟରେ ସଜ୍ଜାସଜ୍ଜନ ହୋଇ ପଡ଼ିଗଲେ । ଶଙ୍କର ତାଙ୍କର ସଜ୍ଜା ଅଣାଇ ଘରକୁ ଆଣିଲେ ଏବଂ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏପରି ବିପଦରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବ ର ଉପାୟ ଚିନ୍ତାକଲ । ନଦୀ ଦୂର କିନ୍ତୁ ମା ତାଙ୍କ ନାତି ଅନୁସାରେ ନଦୀରେ ସ୍ନାନ ସାରି କୁଳଦେବତାଙ୍କ ପୂଜା ନ ସାରିଲେ ଜଳସ୍ପର୍ଶ କରିବେନି । ଅଗତ୍ୟା ସେ ଈଶ୍ଵରଙ୍କ ଶରଣାପନ୍ନ ହେଲେ । ସହଜେ ତ ପିଲା ବୟସ—ପିଲାଙ୍କ ଭଳି କାନ୍ଦିଲେ ଓ ମା ପାଖେ ଅଳି କଲୁଭଳି ଈଶ୍ଵରଙ୍କ ପାଖେ ଅଳି କଲେ । ଏଣେ ପୁଣି ପଣ୍ଡିତ—ଉପାସନା କଲେ । ନଦୀ ନିକଟକୁ ଆସୁ ବୋଲି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ଯେ ଶୁଣିଲା ହସିଲା; ମାତ୍ର ସେ ତଦଗତପ୍ରାଣ ହୋଇ କାନ୍ଦି କାନ୍ଦି ଜଣା କରି ଚାଲିଲେ । ଫଳ କଣ ହେଲା, କହିବି । ଅଳ୍ପ ଦିନ ଭିତରେ ନଦୀ କୁଳ ଖାଇ ତାଙ୍କ ଘରପାଖ ଦେଇ ବହିଲା ।

ତୁମେ କହିବ — କୁଆ ବସିବାକୁ ତାଳ ପଡ଼ିଲା । ପ୍ରକୃତରେ ତା ନୁହେଁ । ଏ ବିଶ୍ଵ ଏକ ଶକ୍ତିଦ୍ଵାରା ପରିଚାଳିତ । ସେହି ଶକ୍ତିର ଇଚ୍ଛା ବିନା ପଥଟିଏ ବି ହଲେନା । ସେହି ଶକ୍ତିକୁ ଛୁଇଁ ପାରିବା ଶକ୍ତି ହାସଲ କଲେ ହେଲା । ଆମେ ଯଦି ଆମର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଯଥାଯଥ ଭାବରେ ପାଳନ କରୁ— ଯାହା ସେ କରୁଥିଲେ, ତେବେ ଆମ ମନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଚିନ୍ତା ସେ ଶକ୍ତିଦ୍ଵାରା କାର୍ଯ୍ୟରେ ପ୍ରତିଫଳିତ ହେବ । ଟାଇପରାଇଟରର ଗୋଟିଏ ଅକ୍ଷର ଉପରେ ରୂପ ଦେଲେ, ସେ ଅକ୍ଷର କାଗଜ ଉପରେ ମିଟିହୁଏ ଏବଂ ସେଥିରେ ତାର ଛାପ ରହିଯାଏ । ସେହିପରି ଆମର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭବନାର ଛାପ ମହାଶୂନ୍ୟରେ ରହିଯାଏ । ଆମେ ଟାଇପ୍ ଲେଖା ପଢ଼ିଲା ପରି ସେ ଶକ୍ତି ଭବନାର

ଛୁପାକୁ ପଡ଼େ ଓ କ'ଣକାନ୍ତ କରବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରେ । ସେତେ ପରି ଭଗବତ କହେ—

ମନ ତୋହର ନିଜ ଗୁରୁ
ଉଦ୍ଧବ ନେତେ ତୁ ପରୁରୁ ।

x

x

x

ମନର ମୂଳେ କାଳ ଥାଇ,
ପ୍ରାଣୀ ତା ଜାଣି ନପାରଇ ।
(‘କାଳ’ ଅର୍ଥ ଜଗତ ପରିଚାଳନା ମହାଶକ୍ତି)

X

X

X

ଏମନ ଭାବୁଥାଇ ଯାହା
କାଳେ ପ୍ରାପତ ହୁଏ ତାହା ।

ମାତ୍ର ସାଧୁ ସାବଧାନ । ଯଦି ସେ ଭାବନା ହିଂସାମୂଳକ ଅର୍ଥାତ୍ ସୃଷ୍ଟିର ବଦଳାଇବାକୁ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ତାହା ତୁମ ନିକଟକୁ ହିଁ ଫେରିବ ଓ ତୁମର ଶତ୍ରୁ କରେ । ଶକ୍ତି କଣ ତୁମକୁ ତା ସୃଷ୍ଟି ଧ୍ୟାନ କରାବାକୁ ଦେବ ? ଧର, ତୁମେ ଗୋଟିଏ ଫସଲ କରୁଛ । ତାକୁ ନଷ୍ଟ କରିଦେବାକୁ ତୁମେ କାହାକୁ ଅନୁମତି ଦେବ, କୌଣସି ଦିଗରେ କେହି ବଢ଼ାଇବାକୁ ଇଚ୍ଛାକଲେ ଅନୁମତି ଦେବ ? ଠିକ୍ ସେହିପରି—ଯଦି ଭାବନା ଅହିଂସା ଅର୍ଥାତ୍ ସୃଷ୍ଟିର ମଙ୍ଗଳକାରକ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ତାହା ଉଦ୍ଧିଷ୍ଟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧନ କରିବ । ଶକ୍ତି ତାର ସୃଷ୍ଟିର ରକ୍ଷାରକ୍ଷଣ ପାଇଁ ଏ ନିୟମ କରୁଛି ଏବଂ ଆମକୁ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ଓ ମାନବାକୁ ହେବ । ସେଥିପାଇଁ ଗାନ୍ଧିଜୀ ଅହିଂସା ଉପରେ ଏତେ ଜୋର ଦେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ଠିକ୍ ସେଇ ହେତୁରୁ ଶକ୍ତି ଶଙ୍କରଙ୍କ ଇଚ୍ଛା ପୂରଣ କରିଛନ୍ତି । ଏଥିରୁ ଏବଂ ଏହିପରି ଶକ୍ତି ଶକ୍ତି ଉଦାହରଣରୁ କଣ ଆମର କିଛି ଶିଖିବାର ନାହିଁ ?

ଏତିକିବେଳେ ଦିନେ କେତେଜଣ ଭବିଷ୍ୟତ ଦର୍ଶୀ ମହାପୁରୁଷ ଅକସ୍ମାତ୍ ଆସି ତାଙ୍କ ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେମାନେ ପ୍ରକାଶ କରିଦେଲେ କି

ଶଙ୍କର ଦଫଳି ପଣ୍ଡିତ ହେଲେ ହେଁ ଅଳ୍ପାୟୁ । ୮, ୧୭ ଓ ୩୨ ବର୍ଷ ବୟସରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣ ସଙ୍କଟର ଆଶଙ୍କା ଅଛି । ଶୁଣିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମା ତାଙ୍କର ଦୁଃଖରେ ଅଧୀର ହୋଇ ଚେତା ହରାଇଲେ । ବିଧବାର ସେ ସ୍ଥଳେ ଏକମାତ୍ର ଆଶ୍ରୟ ।

ମାତ୍ର ଅଷ୍ଟମ ବର୍ଷୀୟ ଶଙ୍କର ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ ନିମିତ୍ତ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ସ୍ୱାମୀ ଗୁଲିଯିବା ପୂର୍ବରୁ ଏହା ଜଣିବାକୁ ହେବ ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ଜନନୀଙ୍କର ଅନୁମତି କିପରି ଲାଭ କରିବାକୁ ହେବ, ତାହାହେଲେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଚିନ୍ତା ।

ବରଡ଼ି କପାଳକୁ ଶିକା ଛୁଣିଲା । ତିନେ ମା, ପୁଅ ନରୁରେ ଗାଧୋଉଛନ୍ତି—କୁମ୍ଭୀର ଶଙ୍କରଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଧରି ଟାଣିଲା । ଉଦ୍‌ବିଗ୍ନତ ବାଣୀ—
 “ବର୍ଷ ବେଳେ ଜୀବନସଙ୍କଟ । ସେ ତତ୍ତ୍ୱଶାତ୍ ସ୍ଥିର କରି ନେଲେ କି ଅନ୍ତତଃ ଜୀବନ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ମନେ ମନେ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରିନେବେ । ସେଥିପାଇଁ ସେ ମାତାଙ୍କ ଅନୁମତି ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ସନ୍ତାନର ପ୍ରାର୍ଥସଙ୍କଟ-ବେଳେ ସବୁ ମା ତାକୁ ଦିଅନ୍ତ ନାମରେ ପାଣି ଛଡ଼ାଇ ଦିଅନ୍ତି—ଭାବନ୍ତି ଦୟା ଆଉ ଯାହା ଦରକାର, ସବୁ କରିଦେବେ । ତେଣୁ ଧନୁମନ୍ତ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ ମିଳିଗଲା ।

ଏଥାଡ଼େ ପାଖରେ ଥିବା ଲୋକେ ତାଙ୍କ ହାତଧରି ଟାଣୁଥାନ୍ତି ତ କେହି କେହି ପାଟି କରୁଥାନ୍ତି ଓ ପାଣିକୁ ବାଡ଼ିଉଠାନ୍ତି । ଶଙ୍କର କିନ୍ତୁ ଭୟରକ୍ରମେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରି ମନେ ମନେ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ଏତିକିବେଳେ କେତେକ ଜାଲିଆ ଆସି କୁମ୍ଭୀରକୁ ଗୁରପଟୁ ଘେରି ଦେବାରୁ ସେ ବିଚାର ପ୍ରାଣ ବିକଳରେ ତାଙ୍କ ଗୋଡ଼ ଛୁଡ଼ି ଦେଇ ପଳାଇଲା । ଲୋକେ ମା, ପୁଅଙ୍କର ସେବାଶୁ ଶୁଣା କରି ଘରକୁ ନେଲେ ।

ଏବେ କହଲ—ତାଙ୍କୁ ସଙ୍କଟରୁ ଉଦ୍ଧାରିଲ କିଏ ?

ଜାଲିଆମାନେ—ସେମାନଙ୍କୁ ଡାକିଆଣିଲା କିଏ ? ଘଟଣାଚକ୍ର ? ଭାଗ୍ୟ ? ଧର୍ମବଳ ? ଗୋଟେ ମିନିଟ୍ ଭାବି ଦେଖିବ ବୋଲି ଆଶା ।

ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଶଙ୍କର

ସୁଷ୍ଟ ହେବା ପରେ ମାତ୍ର ୮ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ଗୃହତ୍ୟାଗ କରି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହେଲେ । ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ପ୍ରାଣରକ୍ଷା ପାଇଁ ଦୁର୍ବଳ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଯାହା କହି ପକାଇଥିଲେ, ତରଫଳ ଏତେ ଦୂର ଯିବ ବୋଲି ଭାବି ନଥିଲେ । ତେଣୁ ସେ କାନ୍ଦିଲେ, ରାଗିଲେ, ଅଭିମାନ କଲେ: ମାତ୍ର ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ମନେ ମନେ ଫକଳି କରି ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରି ଥିବାରୁ ଘରେ ରହିବାକୁ ରାଜି ହେଲେନି । ଶେଷରେ ସେ ମା'ଙ୍କୁ ପଡ଼ିଶ୍ରୁତି ଦେଲେ କି ତାଙ୍କର ଅନ୍ତିମ ସମୟ ପୂର୍ବରୁ ସେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହେବେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଶେଷ ଫିୟା ସପ୍ତଦିନ କରିବେ । (ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ଏହା କରନ୍ତିନି) ‘ମା’ଙ୍କର ତତ୍ତ୍ୱ ନେବେ’ — ଏହି ସତ୍ତ୍ୱରେ ଜଣେ ଜାତିକୁ ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ଫିୟା ଦେଇ ମା’ଙ୍କ ଅନୁମତିରେ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ନିଜର ପୈତୃକ ଗୃହ ତ୍ୟାଗ କଲେ ।

ଏବେ ଗଛମୂଳ ତଥା ସମଗ୍ର ଭାରତ ହେଲା ତାଙ୍କର ଘର ଏବଂ ମାନବ ମାତ୍ରେ ହେଲେ ତାଙ୍କର ଆତ୍ମୀୟସ୍ୱଜନ । ଯାତକୁ ଆମେ ତାଙ୍କୁ କେରଳର ନାମୁଦିଗି ବ୍ରାହ୍ମଣ ହିସାବରେ ନ ଦେଖି ଦେଖିବା କଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ଭାରତୀୟ ହିସାବରେ — ଜଣେ ଆମର ପୂର୍ବପୁରୁଷ ହିସାବରେ ।

ଗୃହ ଏବେ ହେଲେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ । ରାଗ ଦ୍ୱେଷ ତ୍ୟାଗ କରିଥିବାରୁ ମନରେ ଶାନ୍ତି ଥିଲା । ଶ୍ରବଣ, ମନନ ଆଦି ଅଣି ଦେଇଛୁ ଚିତ୍ତର ସ୍ଥିରତା । ଏବେ ଚନ୍ଦ୍ରା ହେଲା କାହାଠାରୁ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଭାବରେ ଯାହା ଗ୍ରହଣ କରିବେ । ଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ଶୁଣିଥିଲେ କି ମହର୍ଷି ପତଞ୍ଜଳି ଗୋବିନ୍ଦପାଦ ନାମ ଧାରଣ କରି ହଳରେ ବସି ହେଲା ନିର୍ମଳା କୁଳରେ ତପସ୍ୟାରତ ଅଛନ୍ତି । ଏବେ ତାଙ୍କୁ ହିଁ ମନେ ମନେ ଗୁରୁପଦରେ ବରଣ କରି ତାଙ୍କୁ ଖୋଜିବାକୁ ନିର୍ମଳା ଡାର ଅଡ଼କୁ ଚାଲିଲେ ।

ମାତ୍ର ୮ ବର୍ଷ ବୟସ । ଲଣ୍ଡା ମୁଣ୍ଡକୁ ଗେରୁଆ ଲୁଗା—ହାତରେ
ଦଣ୍ଡକମଣ୍ଡଳ—ମସ୍ତିସ୍କରେ ଅସାମାନ୍ୟ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ—ହସ ହସ ଗୁଲୁଗୁଲୁଆ
ଟୋକାମାଏ; ମାତ୍ର ଜ୍ଞାନପ୍ରେମର ପ୍ରତିମା । ନ ଗୁଞ୍ଜିଲ ଲୋକ ଗୁଞ୍ଜିଲ ।
ଦିପହର ଖରାବେଳେ ବ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ଯେଉଁ ଗଛମୂଳେ ବା ମନ୍ଦିରରେ ସେ
ବିଶ୍ରାମ ନିଅନ୍ତି, ସେଠାରେ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ଓ ତାଙ୍କ କଥା ଶୁଣିବାକୁ
ଗହଳି ଲାଗିଯାଏ ।

ଦୀର୍ଘ ୨ ମାସର ପଥ ଅତିକ୍ରମ କରି ସେ ନର୍ମଦା କୂଳରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ।
ସେହି ନର୍ମଦା ପଟେବେଷ୍ଟିତ ଓ କାରନାଥ ଶଙ୍କର ନମ୍ବରରେ ଏକ ପ୍ରଗନ୍ତ
ଗିରିଗୁହାରେ ଗୋ ବିଦ୍ୟପାଦ ନାମଧାରୀ ମହର୍ଷି ଥିଲେ ସମାଧିମଗ୍ନ । ତାଙ୍କ
ଦର୍ଶନ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେଠାରେ ଆଗରୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହୁଥିବା ଜଣେ ବୃଦ୍ଧ
ସ୍ୱାଙ୍କର ବୟସ ଚାରି କି ପଚାରିଲେ —

ତୁମ ପକ୍ଷେ ଆଉ କିଏ ଅଛନ୍ତି ?

ଶଙ୍କର ତରୁଣତାରୁ ଉତ୍ତର ଦେଲେ—ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଭଗବାନ
ଅଛନ୍ତି ।

ଯୁକ୍ତି ଛଳରେ ଆମେ ଏହା ମାନୁ ଓ କହୁ; ମାତ୍ର ଯଦି ପ୍ରକୃତରେ
ଅନୁଭବ କରି ପାରନ୍ତି, କେତେ ବଢ଼ିଆ ହୁଅନ୍ତା ।

ଗୋବିନ୍ଦପାଦ ଥିଲେ ହଜାରେ ବର୍ଷ ଧରି ସମାଧିମଗ୍ନ !—ଦୀର୍ଘକାୟ
କଙ୍କାଳସାର, ଧଡ଼ାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ ପ୍ରସ୍ତରମୂର୍ତ୍ତି ଯୋଗୀ । ଉପରୋକ୍ତ ବୃଦ୍ଧଙ୍କ
ସମେତ ଅନ୍ୟ କେତେକ ତାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ସେଠାରେ ବର୍ଷ ବର୍ଷ ଧରି
ଅପେକ୍ଷା କରି ରହୁଥିବାର ଶୁଣିଲେ ।

ଆଜ୍ଞାକାର ବୈଜ୍ଞାନିକ ଭାରି ଉପରେ ରଚିତ ଶରୀର-ବିଜ୍ଞାନ ଶାସ୍ତ୍ରର
ଦୃଷ୍ଟିକୋଣର ବ ହାରେ ରହିଯାଇଥିବା ଯୋଗବିଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ସତ୍ୟ ଉପରେ
ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଡେଇଁରେ ହେଉ ପଛେ, ଆଗର ବସୟ କି ଭାରତ ସରକାର

୧୯୭୫ରେ ଏହାକୁ ପାଠ୍ୟ ବିଷୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ ନବେବାକୁ ଆଗେଇ ଆସିଛନ୍ତି । ଏହି ଶିକ୍ଷାପଦରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମହାନ ଜୀବନରେ ସମାଧିକୁ ଏକ ଜୀବନ-ଧୁନୁରୁ କହିଲେ ଠିକ୍ ହେବ । ଖେଳରେ ‘ଧୁନୁରୁ’ ପକାଇ ଖେଳାଳୀ ଯେପରି ଅନ୍ୟ କରୁଛି କ୍ରମ ସାରିନିଏ ଏବଂ ତା ପରେ ଖେଳ ଯେଉଁଠି ବନ୍ଦ କରି ଯାଇଥାଏ, ସୁଖି ସେଇଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରେ; ସେହିପରି ସମାଧିମଗ୍ନ ହେଲେ ଯୋଗୀର ଜୀବନଧାରା ସେଇଠି ବନ୍ଦ ରହେ—ପାନ ଭୋଜନ ବନ୍ଦ—କନ୍ଦ୍ରପ୍ତ ଭୂଲନା ବନ୍ଦ—ଶ୍ୱାସ ପ୍ରଶ୍ୱାସ ବନ୍ଦ—ରକ୍ତ ସଞ୍ଚାଳନ ବନ୍ଦ—ଜୀବନଧାରା ବନ୍ଦ । ଗୋଚିତ୍ରସାଦ ଏହିପରି କେତେବର୍ଷ ସମାଧିମଗ୍ନ ଥିଲେ । ତାର ହସାବ କେହି ରଖି ନଥିଲେ । ସେ ସମାଧିମଗ୍ନ ଥିଲେ । ଏମାନେ ଆସିଲେ—ଦେଖିଲେ—ଅପେକ୍ଷା କଲେ । ବର୍ଷ ପରେ ବର୍ଷ ଗଡ଼ି ଚାଲିଥିଲା ।

ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ଆସିଲେ—ଅପେକ୍ଷା କଲେନି । ଦଣ୍ଡପ୍ରଣାମ କଲେ—ନତକାନୁ ହୋଇ ପ୍ରବପାଠ ଆରମ୍ଭ କଲେ । ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ସେ ଧୂନରେ ଧୂନିତ ହେଲା । ଗିରିରାଜନନ୍ଦିନୀ ଉମାଙ୍କ ତପସ୍ୟାରେ ଯୋଗୀରାଜ ମହେଶ୍ୱରଙ୍କ ଧ୍ୟାନ ଭଙ୍ଗ ହେଲା ପରି ସ୍ୱବଧୂନର କମ୍ପନ ପ୍ରସ୍ତର ମୁଣ୍ଡିର ପ୍ରାଣରେ ସ୍ପନ୍ଦନ ଆଣିଲା, ସଙ୍କାର ତୋଳିଲା । ସେ ଆସି ଖୋଲିଲେ । ଯଥାଯଥ ସେବା ଫଳରେ କିଛି ସମୟ ପରେ ତାଙ୍କର ବାକ୍ ଶକ୍ତି ଫେରି ଆସିଲା ।

ସେ ଶଙ୍କରଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ—ତୁମେ କିଏ ?

ଶଙ୍କର ଉତ୍ତର ଦେଲେ—ପ୍ରଭୋ ! ମୁଁ ଶିତି, ଅପ୍, ବାୟୁ, ତେଜ ବା ଆକାଶ ନୁହେଁ କିମ୍ବା ତାର ସଂଶ୍ଳେଷରେ ଗଠିତ ଦେହ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ ।

ମହତ୍ତ୍ୱାସ ଯୋଗୀଙ୍କ ମୁଖମଣ୍ଡଳକୁ ମଣ୍ଡନ କଲା । ତାଙ୍କୁ ଆଉ ଅଧିକ କହିବାକୁ ନ ଦେଇ ସେ କହିଲେ—ଯୋଗବଳରେ ମୁଁ ଜାଣୁଛି ତୁମେ ଭାରତରେ ଅଦ୍ୱୈତମତ ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶଙ୍କର । ଆନନ୍ଦରେ ସେ ତାଙ୍କୁ ଶିଷ୍ୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ଏବେ ଶୁଭ ଚନ୍ଦ୍ର ଶୁଭ କ୍ଷତ୍ରେ ଶଙ୍କର ତଥା ଅନ୍ୟ ଅପେକ୍ଷମାଣ ସନ୍ଧ୍ୟାସୀରଣ ମନ୍ତ୍ରଣିକୁ ବୈଦିକ ନିୟମରେ ଗୁରୁପାଦରେ ବରଣ କଲେ । ସେହି ଗୁମ୍ଫା ହେଲା ସେମାନଙ୍କର ଆଶ୍ରମ । ଶଙ୍କର ସେଠାରେ ୩ ବର୍ଷ ରହି ଯୋଗ ଶିକ୍ଷାକଲେ—ହଠଯୋଗ, ରାଜଯୋଗ ଓ ଜ୍ଞାନଯୋଗ ।

ଆମର ଆଗେ ବୁଝିବା ଉଚିତ—ଶିକ୍ଷା କଣ ଓ ଗୁରୁ କାହିଁକି ଦରକାର—ବିଶେଷତଃ ଯୋଗ ଶିକ୍ଷାର ଅଙ୍ଗୀଭୂତ ହେବାକୁ ଯାଉଛି । ଆଗେ ମାସ ମାସ ଧରି ଗୁଲି ଗୁରୁ ଖୋଜିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା, ଦଣ୍ଡପ୍ରଦାମ କରିବାକୁ ପଡ଼ୁଥିଲା । ପରୀକ୍ଷାରେ ସଫଳ ହେଲେ ଗୁରୁ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ । ଆଜିକାଲି ବି ପଡ଼ା ହେଉଛି ଓ ପରୀକ୍ଷା ହେଉଛି । ଆଜି ସ୍କୁଲରେ ଆମେ ପଢ଼ୁ ବହି ଓ ପଢ଼ାନ୍ତି ଶିକ୍ଷକ । ଗୋଟିଏ ଟଙ୍କ-୦୦ ମୂଲ୍ୟର ବହିକୁ ବର୍ଷକରେ ପଢ଼ାଇବାକୁ ଶିକ୍ଷକ ଟଙ୍କ-୦୦-୦୦ ହସ୍ତାକ୍ଷର ଟଙ୍କ-୦୦-୦୦ ନଥାନ୍ତି । ଏବେ ବରୁର ପାଠ ଏବଂ ଶିକ୍ଷକଙ୍କ ଭିତରୁ ଟଙ୍କାରେ ଓଜନ କାହାର କେତେ ?

ଆଜିର ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ହେଲା “୨” ରେ ୨ ମିଶିଲେ ୪ ବା ଆନବର ୧୫୫୨ରେ ରାଜା ହେଲେ ।” ଯୋଗଶିକ୍ଷା ଏହାଠାରୁ ବହୁତ ଫରକ୍ । ଯୋଗ ମନ୍ତ୍ର ନେଲେ ସାଧାରଣ ଶିକ୍ଷା ତାର ପରିସମ୍ପନ୍ନି ମାତ୍ର । ସେଥିପାଇଁ ଆଜିର ଶିକ୍ଷାକୁ “ସମ୍ମାଦ-ସମ୍ବଳିତ” ଶିକ୍ଷା କୁହାଯାଏ । ଏହା ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଏ କି “ଆଜିର ଶିକ୍ଷା” ଭିତରୁ ପୁସ୍ତକ-ଜ୍ଞାନତତ୍ତ୍ୱ ଭୁଲିଯିବା ପରେ ଯାହା ଅବଶିଷ୍ଟ ରହିବ, ତାହା ହିଁ ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା । ଏବେ ଜାଣିରଖିବା କଥା କି ଯୋଗ ଯେଇ “ପ୍ରକୃତ-ଶିକ୍ଷା” ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ କିଛି ଅଧିକ କରେ ।

(କ) ଜ୍ଞାନ କେଉଁଠୁ ଆସେ ? ବସାଦହିକୁ ଖୁଆରେ ମଜ୍ଜିଲେ ଲହୁଣି ବାହାରିବା ପରି ଅନ୍ତରକୁ ଗୁରୁ-ଉପଦେଶ ରୂପକ ଦଣ୍ଡରେ ମଜ୍ଜିଲେ ଜ୍ଞାନ ବାହାରିବ । ଦହର ପ୍ରତି କଣାରେ ଲହୁଣି ଲୁଚି ରହିଥିବାପରି ଅନ୍ତରର ପ୍ରତି ବିନ୍ଦୁରେ ଜ୍ଞାନ ଅଛି—ଲହୁଣି ପରି ଅଦୃଶ୍ୟ ଅବସ୍ଥାରେ ଅଛି ।

(ଖ) ଦହ ଭଲ ବସି ନଥିଲେ ବା ପାଗ ଗରମ ଥିଲେ ଲହୁଣୀ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବନି ଅର୍ଥାତ୍ ଦହର ଓ ପାଗର ଅବସ୍ଥା ଉପରେ ଲହୁଣୀର ଗୁଣ ଓ ପରିମାଣ ନିର୍ଭର କରେ । ଠିକ୍ ସେହିପରି ଶିକ୍ଷକ ଶିକ୍ଷାଦେବେ ଅର୍ଥାତ୍ ଛାତ୍ରର ଦୃଢ଼ତାରେ କମ୍ପନ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବେ; ମାତ୍ର ଛାତ୍ର ଭିତରେ ଯଥାଯଥ କମ୍ପନ ସୃଷ୍ଟି ହେବ କି ନା—ତାର ଅନ୍ତର ଯଥାଯଥ ଭାବରେ ସ୍ପନ୍ଦିତହେବ କି ନା, ତାହା ଛାତ୍ରର ଅନ୍ତରର ଅବସ୍ଥା ଓ ପାରିପାର୍ଶ୍ବିକ ସ୍ଥିତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେ । ହେଲେ ପସ୍ତକ୍ଷାରେ ୮୦%/ ବା ୧୦୦%/; ନହେଲେ ୫୦%/ ବା ୧୦%/ । ଧର—ଆମେ ଗାନ୍ଧିଜୀଙ୍କ ଦେଶପ୍ରେମ କଥା ପଢ଼ାଇଲୁ—ଉଦାହରଣ ଦେଲୁ—ଭୁଝାଇଲୁ । ଯେଉଁ ପିଲାଙ୍କର ଅନ୍ତରକୁ ଛୁଇଁଲୁ, ସେ ମନେ ରଖିଲୁ ଏବଂ ପସ୍ତକ୍ଷାରେ ୮୦%/ ପାରିଲୁ । ଯାହାର ସେ ଆଡ଼କୁ ଦୃଷ୍ଟି ନାହିଁ, ସେ “ଯଦ୍ ପଠିତମ୍, ତଦ୍ ଗୁରବେ ନିବେଦିତଂ, ଗୃହ୍ୟ ଗଚ୍ଛ” କଲୁ ଓ ଫଳ “ଅଗ୍ରେ ଧାବତି, ଧାବତି” ହେଲା ।

ଆମର ଜାଣିବା କଥା ଯେ ଚୁରୁସେବା ତଥା ନିତ୍ୟାନ୍ତର ଅନ୍ତରକୁ ଶୁଦ୍ଧ ତଥା ନିର୍ମଳ କରେ ଏବଂ ଆଶ୍ରମଜୀବନ ପାରିପାର୍ଶ୍ବିକ ଅବସ୍ଥାକୁ ଅନୁକୂଳ କରାଏ ।

(ଗ) ଆଉ ଏକ କଥା—ମଞ୍ଜୁଟିଏ ଲଗାଇଲେ ଗଛଟିଏ ହେବ ଓ ଫଳ ଫଳିବ । କିନ୍ତୁ ମୋଟା ଧାନ ବୁଣି ସବୁ ବାଲମି ଚାଉଳ ଆଣା କରିବା ବୃଥା କାରଣ ମଞ୍ଜୁଟିର ଗୁଣ ଅନୁସାରେ ଫଳର ଗୁଣ ହେବ । ପୁଣି ମଞ୍ଜୁ ଯଦି ଧୁର ପାକଲ ହୋଇ ନଥାଏ ବା ଦରଜାର ମୁତାବକ ଖରା ନପାଇ ଗମ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ, ତେବେ ଅନେକ ମଞ୍ଜୁ ମାଡ଼ ଖାଇଯିବ ଅଥାତ୍ ଗଛ ହେବନି ବା ଦୁର୍ବଳ ଗଛ ହେବ ଏବଂ ଯଥେଷ୍ଟ ଫଳ ହେବନି କାରଣ ମଞ୍ଜୁଟିର ଅବସ୍ଥା ଉପରେ ଗଛର ସ୍ବବଳତା ତଥା ଫଳର ପରିମାଣ ନିର୍ଭର କରେ ।

ସେହିପରି ଅନୁଷ୍ଠାନ ମାଟିରେ ଭଲ ଗଛ ହେବନି କାରଣ ମାଟିର ଗୁଣ ଅନୁସାରେ ଗଛ ହେବ ଓ ମାଟି ଭଲ ବୃକ୍ଷ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ

ଦରକାର ମୁତାବକ ବତର ଥିଲେ ଗଛ ହେବ ।

ତେଣୁ ଏହା ଜାଣିଲି ଯେ ମଞ୍ଜିର ଗୁଣ ଓ ଅବସ୍ଥା ଏବଂ ମାଟିର ଗୁଣ ଓ ଅବସ୍ଥା ଉପରେ ଫଳର ଗୁଣ ଓ ପରିମାଣ ନିର୍ଭର କରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଭଲ ଫଳ ଦେଉଥିବା ଗଛର ପାଳନ ମଞ୍ଜିକୁ ଦରକାର ମୁତାବକ ବତର ଥିବା ଉଙ୍କର ମାଟିରେ ବୁଝିଲେ ଆକାଂକ୍ଷିତ ଫଳ ମିଳିବ । ସେହିପରି ଶକ୍ତିଧର ଗୁରୁଙ୍କର ସତ୍ତ୍ୱ ଉପଦେଶ, ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିବା ଶିଷ୍ୟର ଅନ୍ତରକୁ ଗଲେ ଏବଂ ପରିପାତ୍ରିକ ଅବସ୍ଥା ସାହାଯ୍ୟରେ ହେଲେ ସବୁଠାରୁ ଭଲ ଫଳ ମିଳିବ । ଶତ ବାଧାବିଘ୍ନ ସତ୍ତ୍ୱେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିର ଉପଦେଶ ଯେପରି ପ୍ରଭାବ ପକାଏ, ତାହା ମିଥ୍ୟାଗୁଣ ବ୍ୟକ୍ତି ସେହି ଉପଦେଶ ଦେଲେ ବି ତାହା ଯେପରି ପ୍ରଭାବ ପକାଏ କି ? ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଗୁରୁଦତ୍ତ ମନ୍ତ୍ର କମ୍ପାନ ସୃଷ୍ଟିକରେ ଏବଂ ପ୍ରକୃତ ଶିଷ୍ୟର ଅନ୍ତର ତା ଫଳରେ ସ୍ପନ୍ଦିତ ହେବାକୁ ଲାଗେ । ଫଳ ହୁଏ କି ଇଚ୍ଛିତ ସମସ୍ତଜ୍ଞାନ ସନ୍ଧ୍ୟା ଆକାଶରେ ଗୋଟିକ ଗୋଟି ତାରା ଫୁଟି ଉଠିଲା ପରି ତାର ମନ ଆକାଶରେ ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ ହୁଏ । ଏବେ ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷା କଥା ବୁଝିବା ।

ସେ ଯୋଗ ଶିକ୍ଷାକଲେ । ସେ ଆଗରୁ ଶାସ୍ତ୍ର ପଢ଼ିଥିଲେ ସିନା; ଏବେ ଅଭ୍ୟାସ କରା ସବୁ ଆୟତ୍ତ କଲେ । ଦେଖିବା ତଥା ଯେ ଶାସ୍ତ୍ରସବୁ ପଢ଼ି ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଅର୍ଜନ କରିବାରୁ ଯାହାକୁ 'ବର୍ଷ' ଲାଗି ଥିଲା, ତାକୁ ଅଭ୍ୟାସ କରିବାକୁ 'ବର୍ଷ' ଅର୍ଥାତ୍ ଦେଢ଼ା ସମୟ ଲାଗିଲା । କେଉଁଟି ବେଶୀ ଦରକାର, କହ-ଶାସ୍ତ୍ର-ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ କି ଅନୁଭବ-ଜ୍ଞାନ ? ସେଇ ଅନୁସାରେ ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କର ।

ପ୍ରଥମ ପାଠ ହେଲା—“ଯୋଗଃ ଚିତ୍ତବୃତ୍ତିନିବୃତ୍ତଃ ।” ଆମ ଚିତ୍ତ ବାସନା-କାମନାକୁ ଧରି ସ୍ୱପ୍ନ, ଜାଗ୍ରତ ଓ ସୁଷୁପ୍ତି—ତିନି ଅବସ୍ଥାରେ କଷ୍ଟ ଭୋଗେ । ଆମେ କହୁ—ପାଠପଢ଼ାରେ ମନଲଗୁନି; କାରଣ ମନ ପଢ଼ାବେଳେ ସିନେମା କଥା ଭାବେ; ପୁଣି ସିନେମା ଦେଖାବେଳେ ଖାଇବା କଥା ଚିନ୍ତା

କରେ । ପ୍ରକୃତତଥା ହେଲା—ମନ ‘ସତ୍ୟ’ର ଚନ୍ଦ୍ର । ଚନ୍ଦ୍ର ହେ’ । ସେଇଟି ହେଲା ତାର ଧର୍ମ ବା ସ୍ବାଭାବିକ କାର୍ଯ୍ୟ । ଅବସ୍ଥାଚକ୍ରରେ ପଡ଼ି ଅର୍ଥାତ୍ କାମନାର ବାଧାରେ ସେ ‘ସିନେମା’ କଥା ଭାବିଲା; ମାତ୍ର ମିଳିତକ ପରେ କାଣିଦେଲା ସେ “ଠିକ୍ ନୁହେଁ” ଅର୍ଥାତ୍ ଏହା ତାର ଧର୍ମ ନୁହେଁ; ତେଣୁ ପୁଣି ନେଉଁଠିକି ଯିବ ? ଏତିକିବେଳେ କାମନା ତାକୁ ‘ଖାଇବା’ ପାଖକୁ ନେଲା । ‘ସତ୍ୟକୁ’ ଅର୍ଥାତ୍ ‘ସ୍ବାଭାବିକ ଧର୍ମ’କୁ ପାଇବାଯାଏ ସେ ଏପରି ଦଉଡ଼ୁଥିବ । ତାକୁ ପାଇଲେ ମନପ୍ରାଣ ଏକାଠି ହେବେ ଓ ସେ ହେବ ଅଚ୍ୟୁତ ବା ସ୍ଥିର । ମନର ଚଞ୍ଚଳତାର ପ୍ରକୃତ କାରଣ ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରି ଦର୍ଶି ମାନେ ଏହି ପଠର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିଛନ୍ତି । କି ସୁନ୍ଦର ବ୍ୟବସ୍ଥା ! ଆମର କଣ କିଛି କରିବାର ନାହିଁ ?

ସେ ଆଗେ ଶିଖିଲେ ହଠାତ୍ଯୋଗ । ଏହା ଅଗବ କଷ୍ଟସାଧ୍ୟ । ‘ହ’ ଅର୍ଥ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ‘ଠ’ ଅର୍ଥ ଚନ୍ଦ୍ର, ଅର୍ଥାତ୍ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରର ସଂଯୋଗ । ଆମ ଦେହରେ ପ୍ରାଣବାୟୁର ନାମ ସୂର୍ଯ୍ୟ । ଏହା ନାଳବାଟେ ନାଭି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଏ । ଅପାନ ବାୟୁର ନାମ ଚନ୍ଦ୍ର, ଏହା ମଳଦ୍ବାରବାଟେ ନାଭି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସେ । ପିଲା ମା ପେଟରେ ଥିବାବେଳେ ଫୁଲ ଜଗିଆରେ ନାଭିବାଟେ ଦେହର ସମସ୍ତ ଅଂଶକୁ ବାୟୁ ଯାଉଥାଏ; ମାତ୍ର ଜନ୍ମ ପରେ ଲହୁ କଟା ହୋଇ ଗଣ୍ଡି ପଡ଼େ ଏବଂ ନାଳ ଓ ମଳଦ୍ବାର ନିଜ ନିଜ କାମ କରନ୍ତି । ପୁଣି ମୃତ୍ୟୁବେଳକୁ ଏ ଦୁଇ ବାୟୁ ମିଳିତ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ତାକୁ ଆମେ କହୁ — “ଅଶରୀର ବହୁଲଣି ।” ଅପାନବାୟୁ ପ୍ରାଣବାୟୁ ସହ ମିଶି ବାହାରିଗଲେ ପ୍ରାଣୀର ମୃତ୍ୟୁ ହୁଏ । କିନ୍ତୁ ଯୋଗୀ କୌଶଳ ହମେ ଏ ଦୁହେଁକୁ ଏକତ୍ର କରି ମୃତ୍ୟୁକୁ ଜିଣିଯାଏ । ତା ପରେ ସେ ହୁଏ ଅମର । ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ଗୁଡ୍ଢ଼ିଥିଲେ ଅମର ହୋଇ ରହି ପାରିଥାନ୍ତେ । ସେ କାହିଁକି ମୃତ୍ୟୁବରଣ କଲେ, ତାହା ଯଥା ସ୍ଥାନରେ ବୁଝାଯାଇଛି ।

ଦେହକୁ ଶୁଦ୍ଧ ବା ନିର୍ମଳ ନ କଲେ ଏ ଋଷି ସ୍ବା ଅସମ୍ଭବ । ଅନେକେ ନିଜ ଦେହକୁ ମଳାମୟ ମନେକରି ନିଜକୁ ସାନ୍ତୁନା ଦେଇ ପାରନ୍ତି; ମାତ୍ର ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ଦେହରେ ବହୁ ସଞ୍ଚିତ ମଳ ନିଶ୍ଚୟ ଅଛି । ଶୋଭାବାବେଳେ କିଏ

ପାଟି ମେଲକଣ ଶୁଏ ତ କାହାର ନାଳ ଡାକେ । କାହାର ଦେହର ଏଗ ଅଂଶ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ମୋଟା ତ କାହାର ଯରୁ । କିଏ ଗୁଡ଼ାଏ ଗିଲେ ତ କିଏ ଏକ ଏକ ବଶେଷ ଦ୍ରବ୍ୟ ଲଙ୍କା, ଖଟା, ଲୁଣ ଇତ୍ୟାଦିର ଅତି ପ୍ରିୟ । ଏ ଯରୁ ମଲୟୁକ ଦେହର ଲକ୍ଷଣ । ବିଜ୍ଞାନ କହେ—ମଇଳା ବାସ୍ଥ ଆକାରରେ ରକ୍ତରେ ମିଶି କୌଣସି ନା କୌଣସି ଅଙ୍ଗରେ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇରହେ । ହଠାତ୍‌ରେ ନୌଲି, ଯୌତି, ପ୍ରଭୃତି ହିୟା ଦେହକୁ ମଲସ୍ତାନ କରେ । ଆସନ, ପ୍ରାଣାୟାମ ସେଥିରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବା ଯଙ୍ଗେ ଯଙ୍ଗେ ଦେହକୁ ଦୃଢ଼ ଓ ବଳିଷ୍ଠ କରନ୍ତି । ଏଡେଟା କରି ନପାରିଲେ ବି କେତେକ ସହଜତର ହିୟା କରି ଆମ ଜୀବନକୁ ସୁଖମୟ କରିବାନି ?

ପ୍ରାଣାୟାମ ଅର୍ଥ ପ୍ରାଣସଞ୍ଚୟ । ପ୍ରାଣର ପରିଚୟ ଦେବାପାଇଁ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦେଉଛି । ଆଉ ଘରୁ ଗୋଟିଏ ଜଳଷ ଆଣିବାକୁ କହିଲେ ପାଞ୍ଚ ବର୍ଷିଆ ପିଲାଟିଏ ଡେଇଁ ଡେଇଁକା ଯିବ ତ ୩୦ ବର୍ଷର ପ୍ରୌଢ଼ ସାଧାରଣ ପାଦ ପକାଇ ଯିବ ଏବଂ ୭୦ ବର୍ଷର ବୃଦ୍ଧ ଧୀରେ ଧୀରେ ଯିବ । କାହିଁକି ? ପିଲା ଭିତରେ ଅଳ୍ପ ପ୍ରାଣପ୍ରାଚୁର୍ଯ୍ୟ, ଯାହା ଧୀରେ କମି ଆସିବ । ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଆମର ପ୍ରାଣଶକ୍ତିର ବ୍ୟୟ ଚାଲିଛି । ପ୍ରାଣାୟାମ ଏହି ବ୍ୟୟକୁ କମାଇ ଆମ୍ଭେ ବଢ଼ାଇବା ବ୍ୟବସ୍ଥା କରେ ଏବଂ ଫଳରେ ଜୀବନ ଦ୍ବିଏ ବଳିଷ୍ଠ । ପ୍ରାଣ ହେଲା ଶକ୍ତି ଯାହା ବାୟୁରୁ ଏବଂ ବାୟୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ଖାଦ୍ୟ, ଜଳ ତଥା ଆଲୋକରୁ ସଂଗୃହୀତ ହୁଏ । ବାୟୁକୁ ଅଧୀନ କରି ପ୍ରାଣର ମାଲିକ ହେବା ହେଲା ପ୍ରାଣାୟାମର ଲକ୍ଷ୍ୟ । ଶ୍ରୀ ଅରବିନ୍ଦ ତ ଆମ କାଳର ମଣିଷ । ସେ ପୂର୍ବର ମାସକର କାମ (ଲେଖିବା କାମ)କୁ ଅଧଘଣ୍ଟାକରେ କରିପାରିଲେ । ତାଙ୍କୁ ଦେଖାଗଲା, ସେ ଲେଖିଲେ । ଏ ସବୁ ଦେଖି, ଶୁଣି ଆମେ କଣ କରୁଥାଉଁ ଭଲ ?

ସୁକଠିନ ହଠାତ୍‌ରେ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଉ କିଛି ନ କହି ମୁଁ ଏତିକି କହିବି ଯେ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ବର୍ଷକ ମଧ୍ୟରେ ଏହା ଆୟତ୍ତ କରି ପାରିଲେ ।

ତାପରେ ଗୁରୁ ତାଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ ରାଜଯେଗ । ନାମ କହୁଛୁ ଏହା
ଯୋଗମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ରାଜା ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରେଷ୍ଠ । ଦେହ, ପ୍ରାଣ ଓ ମନ ତ ତାଙ୍କ
ଆୟତ୍ତକୁ ଆସିଥିଲେ । ଏ ଯୋଗରେ ମନ ଅଧ୍ୟୟନ କରେ ମନକୁ ଅର୍ଥାତ୍
ଆମେ ମନ ସାହାଯ୍ୟରେ ମନକୁ ଅଧ୍ୟୟନ କରୁ ଓ ପ୍ରକୃତର ବିଚାର କରି ତତ୍ତ୍ୱ
ଗୁଣ୍ଠ । ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ ଦେଖ—

ମୁଁ ସାପ ଦେଖିଲି ଅର୍ଥ

(୧) ଚକ୍ଷୁ କାମେରରେ ତା ଫଟୋ ଉଠିଗଲା ।

(୨) ସ୍ନାୟୁ ସେ ସମ୍ବାଦ ମନକୁ ଦେଲେ ।

(୩) ମନ ଚାହିଁ ସହ ଆଲୋଚନା କରି ତାକୁ ସାପ ବୋଲି ସାବ୍ୟସ୍ତ
କଲ ।

ଏବଂ (୪) ଆତ୍ମା ତାକୁ ସାପବୋଲି ଗ୍ରହଣ କଲ । ତେଣୁ ଆଖି
ପିଛୁଡ଼ାକେ ‘ଅଧ୍ୟୟନ’ ଏ ଚାରିଟି କାମ ହୋଇଗଲା । ଗୁରୁ ତାଙ୍କୁ ଦେହ-
ମନ-ପ୍ରାଣ-ଆତ୍ମା ତତ୍ତ୍ୱ ଅର୍ଥାତ୍ ଆତ୍ମାତତ୍ତ୍ୱ ଶିଖାଇଲେ । ପ୍ରଥମ ବର୍ଷ ସେ
ବାୟୁକୁ ଜୟ କରିଥିଲେ । ବାୟୁର ସୁକ୍ଷ୍ମରୂପ ହେଲା ପ୍ରାଣ । ଆମେ କହୁ
“ମନ ଲଗୁନି” । ପ୍ରକୃତରେ “ପ୍ରାଣ” ସେଥିପାଇଁ ଦାୟୀ । ସେ ପ୍ରାଣକୁ
ହାତରେ ରଖିଥିଲେ ବୋଲି । ଏହି ପ୍ରାଣକୁ ନିଜର ବୋଲି ମନାଇ ପାରିଲେ
‘ଅସମ୍ଭବ’ ଆମ ଅଭିଧାନରେ ରହିବନି ।

ନିଜ ପ୍ରାଣକୁ ଚିହ୍ନି ବୈ-ପ୍ରାଣକୁ ମଧ୍ୟ ନିଜର କରିପାରିବା । ଆମ
ଅଜାଣତରେ ବି ବେଳେ ବେଳେ ଏହା ହୋଇଥାଏ । କଳିକତାରେ ଥିବା
ପୁଅକୁ ସଙ୍ଗଟି ପଡ଼ିଲେ ପଲ୍ଲୀଗ୍ରାମରେ ଥିବା ଅଖିଷିତା ମାର ମନ ଦୂରେ
ଲଗୁନି । ନିଗମାନନ୍ଦ ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ତାର ଅଗସ୍ତ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତି
ଦେଖିଥିଲେ । ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ତାଙ୍କ ମା’ଙ୍କର ଅନ୍ତମ କାଳ ପହଞ୍ଚିବା କଥା ଜାଣି

ପାରିଥିଲେ । ଏ ସବୁ ପ୍ରାଣର ବିଭିନ୍ନ ସୋପାନର କାର୍ଯ୍ୟ । ତାଙ୍କ ପ୍ରାଣ ନିଜ ପ୍ରାଣ ଜରିଆରେ ଅନ୍ୟର ପ୍ରାଣସହ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କଲେ ଓ ତାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କଲେ । ଏହା ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି ଓ ହେବ । ରାଜଯୋଗ ସାହାଯ୍ୟରେ ଆମେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରାଣ ନୁହେଁ — ବିଶ୍ୱପ୍ରାଣ ସହ ସମ୍ପର୍କ ସ୍ଥାପନ କରି ପାରିବା । ଏବଂ ତାକୁ ପ୍ରଭାବିତ କରି ପାରିବା ଅର୍ଥାତ୍ ଆମ ଚେତାକୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ମନରେ ପ୍ରତିବିମ୍ବିତ କରାଇ ପାରିବା ଅନ୍ୟ ଭାଷାରେ କହିଲେ ଆମେ ଆମକୁ ଜୟକରି ବିଶ୍ୱବିଜୟୀ ହୋଇପାରିବା ।

ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ଏ ବର୍ଷନ ଭିତରେ ନିଜର ଅନ୍ତର ପର୍ଯ୍ୟବେକ୍ଷଣ କରି ପଶ୍ଚିତ ହେବାରେ ବହୁତଦୃଢ଼ରେ ମଧ୍ୟ ପଶ୍ଚିତ ହୋଇଗଲେ । ଅନ୍ତର୍ଗତଟି ସୂକ୍ଷ୍ମ ଓ କାରଣ ଏବଂ ବହୁର୍ଗତ ସ୍ଥୂଳ ଓ କାର୍ଯ୍ୟ । ସେ ଦେଖିଲେ ଓ ଶିଖିଲେ ଯେ ସେ ନିତ୍ୟ, ସୃଷ୍ଟି ଓ ଶୁଦ୍ଧ ।

ହଠାତ୍ ଓ ରାଜଯୋଗ ସାଧନ ଫଳରେ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ଅଲୌକିକ କ୍ଷମତାଶାଳୀ ଯୋଗୀରେ ପରିଣତ ହେଲେ । ଦୁଃଖୀ, ବିଶ୍ୱାସୀୟଙ୍କ ପରି ସେ କଳ୍ହାମତେ ଜଗତ ଭୟ କରି ପାରନ୍ତି — ତେଣୁ ଦରକାର ଜ୍ଞାନଯୋଗ । ଜ୍ଞାନ ପାଇଥିବା ଶକ୍ତିକୁ ଗାଢ଼ତର କରିବା ତଥା ତର ସର୍ବବ୍ୟାପୀର ଶିଖାଇବା ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ତୃତୀୟ ବର୍ଷରେ ଗୁରୁ ତାଙ୍କୁ ଜ୍ଞାନଯୋଗ ଶିକ୍ଷା ଦେଲେ । ତତ୍ତ୍ୱମସି, ଅହଂ ବ୍ରହ୍ମାସି, ଇତ୍ୟାଦି ସୂକ୍ଷ୍ମର ଅର୍ଥ ବୁଝାଇ ଦେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଶ୍ରବଣ, ମନନ ଓ ନିଦିଧ୍ୟାସନର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ଶିକ୍ଷାଦେଲେ । ବର୍ଷ ଶେଷରେ ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟଙ୍କ ଶରୀରରେ ଅପୃଷ୍ଟ ଲବଣ୍ୟ ଓ ମୁଖରେ ଆନନ୍ଦ ଦେଖିଲେ । ସେ ହୋଇଥିଲେ ଆତ୍ମଜୟୀ ଅର୍ଥାତ୍ କ୍ଷୁଧା ତୃଷ୍ଣା ତାଙ୍କୁ ବିଚଳିତ କରି ପାରୁନଥିଲା । ସ୍ୱେଚ୍ଛାରେ ଦେହତ୍ୟାଗ କରିବା ଶୂନ୍ୟରେ ଗମନ କରିବା ଇତ୍ୟାଦି ଯୋଗସିଦ୍ଧି ତାଙ୍କର ଆୟତ୍ତ ହୋଇଯାଇଥିଲା । ଦ୍ୱାଦଶ ବର୍ଷ ବୟସରେ ସେ ହେଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣଯୋଗୀ ।

ବର୍ଷାଦିନ ଆସିଗଲା । ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦପାଦ ଥିଲେ ସମାଧିମଗ୍ନ । ନୟନ-
ଜଳ କୃତ୍ତି ପାଇବାକୁ ଲାଗିଲା ଏବଂ ଅଶ୍ରୁ ଫୁଟି ଉଠିଲା ଗୁଡ଼ିଆର ଗୁଡ଼ିଆର ଓ
ଗୁରୁଙ୍କର ଜୀବନ ନାଶହେବ । ଶିଷ୍ୟମାନେ ଆତଙ୍କିତ ହୋଇ ଉଠିଲେ, ମାତ୍ର
ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ସେମାନଙ୍କୁ ଆଶ୍ୱାସନା ଦେଇ, ମାଟିଆଟିଏ ଆଣି ଗୁଞ୍ଜା ଦ୍ୱାରରେ
ରଖି ‘ସମସ୍ତ ଉଦ୍‌ବୃତ୍ତ ଜଳ ଏହା ମଧ୍ୟରେ ପଶୁ’ ବୋଲି ଆଦେଶ ଦେଲେ
ଏବଂ ସେଇଆ ହେଲା ! ! ଜଳପତନ ବୃତ୍ତି ପାଇଲାନି କି ଗୁଡ଼ା ଭିତରେ
ପାଣି ପଶିଲାନି । ଏହା ଅବଶ୍ୟ ସତ୍ୟ ଯେ ଯୋଗୀ ନିତାନ୍ତ ଦରକାର ନ
ହେଲେ ନିଜର ଶକ୍ତିକୁ ବ୍ୟବହାରରେ ଲଗାଏନ । ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ନିଜର ଜୀବନ
ସଙ୍କଟବେଳେ ମଧ୍ୟ ନିଜ ଶକ୍ତିକୁ ବ୍ୟବହାର କରି ନାହାନ୍ତି ।

ଧ୍ୟାନଭଙ୍ଗ ପରେ ଗୁରୁ ସବୁ ଶୁଣି ସାରି କହିଲେ କି ସେ ତାଙ୍କ ଗୁରୁ
ଗୌଡ଼ପାଦଙ୍କଠାରୁ ୧୦୦ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ଶଙ୍କରଙ୍କ ଆଗମନ କଥା ଶୁଣିଥିଲେ
ଏବଂ ତାଙ୍କର ନିଜେ ଶରେ ଶଙ୍କରଙ୍କୁ ଯୋଗ ଶିକ୍ଷାଦେବା ପାଇଁ ଏତେ ଦିନ
ଅପେକ୍ଷା କରିଥିଲେ । ଏବେ ସେ ଜାଣିଲେ ଯେ ଶଙ୍କରଙ୍କ ଶିକ୍ଷା ପୂର୍ଣ୍ଣ
ହୋଇଛି ।

ଏବେ ସେ ଶଙ୍କରଙ୍କୁ ଅବୈଦିକ ସାଜିଥିବା ଭାବରେ ବୈଦିକ
ଧର୍ମର ପୁନଃପ୍ରଚଳନ କରିବାକୁ ଓ କରୁଣିବାକୁ ନିଜେ ଶ ଦେଇ ମହାସମାଧି-
ମଗ୍ନ ହେଲେ । ଏବେ ଆମେ ଦେଖିବା ଗୁରୁଙ୍କ ଆଦେଶ ପାଳନ ପାଇଁ ସେ
ନିଜକୁ କିପରି ପ୍ରସ୍ତୁତ କଲେ ।

ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରଙ୍କ ପଛା ତଥା କାର୍ଯ୍ୟର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ବୁଝିବା ପାଇଁ ସେତେ-
ବେଳର ଅବୈଦିକ ଭାବର ପରିଚୟ ଲାଭ କରିବା ନିତାନ୍ତ ଦରକାର ।

ଭାରତରେ ଶିକ୍ଷାର ଅଦର ସବୁବେଳେ ରହି ଆସିଛି ଏବଂ କାଶୀ
ଥିଲା ଏକ ବିଶିଷ୍ଟ ଶିକ୍ଷାକେନ୍ଦ୍ର । ରାଜାମାନେ ଶାସନ ପରିଚାଳନା କରିବା
ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଧର୍ମର ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା କରୁଥିଲେ । ଆର୍ୟମାନେ ଶିକ୍ଷା ଶେଷ

କବି ପରେ ଏହି ଶିକ୍ଷାକେନ୍ଦ୍ରମାନଙ୍କୁ ଯାଇ ଅନ୍ୟ ବିଦ୍ଵାନମାନଙ୍କ ସହ ବାଦରେ ରତ ହେଉଥିଲେ । ସେଥିରେ ନୟସୁକ୍ତ ହେଲେ ସେମାନେ ରାଜା-ମାନଙ୍କଦ୍ଵାରା ପୁରସ୍କୃତ ହେଉଥିଲେ ଏବଂ ଦେଶ ସେମାନଙ୍କ ମତ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲା । ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ଜ୍ଞାନାଲୋଚନା ସହ ଶକ୍ତି ପଦ୍ମାକ୍ଷୀ ହେଉଥିଲା ।

ଗଣିତ, ବିଜ୍ଞାନ, ଜ୍ୟୋତିଷଶାସ୍ତ୍ର, ଚକ୍ରସାଶାସ୍ତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି ଶିକ୍ଷାର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ଥିଲେ ହେଁ ସେ ସମୟରେ ସାହିତ୍ୟ ଓ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର—ବେଦ, ବେଦାନ୍ତ ଇତ୍ୟାଦିର ଶିକ୍ଷାକୁ ବେଶୀ ଗୁରୁତ୍ଵ ଦିଆ ଯାଉଥିଲା । ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରଙ୍କ ଶାସ୍ତ୍ରାଲୋଚନାରେ ଏହା ଛି ପ୍ରଧାନ ସ୍ଥାନ ଅଧିକାର କରିଥିଲା । ଏ ଶାସ୍ତ୍ରପଦ୍ମ ଦୁଇ ପ୍ରଧାନଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ—ଶ୍ରୁତି ଓ ସ୍ମୃତି । ବେଦ, ଉପନିଷଦ ଇତ୍ୟାଦି ଶ୍ରୁତି ଶାସ୍ତ୍ର । ଏଥିରେ ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମର ଉପାସନାଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ, ମହେଶ୍ଵର, ଗଣପତି, ପଶୁପତି, କୃବେର ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କର ଉପାସନା ଉଲ୍ଲେଖ ଅଛି । ଅଧିକାର ଭେଦରେ ଯେ ଯେପଦ୍ମ କରିବା କଥା ।

ପଣ୍ଡିତ ମହର୍ଷିମାନେ ଶ୍ରୁତି ଶାସ୍ତ୍ରପଦ୍ମର ଆଲୋଚନା କରି ସାରି ନିଜ ନିଜ ମତ ଅନୁସାରେ ପୁରା, ଉପାସନା ଆଦିର ବିଧାନ ଦିଅନ୍ତି । ତାକୁ ସ୍ମୃତି-ଶାସ୍ତ୍ର କୁହାଯାଏ । ଏଇଠି ସବୁ ଗଣ୍ଡଗୋଳର ସୂତ୍ରପାତ । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦର ଏକାଧିକ ଅର୍ଥ ଅଛି । ବେଦର ମୂଳ ଲକ୍ଷ୍ୟ—ବ୍ରହ୍ମାପାସନାକୁ ଶେଷ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରୂପେ ମାନ ନେଇ ଏ ସବୁର ଅର୍ଥ କରାଯିବା କଥା ଏବଂ ସେହି ଲକ୍ଷ୍ୟସାଧନ ପାଇଁ ସ୍ମୃତି ଚିତ୍ତ ହେବା ଉଚିତ । ସ୍ଵଧର୍ମର ବିଭିନ୍ନତାକୁ ସ୍ଥିର କରି ବୈଦିକ ଧର୍ମ ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦେଇଛି, କିନ୍ତୁ ସାମୟିକ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଶକ୍ତିଲଭକୁ ଆଗରେ ରଖି ସାଧନାମାନେ ନିଜ ନିଜ ବ୍ରତଷ୍ଟା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଦେବତାଙ୍କୁ ପୂଜିବା ଆରମ୍ଭ କଲେ । ମୂଳ ଐକ୍ୟ ସୂତ୍ର ବିନଷ୍ଟ ହେଲା । ତାହା ସ୍ଥାନରେ ବୈଷ୍ଣବ, ଶାକ୍ତ, ପାଶୁପତ ଇତ୍ୟାଦି ମତବାଦର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଖାଦେଲା । ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ—ସେମାନେ ପରସ୍ପର ସହାବସ୍ଥାନ ନାହିଁ ଭୁଲି ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ହାସଲ ପାଇଁ ବିବାଦରେ ରତ ହେଲେ ।

ସାଧାରଣ ଜନତା 'ବାଦ'ର ଜ୍ଞାନାଲୋଚନା ଅପେକ୍ଷା ଶକ୍ତିପର୍ଯ୍ୟାୟକୁ ସହଜରେ ଗ୍ରହଣ କରି ଏବଂ ଗୁରୁତ୍ବ ଦେଉଥିବାରୁ ମତବାଦର ସଂଖ୍ୟା ତଥା ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ବିବାଦ ଅସମ୍ଭବ ଭାବରେ ବୃଦ୍ଧ ଲାଭ କରିଥିଲା ।

ଏହା ହେଲା ଅବୈଦିକ କୁହା ଯଉଥିବା ଭାରତର ମୋଟାମୋଟି ଚର୍ଚ୍ଚା । ଏପରି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୁରୁତ୍ବ ଆଦେଶ ପାଳନ ପାଇଁ ତାଙ୍କୁ ଆଗେ ଏକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିକ୍ଷା କେନ୍ଦ୍ରରେ ଜ୍ଞାନ ତଥା ଶକ୍ତି ପର୍ଯ୍ୟାୟ ଦେବାକୁ ହେବ ବୋଲି ସେ ସ୍ଥିର କଲେ । ସେଥିପାଇଁ ବାସ୍ତବିକ ପ୍ରକୃଷ୍ଟ କ୍ଷେତ୍ର ବୋଲି ସେ ବିଚାର କଲେ ।

ଅଦ୍ଭୁତ ମହାବଳୀ ହେଲେ ହେଁ ତାଙ୍କର ଥିଲା ଅସମ୍ଭବ ଗୁରୁତ୍ବ ଓ ଲକ୍ଷ୍ମୀପ୍ରୀତି । ଦେହାଧିକାର ଶକ୍ତିର ଥିଲେ ଆମ ଶିକ୍ଷକଙ୍କର ଲକ୍ଷ୍ମୀ । ସେ ସ୍ଥିରକଲେ ସେଠାରେ ବିଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ପଦତଳେ ନିଜକୁ ଅର୍ପଣକରି ତାଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ର, ଦର୍ଶନ ଇତ୍ୟାଦିର ଶୁଦ୍ଧ ରଚନା କରିବେ ଓ ତା' ପରେ ପ୍ରଭୃତି କରିବାକୁ ବାହାରିବେ । ତେଣୁ ସେ ଗୁରୁଗୃହ — ଓଁ କାରନାଥ ନମଃ ପରମାତ୍ମା କର ବାସ୍ତବିକ ଅଭିମୁଖେ ଯାହାକଲେ ।

ଭୁଲିଣ ମହଣ ଦିଅ ହେବ ନା ରାଧା ନାଚିବେ—ସତେ ବିଶ୍ୱନାଥ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବେ ? ପଥର ମୁର୍ତ୍ତି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେବେ ? ରାମକୃଷ୍ଣ କହୁଛନ୍ତି— ତୁମେ ଯଦି ବିଗ୍ରହକୁ ପ୍ରସ୍ତର-ବିଗ୍ରହ ରୂପେ ଦେଖ, ତୁମକୁ ପଥର ହିଁ ମିଳିବ ଅର୍ଥାତ୍ ପଥର କିଛି ଦିଏନି କି ଦେବନି; ମାତ୍ର ଯଦି ଭାବବିଗ୍ରହ ରୂପେ ଦେଖିପାର, ତୁମକୁ ଦରକାରୀ ଭାବ ମିଳିବ । ମୂଲ୍ୟ ହେଲା ତୁମ ମନର ଭାବ ।

ପ୍ରକୃତରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଗ୍ରହଣ କଲେ, ମିଳେ । ଦେହ ତଥା ମନର ସୁଜ୍ଞାନ ନେଇ ଏ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ବିଭିନ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ମିଳେ । କେହି ନିଦ୍ରାରେ ସ୍ୱପ୍ନ ରୂପରେ ଦେଖେ ତ କେହି କହେ 'ମନକୁ ଆସିଲ' ବା କେହି ହୃଦୟର ଜାଗ୍ରତ ଅବସ୍ଥାରେ କେହି କହୁଥିବା ପରି ଶୁଣେ । ଏହା ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ସତ୍ୟ ଯେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ

ମିଳେ । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧୀ ‘ମନକୁ ଆସିଲ’ ରୂପରେ ବାରମ୍ବାର ପାଇଜନିନ୍ ଏବଂ ଶଙ୍କରକ୍ଷୁ ଏ ନିଦେଶ ଦିନ ଦିନ ପହରେ ରାଜଦାଣ୍ଡରେ ମିଳିଥିଲା ।

ଜନ୍ମ ଗୋଟିଏ ଭଲ ପ୍ରଶ୍ନ ହେଲା—ମହର୍ଷି ଗୋବିନ୍ଦପାଦ ତାଙ୍କରୁ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଗୌଡ଼ପାଦଙ୍କଠାରୁ ୧୦୦୦ ବର୍ଷ ଉତ୍ତରେ କଣ ସବୁ ସଂସ୍କୃତି, ଜାଣିଗଲେ, ତାଙ୍କର ଦବ୍ୟଦୃଷ୍ଟି ଥିଲା । ସେ ଜାଣି ପାରିଥିଲେ—ବୈଦିକ ଧର୍ମରେ ଅଧର୍ମ, ଅନାଚାର ପଶିବ—ବୁଦ୍ଧ, ମହାବୀର ସେଥିରେ ସଂସ୍କାର ଆଣିବେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ପରେ ପୁଣି ଧର୍ମରେ ଅନାଚାର, ଅନ୍ଧବିଚାର ପଶି ମହା ଅନ୍ଧାର ସୃଷ୍ଟି ହେବ । ତାଙ୍କଠାରୁ ଶିଖି ଭାଷ୍ୟ ଲେଖିବେ ଶଙ୍କର ! ସେ ବା କାହିଁକି ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟ ପ୍ରସାର କରି ଭାରତକୁ ଏ ସଙ୍କଟରୁ ଆଗରୁ ରକ୍ଷା ନକଲେ ? ସେ କାହିଁକି ଏହା ନକରି ଏତେଦିନ ସମାଧିମଗ୍ନ ରହିଲେ ?

ଏହାର କାରଣ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନରୁ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ । ବିଶ୍ଳେଷଣ କଲେ ଆମକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ହେବ କାରଣ ମିଳିପାରେ । ଏହା ନିଶ୍ଚିତ ଯେ ସିଦ୍ଧପୁରୁଷ-ମାନଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ କରତଳଗତ—ସେମାନେ ଇଚ୍ଛାକଲେ ମୃତ୍ୟୁ ବା ନିର୍ବାଣ ଲାଭ କରନ୍ତି । ଆମର ଜାଣିବା ଉଚିତ ସେମାନଙ୍କ ଜୀବନର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ କଣ ?

ପ୍ରଥମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଲା ‘ପ୍ରାରବ୍ଧ’ କ୍ଷୟ ରୁଚିବା ପାଇଁ ଜୀବନକୁ ପରୀକ୍ଷା କରିବାକୁ ଦେବ । ଆମେ ଜାଣି ଥିବାଯାଏ କାମକରୁ—କାମ ପଛେ ପରେ କାମନା ଜାଗ୍ରତ ଥାଏ । ଗଛରୁ ମଞ୍ଜି ଓ ମଞ୍ଜିରୁ ଗଛ ପରି କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁନ ଭାବନା ଜାଗ୍ରତ କରେ ଯାହା ପୁଣି ନୁହେଁନ କାର୍ଯ୍ୟର କାରଣ ହୁଏ । ଏଇ ପଛେ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରୁଲେ । ସେଇଦିନ ହସ୍ତାବ-ନିକାଶ ହୁଏ ଅର୍ଥାତ୍ କାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଭାବନାର ବିଚାର ହୋଇ ଆମକୁ ପର ଜୀବନରେ କଣ, କିପରି ଓ କେତେ ପରିମାଣରେ ଭୋଗିବାକୁ ହେବ; ତାର ଏକ ଖସଡ଼ା ଦିଆଯିବ ହୋଇ-ଯାଏ । ଏହି ଖସଡ଼ା ହିଁ ଆମର ‘ପ୍ରାରବ୍ଧ’ । ଯୋଗୀ ଏ ଜୀବନରେ ନିଷ୍କାମ କର୍ମ କରୁ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ କର୍ମଫଳ ଭୋଗିବାକୁ ପଡ଼େନା; ମାତ୍ର ପୂର୍ବ ଜନ୍ମର

କର୍ମଫଳ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରାରବ୍ଧ ଭୋଗ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଜୀବନ ଧାରଣ କରିଥାନ୍ତି । ଏକଟି ହେଲେ ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ହେଲା ଦୁନିଆର ମଙ୍ଗଳ ଅର୍ଥାତ୍ ପରେଜ୍ଞାପୂରଣ ନିମିତ୍ତ ଜୀବନଧାରଣ ଯାହା ମହର୍ଷି ଗୋବିନ୍ଦପାଦ କରିଥିଲେ । ଏହା ଏକ ଗୌଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ତାଙ୍କର ପ୍ରାରବ୍ଧପୁରଣ ପାଇଁ ଯାହାସବୁ କଲେ ସେଥି ନିମିତ୍ତ ତାଙ୍କୁ କ୍ଷମ କରିବାକୁ ଗୁରୁଙ୍କ ନିଦେ ଶ ଥିଲା ଏବଂ ଯେଉଁଥିପାଇଁ ସେ ସେପରି କରିଥିଲେ ।

ପୁଣି ଶକ୍ତିର ପ୍ରଶ୍ନ ଏହା ସହିତ ଜଡ଼ିତ । ସାଧାରଣ ଲୋକର ଚେତନା ‘କେବଳ ଜ୍ଞାନ’କୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଅସମର୍ଥ ବୋଲି ଶକ୍ତି ପଦ୍ମାକ୍ଷୀ ବଡ଼ ବୋଲି ଧରି ନିଏ । ଶଙ୍କରଙ୍କଠାରେ ଜ୍ଞାନ ଓ ଶକ୍ତିର ସୁନ୍ଦର ମିଳନ ଘଟିଥିଲା ଅର୍ଥାତ୍ ବିପ୍ଳବ ଆଣିବା ପାଇଁ ସେ ଥିଲେ ସଫଳତମ ।

ଆଉ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ଧାର ନଥିଲେ ଆଲୁଅର ମୁଲ୍ୟ କେନ୍ଦ୍ର ବୁଝେନ; ତେଣୁ ଅନାଗୁରର ଫଳ ଭୋଗିବା ପରେ ଦୁନିଆ ଶୁଦ୍ଧାଗୁରର ମହତ୍ତ୍ଵ ଉପଲବ୍ଧ କରିବ — ଏହା ହିଁ ଥିଲା ଲୀଳାମୟଙ୍କ ଅଭିପ୍ରାୟ ବୋଲି ଆମେ ବୁଝୁ ।

ଏବେ ସେ ଆସି କାଶୀରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେଠାରେ ସେ ପ୍ରତିଦିନ ଗଙ୍ଗାସ୍ନାନ ସାରି ବିଶ୍ଵନାଥ ତଥା ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପରେ ଶାସ୍ତ୍ରବ୍ୟାଖ୍ୟା କରନ୍ତି । ଏକ ଅଜାତଶତ୍ରୁ ଦ୍ଵ-ଦଶବର୍ଷୀୟ ବାଳକର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ରୂପରେଖ ଦେଖିବାକୁ ଶହ ଶହ ବ୍ୟକ୍ତି ଜ୍ୟୋତ୍ସ୍ନାହଳ ପରବଶ ହୋଇ ପ୍ରତିଦିନ ଆସନ୍ତି ଏବଂ ବ୍ୟାଖ୍ୟାରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ଅନେକେ ଶିଷ୍ୟତ୍ଵ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି; ମାତ୍ର କେନ୍ଦ୍ର ହେଲେ ତାଙ୍କ ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ଅନୁସରଣ କରିବାକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ସନ୍ନ୍ୟସ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଆଗେଇ ଆସିଲେନି । ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ଚିନ୍ତିତ ହେଲେ ।

ଦିନେ ମକାକୁ ସେ ମଣିକର୍ଣ୍ଣିକା ଘାଟକୁ ଯୁଗ୍ମ ପାଇଁ ଯାଉଛନ୍ତି — ସଙ୍ଗର୍ଷ ପଥ ରୋଧ କରି ଏକ ଶବ ପଡ଼ିଥିବାର ଦେଖିଲେ — ପାଖରେ

ଆଲୁଲାର୍ଯ୍ୟିତ କେଶା ଏକ ଯୁବତୀ ମୃତ ପତଙ୍ଗର ସଜାର ପାଇଁ ସାହାଯ୍ୟ ଭକ୍ଷା କରି କାନ୍ଦୁଅଛି । କିନ୍ତୁ ସମୟ ଅପସ୍ୟା କରିବା ପରେ ସେ ଶବକୁ ଘୁଆଇ ନେଇ ତାଙ୍କୁ ବାଟ ଛାଡ଼ି ଦେବାକୁ ଯୁବତୀକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ଯୁବତୀଟି ନଶ୍ୱରୀଲ ପରି ଚୁପ୍ ରହୁଲେ । ଆଉ ଥରେ କହିବାରୁ ଉତ୍ତର ଦେଲେ—ଶବକୁ ଘୁଆଁ ଯିବାକୁ କହୁ ନା ଦାନ୍ତ ?

ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର—ମା' ଶବ କଣ ଘୁଷୁପାରେ ?

ଯୁବତୀ—ଯଦି ଶକ୍ତିଶୂନ୍ୟ ନିର୍ଗୁଣ ବ୍ରହ୍ମ ନଗତର କର୍ତ୍ତା ହୋଇ ପାରନ୍ତି, ତେବେ ଶବ ଘୁଷୁ ନ ଯିବ ଜାଣିକ ?

ଶଙ୍କରଙ୍କର ଚେତା ପଶିଲା—ଏ କି ପ୍ରଶ୍ନ ?

ଅନ୍ତରକୁ ଚାହିଁଲେ ଉତ୍ତର ଆଶାରେ—

କିଏ ପଚାରିଲା ?

ଆଶକୁ ଦୃଷ୍ଟି ପକାଇବା ବେଳକୁ ଯୁବତୀ ବା ଶବ କେହି ନଥିଲେ !

ଆଖିକୁ ରଗଡ଼ି ସାର ଆଉ ଥରେ ଚାହିଁଲେ—

ଚନ୍ଦ୍ର ଭ୍ରମ.....?

ଅଦୈତ୍ୟବାଦୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କ ଚନ୍ଦ୍ରରୁ ଅଶ୍ରୁ ଝରି ଆସିଲା । ମନେ ପଡ଼ିଲା—
ଯଦ୍ୟପି ସିଦ୍ଧ°, ନାନ୍ଦବରୁଦ୍ଧ°, ନାଦରଣୀୟ°, ନାଚରଣୀୟ° । ସେ ବୁଝିଗଲେ—
ମା ଅନ୍ନପୁର୍ଣ୍ଣା । ନଜେ କହିଗଲେ କି ଭରତରେ ଯେଉଁ ବିପ୍ଳବ ଆଣିବାର
କଳକଳା ସେ କରୁଛନ୍ତି, ତାହା କଣ ସାଧାରଣଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ସମ୍ଭବହେବ ?
ନାଟସିଦ୍ଧ ହେବେ, ହେଁ ନିର୍ବିଶେଷ ବ୍ରହ୍ମଜର୍ଜର ସାଧାରଣଙ୍କ ପାଇଁ ଉପଯୁକ୍ତ
ନୁହେଁ—ଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ ସବିଶେଷ ବ୍ରହ୍ମୋପାସନା ହିଁ ବିଧେୟ । ଜନସାଧାରଣ
ବୁଝିବା ଭଳି ଭାଷାରେ ନ କହିଲେ ଚନ୍ଦ୍ରାଧାର ଗ୍ରହଣ କରିବ କିଏ ଏବଂ

ବିପ୍ଳବ ଆସିବ କିପରି ? ସେହିଦିନଠାରୁ ସେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ‘ନିର୍ବିଶେଷ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ’
ଉପଦେଶ ନଦେଇ ଅଧିକାର ଭେଦରେ ଉପଦେଶ ଦେଲେ ।

ଏଠାକରେ କଥା ସରିଲା—ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ନେହୁ ଆସୁ
ନାହାନ୍ତି । ଶଙ୍କର ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ହେଲେ ହେଁ ଭେଦଭାବ ପୂର୍ବ ମାନ୍ୟତାରେ ଥିଲା ।
ଚଣ୍ଡାଳ ଙ୍କଥା ଅଛୁଆଁ ଜାତିହଠାରୁ ଶତେ ହାତ ଦୂରରେ ରହିବା ତାଙ୍କ
ଜାତିର ଚଳଣି ଥିଲା ଏବଂ ତାଙ୍କର ମଧ୍ୟ । ଦିନେ ଭେତରୁ ସ୍ନାନ ସାରି
ଆସୁଥିବାବେଳେ ସେ ଦେଖିଲେ ଜଣେ ଚଣ୍ଡାଳ ଦୁଇଟି ଲୁହା ଶିକୁଳିରେ
ବନ୍ଧା ଦୁଇଟି କୁକୁରକୁ ଦୁଇ ପାଖରେ ଚଲାଇ ଚଲାଇ ତାଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ମାଡ଼ି
ଆସୁଛି । ତାଙ୍କର ଭୟ ହେଲା ଯତେ ଯେପରି ସେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଚଢ଼ିଯିବ ।
ସେ ତାଙ୍କୁ ଦୂରେଇ ଯିବାପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କରିବାରେ ସେ ହସି ହସି ଉଠିବ
ଦେଲେ —ଆହା ସବଂବ୍ୟାପୀ; ତେଣୁ ଦୁହଁଙ୍କର ଆହା ଏକ । ଆହା ନିସ୍ତ୍ୟାସ;
ତେଣୁ କିଏ କି କାମ କଲେ ଯି ତାର ଦୋଷଗୁଣ ଆହା ଗ୍ରହଣ
କରେନି । ଆହା ସବଂଦା ଶୁଭ; ତେଣୁ ମୁଁ ଅପବିତ୍ର ହେଲି କିପରି ?
ପ୍ରସିଦ୍ଧ ହୋଇବ ଯଦି ଆପଣ ଲୌକିକ କୁସଂସାର ଛାଡ଼ି ନପାରନ୍ତି,
ତେବେ ସାଧାରଣ ଲୋକେ କଣ କରିବେ ?

ଶଙ୍କର ନିଜର ଭୁଲ ଗୁରୁ ପାରିଲେ ଏବଂ ଚଣ୍ଡାଳକୁ ଗୁରୁଜ୍ଞାନରେ —
ଇଷ୍ଟ ବଶ୍ୱନାଥଙ୍କ ଜ୍ଞାନରେ ସାକ୍ଷାତ୍ ପ୍ରଶିଂସା କଲେ । ଦେହ ରୋମାଞ୍ଚିତ
ହୋଇଉଠିଲା । ମନେ ହେଲା—ସତେ ଯେପରି ସେ ତାଙ୍କ ଦେହରେ
ମିଶିଗଲେ । ମନେ ହେଲା—ସେ ଅନ୍ତରରୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଉଛନ୍ତି ତାଙ୍କୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ
ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆଦର୍ଶ ଦେଖାଇବାକୁ ଏବଂ ‘ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରର ଶ୍ରୀ
ରଚନା କରି ଭାରତକୁ ଅନାଗୁରୁରୁ ଅନୈତିକତାରୁ ଦୂରେଇ ନେଇ ପୃଥିବୀରେ
ଆଦର୍ଶଧର୍ମୀ ରୂପେ ଛାଡ଼ା କରାଇବାକୁ । ସେ ପୂର୍ଣ୍ଣଥରେ ସଂକଳ୍ପକଲେ ଯେ ସେ
ଅବଶ୍ୟ ତାହା ଯଥାଶୀଘ୍ର ସମ୍ପାଦନ କରିବେ । ପୁନର୍ବାର ବିଶ୍ୱେଶ୍ୱରଙ୍କ
ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ପ୍ରଣାମ କରି ସେ ଆଶ୍ରମକୁ ଫେରିଲେ ।

ଚନ୍ଦ୍ରାବତ୍ସବ ପାଇଁ ସେ ପ୍ରଥମେ ନିଜକୁ ଆଦର୍ଶ ହେବାକୁ ହେବ—
 ଏହା ସେ ଅକ୍ଷରେ ଧକ୍ଷରେ ମ ନିଗଲେ । ଲୀଳାମୟ ତାଙ୍କୁ ବତ୍ସବ ପାଇଁ
 ଦିଆର କରିନେଲେ କି ସେ ନିଜେ ସେଥିପାଇଁ ନିଜକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ନଲେ କହୁଲ ?
 ସାଧାରଣ ଭାଷାରେ କହଲେ--ତାଲି ଗୋଟାଏ ହାତରେ ବାଜେନି । ନିର୍ଦ୍ଦେଶ
 ତାଙ୍କୁ ମିଳିଲା ଓ ସେ ତାକୁ ଯଥାଯଥ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କଲେ—ଏହା
 ଅନ୍ୟତମ ନିତି—ଗୋଟିଏ ମୁଦାର ଦୁଇଟି ପାଖ ବୋଲ । ଉମ ଜୀବନ
 କହିହୁଏ ଚନ୍ଦ୍ରାକଳ—କିଛି ହେଲେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ କଣ ନେବେହେଲେ ମିଳିନି ?
 ଆମେ ତାକୁ ଯଥାଯଥଭାବେ ଗ୍ରହଣ କଲେ କି ? ଆମେ ଖାଲି ନିଜକୁ—
 ଦେହ, ମନ ଓ ବୁଦ୍ଧିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବା ପାଇଁ—ମିଳୁଥିବା ଜ୍ଞାନକୁ ଗ୍ରହଣ
 କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ପାରୁନୁ କି ?

ସେ ଯଥାଯଥ ଭାବେ ଗ୍ରହଣ କଲେଲେ ଏବଂ ଏହା ପରେ ହିଁ ସେ
 ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମ କୃତବିଦ୍ୟା ଶିକ୍ଷା 'ସନନ୍ଦନ'କୁ ପାଇଥିଲେ ।

—

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଶଙ୍କର

ବଡ଼ବଢ଼ିଆ କହୁଯାଇଛନ୍ତି—ଦେବମନ୍ଦିର, ନଦୀତଟ, ବିଲୁପ୍ତଲ ଇତ୍ୟାଦି ସ୍ଥାନରେ ପୂଜା, ଜପ ଇତ୍ୟାଦି କରିବା ଭଲ । ମହତ ସ୍ଥାନରେ ଓ ମହତ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପାଖରେ ବସିଲେ ମନରେ ସତ୍ତ୍ୱ ଭାବନା ସ୍ୱତଃ ଫୁଟିଉଠେ । ଭୁଲ୍‌ସୀ ବଣରେ ବିଷଧର ସର୍ପ ରହୁପାରେନା । କାହିଁକି ?

ବିଜ୍ଞାନ କହେ—ଆଲୋକ ଧାର କେତେଗୁଡ଼ିଏ ଆଲୋକ ରେଖାର ସମଷ୍ଟି । ବାୟୁମଣ୍ଡଳରେ ଏହି ରେଖା ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଥିଲେ ଆମ ଆଖି ସବୁ ବିଷୟ ଦେଖିପାରେ । ଚନ୍ଦ୍ରାର କାମ ଠିକ୍ ଏହିପରି । ଆଜି ମଣିଷ “ଏକସରେ” ପାଇଛି ଯାହା କେତେକ ଜିନିଷ ଭେଦ କରି ତା କାମକରି ପାରୁଛି । ଚନ୍ଦ୍ରା ବା ଭାବନା ତାଠାରୁ ମଧ୍ୟ ସୁକ୍ଷ୍ମତର ବସ୍ତୁ । ସଜ୍ଜନକୁ ବା ତାଙ୍କର ମନ୍ତ୍ରି ସ୍ୱକୁ ଭାବନା-ବଳ ବୋଲି କୁହ । ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ସତ୍ତ୍ୱ ଚନ୍ଦ୍ରା ବିକାଶିତ ହେଉଛି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ରହିବା ସ୍ଥାନ ଅର୍ଥାତ୍ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ସେଇ ପ୍ରକାରର ଭାବନାରେ ଭରପୂର ହୋଇ ରହିଅଛି । ତେଣୁ ତପସ୍ୟା, ଧ୍ୟାନ, ପୂଜା ଇତ୍ୟାଦି ପାଇଁ ସେପରି ସ୍ଥାନ ଆଣୁଫଳଦାୟକ ।

ଏଣୁ ଏତକ ନିଶ୍ଚିତ ଯେ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ହେଉ କି ବଡ଼ ହେଉ, ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ବାୟୁମଣ୍ଡଳ ତଥା ପାରିପାର୍ଶ୍ୱିକ ଅବସ୍ଥାର ଯଥାଯଥ ବିଚାର ଆମ କାର୍ଯ୍ୟର ସଫାୟନ ହେବ । ଏ ସବୁ ବିଚାର କରି ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ବ୍ରହ୍ମ-ସୂକ୍ତର ଭାଷ୍ୟ ଲେଖିବା ପାଇଁ ତାର ଲେଖକ—ବ୍ୟାସଦେବଙ୍କ ଆଶ୍ରମ--ବହୁକାଳୁ ବାଢ଼ିଲେ ।

ଏବର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଏକ ଦ୍ୱାଦଶବର୍ଷୀୟ ବାଳକ ମାତ୍ର । ଶହ ଶହ ଯୁବକ, ବୃଦ୍ଧ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ତଥା ବ୍ରହ୍ମଚାରୀ ଶିଷ୍ୟ ଗହଣରେ ଆସୁଥିଲେ

କାଶୀରୁ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ବହୁକାଶ୍ରମ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାଯା କଲେ । ହର-
ଦ୍ଵାର, ଦୁଷ୍ଟି କେଶି, ଲକ୍ଷ୍ମନ ଝାଲ, ଶ୍ରୀନଗର କାନ୍ଥାଦି ଅତିନିମ୍ନ କରି ସେ
ବହୁକାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ପଥ ମଧ୍ୟରେ ସେ ଗରୁଡ଼ଗଙ୍ଗା, ଗଣେଶଗଙ୍ଗା,
ଧବଳଗଙ୍ଗା ପ୍ରଭୃତି ଦଶ ପରୁଣ ଗଙ୍ଗା; ଦେବପ୍ରୟାଗ, ରୁଦ୍ରପ୍ରୟାଗ, କର୍ଣ୍ଣ-
ପ୍ରୟାଗ, ନନ୍ଦପ୍ରୟାଗ କାନ୍ଥାଦି ଶହେଗଣେ ପ୍ରୟାଗ; ନାରଦକୁଣ୍ଡ, ବ୍ରହ୍ମକୁଣ୍ଡ
ବିଷ୍ଣୁକୁଣ୍ଡ, ଶିବକୁଣ୍ଡ କାନ୍ଥାଦି ଦୁଇ ଶୁଣିଶହ କୁଣ୍ଡ ଏବଂ ଜଞ୍ଜେରୁର,
ରୁଦ୍ରେଶ୍ଵର, ବିରହେଶ୍ଵର ହଳାରେ ଦେବପୀଠ ଭେଟିଥିଲେ । ଆମ ଭଳିଆ
ଅଧାପାଠୁଆ ଅଦ୍ଵୈତମାର୍ଗୀ ଯ କଥିଲେ, କଣ କରିଥାନ୍ତେ କହିଲ ? ନିଜକୁ
ପଣ୍ଡିତ ମନେକରି ବ୍ରହ୍ମବାଦୀର ଆଦର୍ଶ ବ୍ୟବହାରର ଦ୍ଵାହା ଦେଇ ଡେଇଁ
ଡେଇଁ ଯାଇ ଆଶ୍ରମରେ ବସିଥାନ୍ତେ ଏବଂ ବହୁ ସତ୍ୟ, ଜଗତ ମିଥ୍ୟା — ଗଙ୍ଗା
ମିଥ୍ୟା, ପ୍ରୟାଗ ମିଥ୍ୟା, ଦେବତା ମିଥ୍ୟା କାନ୍ଥାଦି କହୁ ବଛଣା ଓ ଚିତଣାର
ସଦ୍‌ବ୍ୟବହାର କରିଥାନ୍ତେ । ମାତ୍ର ଅସୃଜ୍ଞାନ, ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ଆରୁହ୍ୟ ପ୍ରତି
ଖର୍ଯ୍ୟ, ମନ୍ଦିର ଦର୍ଶନ କରି ଲୋକାଶ୍ଵର ଅନୁଯାୟୀ ଯେଉଁଠି ଯେପରି ସ୍ଥାନ,
ଦର୍ଶନ ଆଦି କରିବାର ବିଧି ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା, ସେଠି ସେପରି କରି କରି
ଗୁଲିଥିଲେ । ଜ୍ଞାନ ସହ ଭକ୍ତିର ଓ ବୟସ ସହ ବିରାଗର କି ଅଭୁତ
ସଂମିଶ୍ରଣ । ଅନାଶ୍ଵର ସିନା ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ; ମାତ୍ର “ଶାସ୍ତ୍ରବିରୁଦ୍ଧ ସହ ଲୋକାଶ୍ଵର
ସେ ମାନ୍ୟ” — ଏ ଧାରଣା ତାଙ୍କର ଠିକ୍ ଥିଲା । ଜିନ୍ତୁ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ଝିଅ
ସକାଳୁ ଗୋବର ପାଣି ପକାଇବାକୁ ଗଲି ତ ! ଧାର୍ମିକ ଦରକାର ହେଲଣି ?

ଆମର ଜାଣିବା କଥା ଶାସ୍ତ୍ରାଶ୍ଵର, ଲୋକାଶ୍ଵର କଣ ଏବଂ ଶାସ୍ତ୍ରାଶ୍ଵର
ଠାରୁ ଲୋକାଶ୍ଵର କିପରି ଓ କାହିଁକି ଫରକ — ପୁଣି ଉଭୟଙ୍କୁ ମାନବା କି
ନାହିଁ ଏବଂ କାହାକୁ କେତେ ମାନ୍ୟ ଦିଆଯିବ ।

ସନାତନ ଧର୍ମର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ହେଲା ଶାସ୍ତ୍ରାଶ୍ଵର । ସେ କହେ—ବ୍ରହ୍ମ
ସତ୍ୟ; ଏକମେବାଦ୍ଵିତୀୟମ୍ । ଜିନ୍ତୁ ଆଖି ଦେଖେ—ପୁରୀରେ ଜଗନ୍ନାଥ ଓ
କାଶୀରେ ବିଶ୍ଵନାଥ । ସେମାନଙ୍କୁ ସେହି ବ୍ରହ୍ମର ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାଶ ବୋଲି
ଧରିବାଟା କଣ ଭୁଲ ହେବ ? ତା ଫଳରେ ଆମର ଉନ୍ନତି ହେବ ତ ? ପୁଣି

ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଶକ୍ତି ହେଲେ ବିମଳା—କିନ୍ତୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀ ଠାକୁରାଣୀ ଅଛନ୍ତି । ସେହି-
ପରି କୃଷ୍ଣଙ୍କର ସତ୍ୟଭାମା ଅଛନ୍ତି, ରାଧାରାଣୀ ବି ଅଛନ୍ତି । ତୁମେ ଏ ସବୁ
ଦେଖାଗୁର ଲୋକାଗୁର ହସାବରେ ଗଢ଼ି ତୋଳିଛ । ଏଗୁଡ଼ିକୁ ଆଡେଇଦେବା
ଠିକ୍ ହେବ କି ?

ପାଞ୍ଚ ଆଙ୍ଗୁଠି ସମାନ ନୁହେଁ । ସୃଷ୍ଟି ଅନନ୍ୟତାୟନ ହେବାର ମୂଳ
କାରଣ ହେଲା ତାର ବୈଷମ୍ୟ ବା ବୈଚିତ୍ର୍ୟ । ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ତାଙ୍କ ସୃଷ୍ଟିର
ବୈଷମ୍ୟକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଖଣି ଅର୍ଥାତ୍ ବିଭିନ୍ନ ସ୍ତରର ଲୋକମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏପରି
ଦେବମଣ୍ଡଳୀ ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ବୋଲି । ଯେଉଁମାନେ ବହୁଧାରୀ କଣ ନ
ପାରିବେ, ସେମାନେ ଏସବୁ ଦେବତାଙ୍କୁ ପୂଜିବେ । ବହୁବାଦ ଏ ସବୁ
ବୈଷମ୍ୟ ଭିତରେ ସାମ୍ୟ ରକ୍ଷାକରି ଏ ସୃଷ୍ଟିକୁ ସହଜ ତଥା ସଙ୍ଗୀତ ସୁନ୍ଦର
କରି ତେଲିଛି । ଏ ଅବସ୍ଥାରେ ଆମେ ନିଜକୁ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ ଅର୍ଥାତ୍ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ
ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚତରର ଲୋକ ବୋଲି ଦେଖାଇ ଲୋକପୂଜିତ ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ
ଯଥାଯଥ ସମ୍ମାନ ନ ଦେଲେ ସେମାନଙ୍କ ମନର ନିଷ୍ଠା କିମି ବ ନାହିଁ କି ?
ଆମେ ଏହା ଫଳରେ ସାଧ ରଖି ଲୋକର ଯତ୍ନକ୍ଷତ ବିଶ୍ୱାସକୁ ଶାନ୍ତି ଦେଇ
ତାକୁ ସନ୍ତୋଷରେ ପକାଇଲୁ । ସେ ତାର ପୁରୁଣାକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କଲା; ମାତ୍ର
ଆମ ବ୍ରହ୍ମଧାରଣୀକୁ ନିଜର କରି ପାରିଲାନି । ଯଦି ଆମେ ଅନାଗୁରୁଟିଏ
ଦେଖିବା, ତାକୁ ଦୂର କରି ତା ବଦଳରେ ହୃଦୟଯୋଗ୍ୟ ଲୋକାଗୁର ବା
ଶାସ୍ତ୍ରାଗୁରୁଟିଏ ଥୋଇବା ସିନା—ଲୋକାଗୁରକୁ ଶାନ୍ତି ଶୂନ୍ୟତା ସୃଷ୍ଟିର
କାରଣ କେବେ ହେବାନି । ଯଦି ଆମେ “ସାହାଅଛି”କୁ ଶଙ୍ଖ; ମାତ୍ର
“ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଭଲ” ଦେଇ ନପାରୁ, ତେବେ ଲୋକମଙ୍ଗଳ ତ କଲୁନି; ବରଂ
ଅମଙ୍ଗଳ କଲୁ—ଅର୍ଥାତ୍ ସମାଜର ଖାଇସାରି ତାର ଅପକାର କଲୁ ।

ତେଣୁ ଏ ପ୍ରକାରର ବୈଷମ୍ୟ ଭିତରେ ସାମ୍ୟକୁ ଚିହ୍ନିବା ଓ ସାମ୍ୟ
ଉପରେ ଦୃଷ୍ଟି ଛିରି ରଖି ବୈଷମ୍ୟକୁ ଯଥାଯଥ ସମ୍ମାନ ଦେଇ ଚଳିଲେ ଆମେ
ନିଜର ଉପକାର କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଲୋକମଙ୍ଗଳକରି ଧନ୍ୟ ହେବା ।
ଆଗୁଣିଏ ପରି କରିବା ଫଳରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନକୁ ଛୁଇଁ ପାରିଥିଲେ ଅର୍ଥାତ୍

ନିଜ ମତକୁ ସ୍ୱସମାନ୍ୟ କରାଇପାରେନି । ସତରେ ଲୀଳାମୟ ତାଙ୍କୁ ବିପ୍ଳବ ପାଇଁ ସବୁ ଦିଗରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ କରାଇନେଲେ ।

ଏବେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ବକ୍ତ୍ରିକାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଆଗରେ ବରାଟ ହିମାଳୟ—ତପସ୍ୱୀ ପରି ଜ୍ଞାନମଗ୍ନ; କିନ୍ତୁ ଚରଜୀବନ୍ତ । ବେଦବ୍ୟାସଙ୍କର ସେ ଦିନର ବରାଟ ଚନ୍ଦ୍ରାକୁ ନିଜ ଅଙ୍ଗ ପ୍ରତ୍ୟଙ୍ଗରେ ସାଇତି ରଖିଛନ୍ତି—ସେଇ ମହାନ ସୂକ୍ଷ୍ମ ଚନ୍ଦ୍ରାସମ୍ପର୍କର ବରାଟ ସ୍ଥୂଳରୂପ । ସେହି ହିମାଳୟକୁ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ଦଣ୍ଡେ ଆଖି ଖୋଲି ଚାହିଁଲେ । ବରାଟ ଓ ମହତର ମିଳନ—ଅପୂର୍ବ ।

ସନାତନ ଧର୍ମର ଉତ୍ତୁଥାନ-ପତନର ମୂଳ ସାକ୍ଷୀ—ହିମାଳୟ ଆଜି ଆରୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ବିପ୍ଳବର ଗୁପ୍ତା ଶିଖାଇଲା ବୋଲି—ତାଙ୍କ ମନରେ ଭରିଦେଲା ଅସୀମ ଉତ୍ସାହ ଓ ଶକ୍ତି, ସାହାଯ୍ୟରେ ମାତ୍ର କେଜଟା ଦିନ ଭିତରେ ସେ ଏତେ କାମ କରି ପାରିଲେ !

ପ୍ରଥମେ ସେ ଦେଖିଲେ ସେଠାର କ୍ଷେତ୍ରାଧିପତିର ନାରାୟଣଙ୍କ ମନ୍ଦିର ବିଗ୍ରହଗୁଣ୍ୟ । ତୀନା ଦୟାମାନଙ୍କ ଭୟରେ ସେବକମାନେ ବିଗ୍ରହଙ୍କୁ ଜଳରେ ଲୁଚାଇ ଦେଇଥିଲେ; ମାତ୍ର ପରେ ଖୋଜିବାବେଳକୁ ବିଗ୍ରହ ମିଳିଲେନି । ଆରୁର୍ଯ୍ୟେ ଜ୍ଞାନବଳରେ ଜାଣି ପାରିଲେ—ବିଗ୍ରହ ନାରଦକୁଣ୍ଡରେ ଅଛନ୍ତି । ସେ ବହୁ କଷ୍ଟରେ ତାଙ୍କୁ ସେଠାରୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ସେବାସୁଜାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଇଲେ । ତାଙ୍କର ଏ ଅପାର୍ଥକ ଶକ୍ତି ଦେଖି ସେବକ ତଥା ଜନସାଧାରଣ ତାଙ୍କୁ ଦେବତା ଜ୍ଞାନରେ ପୂଜାକଲେ । ଏପରିକି ଜ୍ୟୋତି-ଧାମର ରାଜା ତାଙ୍କର ଭକ୍ତ ହୋଇଗଲେ କହିଲେ ତଳେ । ଜ୍ଞାନ ତଥା ଶକ୍ତି ନ କରିପାରେ କଣ ? କେତେ ଟଙ୍କା ସଞ୍ଚୟ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିଥିଲେ ଆମେ ଏତକ କରି ପାରିଥାନ୍ତେ ? ବୃଥା ଅହମିକା—ବୃଥା ଆସ୍ଥାନନ ।

ଏବେ ସେ ବ୍ୟାସାଶ୍ରମରେ ରହି ଗୁପ୍ତ ରଚନାରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ ହେଲେ । ଜ୍ୟୋତିଧାମର ରାଜା ତାଙ୍କର ତଥା ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କର ସମସ୍ତ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାର

ଦାୟିତ୍ବ ଅନନ୍ତରେ ବଢ଼ନ କଲେ । ତେଣୁ ବ୍ୟବସାୟ ଓ ଅଲୋଚନା ନିର୍ବହରେ ଘୁଲିଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୂଳଶ୍ଳୋକର ଟୀକା ତିଆରି ହୁଏ—ଗୁରୁତ୍ବିଷ୍ଣୁ ସମସ୍ତେ ମିଶି ତାର ଅଲୋଚନା କରନ୍ତି ଏବଂ ଶୁଦ୍ଧ ରୂପ ଲେଖା ରହେ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଗଢ଼ କରା ଯେ ଧର୍ମ ଉତ୍ତରେ ନେତେ ରଚନା କରି-ଗଲେ ଦେଖ—

(୧) ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରର ଭାଷ୍ୟ (ଶାଶ୍ବତକ ଭାଷ୍ୟ)

(୨) ଭାଣ, କେନ, କଠ, ପ୍ରଶ୍ନ, ମୁଣ୍ଡକ, ମାଣ୍ଡୁକ୍ୟ, ତୈତ୍ତିରୀୟ, ଐତରେୟ, ଶ୍ଳୁକୋଗ୍ୟ ଓ ବୃଦାରଣ୍ୟକ—ଦଶଟି ଉପନିଷଦର ଭାଷ୍ୟ ।

(୩) ଭଗବତ୍‌ଗୀତା ଭାଷ୍ୟ ।

(୪) ସନତ୍କୁମାରାଜାୟ ଓ ନୃସିଂହତାପନିୟମର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ।

ଖାଲ ସେତିକି ନୁହେଁ—“ଉପଦେଶ ସହସ୍ରାଂଶୁକା” ପରି ଅନୁଶାସନ ଉପଦେଶ ଗ୍ରନ୍ଥ ମଧ୍ୟ ଲେଖାହୋଇଥିଲା । ଜାଣି ଯେ ଏଥିରୁ ୨୩ଟି ଗ୍ରନ୍ଥପତ୍ରି ଜଣେ ଦଶ ନ ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏମ୍. ଏ. ପାଶ୍ କରି ପାରିବ । ଆର୍ୟାଜ୍ଞ କଥା ଗ୍ରନ୍ଥ—ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟମାନେ ଏହି ଶ୍ରେଣୀ ମଧ୍ୟରେ କେତେ ଅଧ୍ୟୟନ କଲେ । ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ହିଁ ସେମାନଙ୍କୁ କହୁଥିଲା ଶକ୍ତିଧର ଏବଂ ଆମେ ବି ସେହିପରି କଲେ ହେବ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଅର୍ଥ ଅର୍ଥାନ୍ତର ତଥା ଆଲୋଚନା ମାଧ୍ୟମରେ ଧର୍ମ ମଧ୍ୟରେ ଗ୍ରହଚଳନା ତଥା ଅଧ୍ୟୟନ ସମାପ୍ତ ହେଲା ।

ଆଗରୁ ଯେ ଏ ସବୁ ଭାଷ୍ୟ ଲେଖା ହୋଇ ନଥିଲା, ତା ନୁହେଁ । ଅବଶ୍ୟ କଣେ କେହି ଏ ସବୁର ଭାଷ୍ୟ ଲେଖିନଥିଲେ; ତେଣୁ ଭାଷ୍ୟସବୁ ଏକ ମତବାଦର ନ ହୋଇ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମତବାଦର ବାଣୀ । ବହନ କରୁଥିଲେ । ପୁଣି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶାସ୍ତ୍ର ଉପରେ ମଧ୍ୟ ବିଭିନ୍ନ ମତର ଭାଷ୍ୟ ଥିଲା—ଯେପରି ଗୀତା ଗାନ୍ଧୀଜୀଙ୍କ ମତରେ ‘କର୍ମଯୋଗ’ର ଗ୍ରନ୍ଥ ତ ତଳକଙ୍କ ମତରେ ଜ୍ଞାନଯୋଗର । ଅଭିଧାନରୁ ଦେଖିବ—ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦର ଏକାଧିକ ଅର୍ଥ ଅଛି ।

ସେଥିରୁ ଯେଉଁଟି ଯଦ୍ବା ମତର ଘୋଷନ, ସେ ସେଇ ଅଥକୁ ଡନଇଁ ଲେଖିଲେ । ଏହା ଫଳରେ ପାଠକମାନେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ମତବାଦ ଗ୍ରହଣକଲେ । ଅବସ୍ଥା ମାରାତ୍ମକ ରୂପ ଧାରଣ କଲ ଯେତେବେଳେ ଏ ଭିନ୍ନ ମତବାଦୀମାନେ ସହାବସ୍ଥାନ ନୀତି ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ କଳହରେ ଲିପ୍ତହେଲେ — ଏପରିକି ପରସ୍ପରର ଧ୍ବଂସସାଧନ ପାଇଁ ଅଗ୍ରସର ହେଲେ ।

ବେଦର ମୂଳଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଲା ବହ୍ନୋପସନା । ଆରୁର୍ଥେ ସବୁ ଶାସ୍ତ୍ରର ଭାଷ୍ୟ ଲେଖିଲେ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକଟିରେ ସେହି ଲକ୍ଷ୍ୟ ପ୍ରତିପାଦିତ୍ୟ ହୋଇ-
ଥିବାରୁ ଭବବିରୋଧ ଉତ୍ପଳିଲା ନାହିଁ । ପ୍ରକୃତରେ ଏ ସବୁ ଶାସ୍ତ୍ରକୁ ଆରୁର୍ଥଙ୍କ
ନୀତି ପ୍ରତିମା ବୋଲି କହିବା ଠିକ୍ ହେବ । ଏ ସବୁ ଭାଷ୍ୟ ହିଁ ହେଲେ ସେ
ଦିନର ଜ୍ଞାନବିପ୍ଳବର ମୂଳ ଏବଂ ପ୍ରଧାନ ଅସ୍ତ୍ର-ଶସ୍ତ୍ର ।

ବିପ୍ଳବୀ ଶଙ୍କର

ଗୁରୁ ଲେଖୁଥିଲେ ଏବଂ ଶିକ୍ଷାମାନେ ପଢୁଥିଲେ ଓ ଅଲେଚନା ହେଉଥିଲା । ଦେଶର ଦୂରବସ୍ଥା, ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ତଥା ବିଭିନ୍ନମତବାଦର ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାର ଯଦୁ ଅଲେଚନାକୁ ଯରଗରମ କରିବା ପାଇଁ ପ୍ରକ୍ରେମେ ଗୁରୁ ଶିକ୍ଷା ସମେତ ସଜ୍ଜନମଣ୍ଡଳୀକୁ ଦେଶସାରା ବୁଲି ବିପ୍ଳବ ଆଣିବାକୁ ପ୍ରବର୍ତ୍ତାଉଥିଲା । ତେଣୁ ଭ୍ରଷ୍ଟାଳୋଷ ପଦ ସମାପ୍ତ ହେବା ପରେ ସେମାନେ ଆଉ ଚୁପ୍‌ହୋଇ ବସନ୍ତେ କିପରି ? ପ୍ରଥମେ ଶିକ୍ଷାମାନେ ଗୁରୁଙ୍କ ଭ୍ରଷ୍ଟ ପ୍ରଚାର କରିବା ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ ଏବଂ ଆଗ୍ରହେ ତାଙ୍କ ଗୁରୁଙ୍କ ଉପଦେଶ ମନେ ପକାଇ ସେ ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମ୍ମତ ହେଲେ ।

ଏବେ ସମସ୍ତେ ଆଶ୍ରମ ଛାଡ଼ି ପୁଣି କୌଣସି ମନ୍ତ୍ର ଆସିଲେ । ସେଠାରେ ରାଜରାଣୀଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦଶନ୍ତ ମନ୍ତ୍ରୀଆ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କର ଶିକ୍ଷାକୁ ଗ୍ରହଣକଲେ । ଶୁଦ୍ଧଜ୍ଞାନାନୁଗ୍ରାହୀ ପଣ୍ଡିତମାନେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ଆସିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେତେବେଳେ ପ୍ରଧାନତଃ ତନ୍ତ୍ର ଓ କର୍ମକାଣ୍ଡର ସାବତୋମନ୍ତ୍ର ଗୁରୁଙ୍କରେ ଡାକ ପ୍ରତିବାଦ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ଦେଇଥିଲା । ଭାରତ ଏପରି ଏକ ଦେଶ ଯେ ଅନାଗୁରୁ ସହ୍ୟ କରି ନେଇ ପାରେନା ।

ଗୁରୁଙ୍କ କହିଥିଲେ—ଭୟ, ଭୂତସ୍ୟ ଦେହସ୍ୟ ପୁନରାଗମନଂ କୁତଃ । ଦିନେ ଦେଶ ଭାର ପ୍ରତିବାଦ କଲା ତ ଆଉଦିନେ ପଶୁବଳୀର । ମତ୍ତପ୍ରକାଶର ସ୍ୱାଧୀନତା ତଥା ଅନ୍ୟାୟ ବିରୋଧ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଏ ଦେଶର ଅସ୍ଥିମଜ୍ଜାଗତ । ଆଗ୍ରହୀଙ୍କ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଶୁଣି ଓ ତାଙ୍କ ଯୁକ୍ତିର ସାରବତ୍ତ ଉପଲବ୍ଧ କରି ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏକସ୍ୱରରେ ତାଙ୍କୁ ଥରେ ଦେଶସାରା ବୁଲି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବୁଝାଇ

ଆସିବାକୁ ଏକାନ୍ତ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ ହେଲା ଯେ ସେ
ସବୁ ବିଶିଷ୍ଟଲାବାଦୀଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଅଦ୍ୱୈତ ମତର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରାଯାଉଛି ।

ତାଙ୍କୁ ୧୬ପୁର ଆସୁଥାଏ । ତାଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟ-ପ୍ରବୃତ୍ତି କମି କମି ଆସୁଥିଲା ।
ଆମ ସଂସ୍କୃତି କହେ—ପାଞ୍ଚମୁଖେ ଦିଗ—ପଞ୍ଚ ପରମେଶ୍ୱର । ପରମେଶ୍ୱର ହିଁ
ତାଙ୍କୁ ପରେଛାପୁରଣ ଅର୍ଥାତ୍ ଲିଖିରେଛାପୁରଣ ନିମିତ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟପ୍ରବୃତ୍ତି
ଦେଲେ । ସେ ଏବେ ସ୍ଥିରକଲ — ପ୍ରୟାଗ ତଥା ଦେଶର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶିକ୍ଷା-
କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଯିବେ—ବାଦରେ ପ୍ରବୃତ୍ତି ହେବେ ଓ ଶିକ୍ଷାବୃତ୍ତିକୁ ସ୍ୱୀକୃତି ନରାଜ
ଅଦ୍ୱୈତମତର ପୁନଃ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରେ ଏବଂ ଦେଶର ଅଜ୍ଞ, ସରଳବିଶ୍ୱାସୀ
ଏବଂ ବିପଥଗାମୀ ଭଲଭରଣୀମାନଙ୍କୁ ପୁଣି ଏ ପଥକୁ ଅଟାଇବେ । ପ୍ରଭୁ
ବିଶ୍ୱନାଥ ଯେ ତାଙ୍କୁ ଏ ଦିଗରେ ଆଗେଇ ଦେବାପାଇଁ ଚଣ୍ଡାଳରୂପ ଧାରଣ
କରିଥିଲେ, ତାହା ତାଙ୍କୁ ଯଥେଷ୍ଟ ପ୍ରେରଣା ଦେଉଥିଲା ।

ଏକ ଦିଗରେ ବିରୁଦ୍ଧ ମତବାଦୀ ବିଭିନ୍ନ ନେତୃବୃନ୍ଦ,—ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ
ହରଳ ଦେଶବାସୀ—ଯିଏ ବିଶୁଦ୍ଧ ଜ୍ଞାନ ଅପେକ୍ଷା ଶକ୍ତିପରାୟଣକୁ ସହଜରେ
ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି । ସେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଚିନ୍ତାକଲେ । ସେ ସ୍ଥିରକଲେ—ପ୍ରଥମେ ମହା ପ୍ରଭାବ-
ଶାଳୀ କୁମାରଲ ଭଟ୍ଟ, ମଣ୍ଡନ ମେଣ୍ଡି ଇତ୍ୟାଦି କର୍ମନାଶ୍ଟ୍ରୀଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର
ଅଟାଇବେ । ତା ପରେ ମହାଯାଜ୍ଞ, ଜୈନ ତଥା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ସୃଷ୍ଟ
ଅନିଚାରର ମୂଲୋଦ୍ଘାଟନ କରିବାରେ ତାଙ୍କ ଜୀବନର ଚତୁର୍ଥାନ୍ତର ବ୍ୟୟ
କରିବେ ।

ଏ ହେଲା ପୁରାତନ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏକ ସଂସ୍କୃତିକ ଯୁଦ୍ଧ, ଯେଉଁଥିରେ
ସେ ହେଲେ ସେନାପତି, ଶିକ୍ଷ୍ୟମାନେ ସୈନ୍ୟ, ଜ୍ଞାନ ହେଲା ତାଙ୍କର ଧନ,
ଯୁଦ୍ଧ ଅସ୍ତ୍ର ଏବଂ ଅନାର୍ତ୍ତ ତଥା ମିଥ୍ୟାରୁ ତାଙ୍କର ଶିବୁ, ଯାହା କବଳରୁ
ସେ ଏ ବିରାଟ ଦେଶର ଆଚଣ୍ଡାଳ ବାହୁଣୀ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଉଦ୍ଧାର କରେ ।
ପୁଣ୍ୟସ୍ଥଳୀକ ଧର୍ମଶାଳ ଶ୍ରୀ. ପୁ. ଶାସ୍ତ୍ର ଶତାବ୍ଦୀରେ ତାଙ୍କ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଅମ ପ
ବିଭବ ତଥା ଅମାତ୍ୟମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଯାହା କରୁଥିଲେ, ତା ଠାରୁ ଏହି
ଭିକ୍ଷାଶୀ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଜୟଯାତ୍ରା କେତେଗୁଣ ଅଧିକ ମହତ୍ତ୍ୱ ଓ ଶକ୍ତିଶାଳୀ

କଲ୍ଲନା କଲ ! ତା ସତ୍ତ୍ୱେ ପଶ୍ୟନ୍ତାରେ ପାଶ୍ ପାଶ୍ ଜଣେ ବସିବୁ ଦୋଷୁ ତ
ଆରଟି ଆଡ଼କୁ ଭୁଲିଲେ ବି ଆଖି ପକାଉନି ।

ଏବେ ଆରୁନ୍ଧତୀଙ୍କର ପ୍ରଥମ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେଲେ କୁମାରଲ ଭଟ୍ଟ । ସେ
ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଥିବା ସମ୍ପାଦ ପାଇ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ପ୍ରସ୍ତାବ ଅଭିମୁଖରେ ଚାଲିଲେ
ପଥରେ ବୃନ୍ଦ ବନ ଧାମରେ ଘନେ ବିଶ୍ରାମ ନେଲେ । ସେ ରାସ୍ତାରେ ଯଉ-
ଥିବାବେଳେ ଦେଖିଲେ ଜଣେ ଅତି ବୃଦ୍ଧ ପଣ୍ଡିତ ବ୍ୟାକରଣ ନିୟମ ମୁଖସ୍ଥ
କରୁଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ସ୍ୱପ୍ନ ଲାଗିଲା ସେତିକି, ଦୁଃଖ ମଧ୍ୟ ଲାଗିଲା ସେତିକି । ମରଣ
ଆଗନ୍ତୁଥିବାବେଳେ ବି ଗୋବିନ୍ଦନାମ ସ୍ମରଣରେ ନଥାନ୍ତି ଆସୁଥିଲା ବ୍ୟାକରଣ
ସୂତ୍ର—ସେ ପୁଣି ବୃନ୍ଦାବନ ଧାମରେ ! ସେଇଦିନ ରାତିରେ ସେଇ ବୃନ୍ଦା-
ବନରେ ସେ ଲେଖିଲେ ତାଙ୍କର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ‘ଭଜଗୋବିନ୍ଦମ୍’ ଗ୍ରୋହ —

ଭଜ ଗୋବିନ୍ଦମ୍.....ସ୍ମର ଗୋବିନ୍ଦମ୍
ଗୋବିନ୍ଦମ୍ ଭଜ ମୁଦମତେ,
ସଂପ୍ରାପ୍ତେ.....ସନ୍ନିହିତେ କାଳେ
ନହ ନହ ରକ୍ଷତି ଡୁକୁଂ କରଣେ ।

(ଡୁକୁଂକରଣେ ଅର୍ଥ ବ୍ୟାକରଣ ଅଭ୍ୟାସରେ)

× × ×

ମୁଦ ଜହା ହୁ ଧନାଗମ ଭୃଷ୍ଟା
କୁରୁ ସଦ୍‌ବୃତ୍ତି ମନସି ବିଭୃଷ୍ଟାମ୍

× × ×

ନଳିନୀଦଳଗତ...ଜଳମତି ତରଳମ୍
ତଦ୍‌ବକ୍ତ୍ରୀବନ ମତିଶୟ ତପଳମ୍

× × ×

କା ତବ କାନ୍ତା କସ୍ତେ ପୁରୀ

ସଂସାରୋପମତୀବ ବିଚିତ୍ରଃ

କସ୍ୟ ହିଂ ବା ନୃତ ଆୟାତ

ସ୍ତୁତ୍ତ୍ଵଂ ଚିନ୍ତୟ ତଦହ ଭ୍ରାତଃ ।

×

×

×

ସତ୍ସଙ୍ଗନ୍ତେ ନିସଙ୍ଗନ୍ତଂ ନିସଙ୍ଗନ୍ତେ ନିମୌହନ୍ତମ୍

×

×

×

ଏ ଶ୍ଳୋକଗୁଡ଼ିକୁ ‘ମୋହମୁଦ୍‌ଗର’ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କହୁଥାନ୍ତି । କେହି ଜାଣିଲେ ପୁଣି ସ୍ତୋତ୍ରଟି ସଂଗ୍ରହ କରି ପାରିବେ । ଏଠାରେ କେବଳ ଉଦାହରଣ ହୁଏତରେ ୨୫ ଧାତୁ ଦିଆଯାଇଛି ।

ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ରର ମୌଳିକ ତଥ୍ୟକୁ ସର୍ବସାଧାରଣ ବୁଝି ଲାଭ କରି ସହଜ ତଥା ସରଳ ଭାଷାରେ ଏବଂ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଆକାରରେ ଏହି କେତୋଟି ଶ୍ଳୋକରେ ସେ ରଖିଛନ୍ତି ।

ସେ କହୁଛନ୍ତି—ଗୋବିନ୍ଦ ଭଜନରେ ଚିତ୍ତ ଶୁଦ୍ଧି ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଜ୍ଞାନର ଉଦୟ ହୁଏ ।

ଜ୍ଞାନସ୍ଥାନକୁ ‘ମୁକ୍ତ’ ବୋଲି କହି ‘କାନ୍ତା, ପୁରୀ’ ଭାବନା “ସତ୍ୟ ନୁହେଁ” ଅର୍ଥାତ୍ “ସହାୟନ ନୁହେଁ” ବୋଲି ବୁଝାଇଛନ୍ତି । ତୁମେ କିଏ ଏବଂ କେଉଁଠୁ ଆସିଛ ବୋଲି ଚିନ୍ତା କରିବାକୁ ନିଦେଶ ଦେବାବେଳେ “ବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ୟ, ଜଗତ ମିଥ୍ୟା”କୁ ଆଖି ଆଗରେ ରଖିଛନ୍ତି । ପଦ୍ମପତ୍ରରୁ ପାଣି ଗଡ଼ି ପଡ଼ିଲା ପରି ଜୀବନ ଚାଲିଯିବ; ତେଣୁ ସତ୍ସଙ୍ଗ କରି—ତାହା ଆସନ୍ତୁ ନଷ୍ଟ କରି ମୋହ ଭାଙ୍ଗିଦେବ ଏବଂ ଜ୍ଞାନ ଆଗମନର ଗଥ ପୁରମ କରିଦେବ ।

ଏହା ତାଙ୍କର ଏକ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅବଦାନ । ପ୍ରତିଦିନ ପାଠକଲେ ଏହା ମନରେ ନୂତନ ନୂତନ ଭାବନା ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ! ସମସ୍ତେ— ବିଶେଷତଃ ମୁଖିଆ ଲୋକେ ମାନ୍ଦୁଛନ୍ତି ଓ କରୁଛନ୍ତି ଦେଖିଲେ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ବିନା ଦ୍ଵିଧାରେ ମାନନୀୟ; କିନ୍ତୁ କାଳକ୍ରମେ ତା ପଛରେ ଥିବା ଯୁକ୍ତିକୁ ଭୁଲି ଯାଆନ୍ତି ଏବଂ ତାହା ଅନ୍ଧବିଶ୍ଵାସ ହିସାବରେ ଚଳେ । ଆଜିର ଯୁକ୍ତିସମ୍ମିତ ବିଧି ଏହିପରି ଭାବରେ ଦିନେ ଅନ୍ଧବିଶ୍ଵାସ ରୂପରେ ଦେଖା ଦେବାର ସମ୍ଭାବନା ଅଛି । କେତେକାଳ ବହୁଯାଏ—ଦିନେ ହୁଏତ କେହି ସେହି ବିଧିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଜିଜ୍ଞାସା କରନ୍ତି ଏବଂ ସେତେବେଳର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ପରିସ୍ଥିତିରେ ତାର ଉପଯୋଗ କାରଣ ନ ଦେଖିଲେ ତାକୁ ବଦଳାଇ ନୂତନ ତଥ୍ୟଯୁକ୍ତ ଏବଂ ପରିସ୍ଥିତି ପାଇଁ ଉପଯୋଗୀ ମତର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରନ୍ତି । ଏହା ହିଁ ସାଂସ୍କୃତିକ ବିପ୍ଳବ ଏବଂ ଆର୍ୟ୍ୟ ଶଙ୍କରଙ୍କଦ୍ଵାରା ଏହାର ସଫଳ ରୂପାୟନ ସମ୍ଭବପର ହୋଇପାରିଥିଲା । ଏହି ବିପ୍ଳବ ହିଁ ଶ୍ରେଷ୍ଠତମ ବିପ୍ଳବ କାରଣ ଏହାର ଫଳ ବେଶୀ ସ୍ଥାୟୀ ଏବଂ ସେଇ ହିସାବରେ ଆର୍ୟ୍ୟ ଶଙ୍କର ଆମ ଦେଶର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ବିପ୍ଳବୀ ।

ସେ ଏବେ ପ୍ରସ୍ତାବ ଯାଇ କୁମରଲକ୍ଷ୍ମୀ ଭେଟିଲେ । କୁମାରଲକ୍ଷ୍ମୀ ପିଲାଦିନୁ ଥିଲେ ବେଦପ୍ରେମୀ । ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥ-‘ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ରହସ୍ୟ’ ଅଧ୍ୟୟନ କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲେ; କାରଣ କଣ୍ଟାରେ କଣ୍ଟାକୁ କାଢ଼ିଲପରି ସେ ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ବୌଦ୍ଧମତର ଦୁର୍ବଳତା ଜାଣି ସେଇ ବାଟରେ ସେମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିବା ସହଜତର ହେବ ବୋଲି ସେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନେଇଥିଲେ । ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ବୌଦ୍ଧଗୁରୁ ଧର୍ମପାଳଙ୍କ ଶିଷ୍ୟତ୍ଵ ଗ୍ରହଣ କରି ବୌଦ୍ଧଗ୍ରନ୍ଥମାନ ଅଧ୍ୟୟନକଲେ । ତା ପରେ ସେ ଜୈନ-ଦର୍ଶନ ଅନୁସାରେ “କର୍ମଫଳ ହିଁ ସତ୍ୟ” ପ୍ରଶ୍ନର କରି ବୌଦ୍ଧମତ ଖଣ୍ଡନ କଲେ । ଏବେ ସେଥିପାଇଁ ସେ ନିଜକୁ ଗୁରୁଦୋଷୀ ବୋଲି ବିଚାରିଲେ ।

ଦୁର୍ଗା ଅବୈଦିକମାନଙ୍କ ଧୂଃସରେ ଅତି ଆଶ୍ରୟ ହୋଇ ସେ ବେଦର ଜନନୀ ଓ ଇଶ୍ଵରତତ୍ତ୍ଵ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେଇ ନଥିଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ‘ସର୍ବମତ୍ୟନ୍ତ ଗହିତମ୍’ ଲେଖିଲେ ବୋଲି ।

ଏହିସବୁ ପାପର ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବା ପାଇଁ ସେ ଶୁଷାଳନରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଯାଉଥିଲେ । ନିଜକୃତ ପାପର ବିଚାର କରି କେତେଜଣ ଏପରି ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ? ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ଦେଖିଲେ—ଏକ ବିରାଟ ଶୁଷ୍କପ୍ରସର ଶୀର୍ଷରେ ପଦ୍ମାସନରେ ଉପବିଷ୍ଟ ଶ୍ରୀ କୁମାରଲ । ତଳେ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ ହୋଇଯାଇଛି । ତାରିପାଖରେ ହିନ୍ଦୁନରତ ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟବୃନ୍ଦ ।

ସେହି ଅବସ୍ଥାରେ ବି ସେ ଶଙ୍କରଙ୍କର ଯଥାଯଥ ଅର୍ଥାର୍ଥନା କଲେ ଓ ଭାଷ୍ୟ ଦେଖି ପ୍ରୀତ ହେଲେ; ମାତ୍ର ଦେହତ୍ୟାଗ ପ୍ରତିଜ୍ଞାରୁ ବିରୁଦ୍ଧ ହେଲେନି; ବରଂ ତାଙ୍କ ଅନୁରୋଧ କ୍ରମେ ଆଗ୍ରହେ ତାଙ୍କୁ ସେହି ସ୍ଥପ ଉପରେ ବ୍ରହ୍ମନାମ ପ୍ରଦାନକଲେ ଏବଂ ନାମ ସ୍ମରଣ କରୁ କରୁ ସେ ଦେହ ରକ୍ଷାକଲେ ।

ତୁମେ ଭାବୁଥିବ—ଜୀବନ ଥାଉ ଥାଉ ଦେହଟିକୁ ଜାଲିଦେବା କେତେ ନିଷ୍ଠୁହାୟକ ?—ଓଁ, ଭାବିଲେ ଦେହ ଶୀତେଇ ଉଠୁ । ମନରେ ପ୍ରଶ୍ନ—ଏହା କଣ ସମ୍ଭବ ?—ସେଇତାରେ ?

ଆମେ କଣ କଲ୍ଲନା କରି ପାରିବାକି ଏହା ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆନନ୍ଦ-ଦାୟକ କାର୍ଯ୍ୟ ? ଏହା ସତ୍ୟ ଯେ ଲେଖକ ବା କବି ହୁଏାବରେ ଆମକୁ ସରକାର ଓ ସାଧାରଣଙ୍କ ତରଫରୁ ଉପାୟ ବା ପୁରସ୍କାର ମିଳିଲେ ଆମକୁ ଯେତିକି ଆନନ୍ଦ ମିଳିବ, ତାଙ୍କୁ ଏହି କାର୍ଯ୍ୟରୁ ସେତିକି ବା ତତୋଧିକ ଆନନ୍ଦ ମିଳିଥିବ ଏବଂ ଏଥିପାଇଁ ଆତ୍ମହତ୍ୟା ଦୋଷ ଲାଗିବ । ଦୂରେଥାଉ, ତାଙ୍କର ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ସଫଳତା ପାପ ଯୋଗହୋଇ ଯାଇଥିବ ।

ସେଇଥିଲା ଭାରତର ସାଧନା । ତାର ସାଧକ ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ହୋଇ ନିଜକୁ ଏପରି ଅବସ୍ଥାକୁ ଆଣି ପାରୁଥିଲା ଯେଉଁଠି ସେ ନିଜକୁ—ଶରୀରକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ

ଭୁଲି ଯାଉଥିଲା, ସେ ନିଜକୁ ସୁଲ ଶରୀରରୁ ଅଲଗା କରି ନେଉଥିଲା ଏବଂ ଶରୀର ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଉଥିଲେ ବି ତାର ଆତ୍ମା ସେ ଯନ୍ତ୍ରଣା ଅନୁଭବ କରିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରି ପାଠୁ ଅବାରୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସୁଖ ଅନୁଭବ କରୁଥିଲା ।

ଦୁଃଖର କଥା ଆମେ ଅଜ୍ଞ ସେ ଅବସ୍ଥାକୁ କଲ୍ପନାରେ ବି ଦେଖି ପାରୁନୁ । ଯେତେବେଳେ ସେ ଦିଗକୁ ଆଖି ଫେରାଉ, ସେତେ ମଙ୍ଗଳ; ନବେନ୍ଦ୍ର ପଟ୍ଟପାଳ ପରି ବଡ଼ ବଡ଼ ସେଇ ପଟ୍ଟପାଳ ପରି ଶେଷ ହେବା ହିଁ ହେବ ଆମର ଭାଗ୍ୟଲେଖ ।

ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ତାଙ୍କ ନିଜକୁ ଆସିବାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଜାଣିପାରି ସେ ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ସର୍ବ ସମକ୍ଷରେ ଘୋଷଣା କରି ଯାଇଥିଲେ କି ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ମାହେଶ୍ୱରୀ ଅଧିବାସୀ ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟ ଶ୍ରୀ ମଣ୍ଡନ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ବାଦରେ ପରାସ୍ତ କରି ପାରିଲେ ତାଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ ନଲଗିଲେ ହେବ । ସେତେବେଳେ କର୍ମଦା ଡାକ୍ତରୀ ଏହି ମହିଷାସୁର ଥିଲା ଏବଂ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଶିକ୍ଷାକେନ୍ଦ୍ର ଏବଂ ଶ୍ରୀ ମିଶ୍ର ଥିଲେ କର୍ମବାଦର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ପ୍ରସାରକ ।

ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ସେଠାକୁ ଯାଇ ଶ୍ରୀ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଭେଟିଲେ । ତାଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ଶ୍ରୀମତୀ ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀ (ଶାରଦା) ମଧ୍ୟ ଥିଲେ ଅତିଥିସ୍ୱାମୀ ପଣ୍ଡିତ । ଗୃହସ୍ଥର ଧର୍ମ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କୁ ଭିକ୍ଷାଦାନ । ମିଶ୍ର ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟକୁ ଭିକ୍ଷାଗ୍ରହଣ କେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ମାତ୍ର ସେ ଅନୁଭବ ବଦଳରେ ତର୍କଭିକ୍ଷା କାମନା କଲେ । ଅବଶେଷରେ ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀଙ୍କ ମଧ୍ୟସ୍ଥତାରେ ‘ବାଦ’ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ସତ୍ତ୍ୱ ରହୁଲା — ଯିଏ ପରାସ୍ତ ହେବ, ସେ ଅନ୍ୟର ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ସ୍ୱୀକାର କରେ । ସ୍ୱାମୀ ବାଦରେ ପକ୍ଷଭୁକ୍ତ ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀ ବିରାଗପତି ! କେହି ଭାବିବା ଅସମ୍ଭବ ନୁହେଁ ଯେ ଶାରଦା ଓରଫ ସରସ୍ୱତୀ ପକ୍ଷପତି କରି ପାରନ୍ତି । ଫଳାଫଳ ଜଣେ ଶାରଦା କପରି ମହାସ୍ୱାମୀ ଥିଲେ ଏବଂ ଝିଅମାନଙ୍କର ଏଥିରୁ କେତେ ଶିଖିବାର ଅଛି ।

ବାଦ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ଆରମ୍ଭ କରି କହିଲେ—

‘ବ୍ରହ୍ମାସ୍ମିନ ହି ବେଦୋ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ।’

‘ବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ୟ, ଜଗତ ମିଥ୍ୟା — ଏହା ହି ଜ୍ଞାନ ।

‘ବ୍ରହ୍ମ ହି ଏକମାତ୍ର ସତ୍ୟ । ସର୍ବଦାନ୍ତ (ସତ୍+ଚିତ୍+ଆନନ୍ଦ)
ବ୍ରହ୍ମର ସ୍ୱରୂପ ।

‘ଆଗରେ ଏକ ବଡ଼ ଜଳୁଛି । ଏହାକୁ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ଧର । ତୁମେ
ଯଦି ବଡ଼ଟିକୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ଦେଖି ପାରୁଛ, ତୁମକୁ କୁହାଯିବ ବ୍ରହ୍ମଦକ୍ଷା—ମୁକ୍ତ—
ଆତ୍ମଜ୍ଞାନ ।

‘ବଡ଼କୁ ଏକ ସ୍ପଷ୍ଟ କାତ ଭିତର ଦେଇ ଦେଖିଲେ ଆଲୋକର ପ୍ରତି-
ଫଳନ ଫଳରେ ବଡ଼ର ଏକ ସ୍ପଷ୍ଟ ପ୍ରତିରୂପା ଦେଖିବ । ତେବେ ତୁମେ
‘ମାନବ’ । ଚେଷ୍ଟାକଲେ ମର୍ତ୍ତ୍ୟର ପ୍ରତିବନ୍ଧକଟିକୁ ଦୂରେଇ ଦେଇ ତୁମେ
ବ୍ରହ୍ମଦକ୍ଷା ହୋଇ ପାରିବ ।

‘ତାକୁ ଏକ ଅସ୍ପଷ୍ଟ କାତ ଭିତର ଦେଇ ଦେଖିଲେ ତାର ଏକ ଅସ୍ପଷ୍ଟ
ପ୍ରତିରୂପା ଦେଖିବ । ତେବେ ନିଜକୁ ଭିତର ଜୀବ ବୋଲି ବୁଝ ।

‘ତାକୁ ଏକ ଧାତୁ ବା ପ୍ରସ୍ତର ଖଣ୍ଡ ଭିତର ରୁହ । ଆଦୌ ଦେଖା
ଯିବନ । ତେବେ ନିଜକୁ ‘ଜଡ଼’ ବୋଲି ବୁଝ ।

‘ତେଣୁ ଏହା ନିଷ୍ପତି ଯେ ‘ଜଗତ’ର ପ୍ରତ୍ୟେକ ବସ୍ତୁ ହେଲା
‘ଅଜ୍ଞାନାବୃତ୍ତ ବ୍ରହ୍ମ’ ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରହ୍ମର ରୂପାନ୍ତର ।

‘ଏହି ପ୍ରତିବନ୍ଧକଗୁଡ଼ିକୁ ଦୂରେଇ ଦେବା ପାଇଁ ଲେଡ଼ା ଏକମାତ୍ର
ଜ୍ଞାନ । ସ୍ୱାଧ୍ୟାୟ ଅନ୍ଧକାର ନାଶ କଲ ପରି ଜ୍ଞାନ ଅଜ୍ଞାନ ଦୂରକରେ ।
ତେଣୁ କେବଳ ମାତ୍ର ଜ୍ଞାନ ସାହାଯ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମଦର୍ଶନ ସମ୍ଭବ ।

‘କଷ୍ଟକଲେ କୁଣ୍ଡ ମିଳେ । ଜ୍ଞାନ ଲାଭ ପାଇଁ ଦମସ୍ତକୁ ନିୟମିତ ଭାବରେ ସାଧନା କରି ପାହାଚେ ପାହାଚେ ଉଠିବାକୁ ହେବ । ସାଧନାହେଲେ ଚରିବିଧ—

(କ) ମୁକ୍ତ ହେବାର ଇଚ୍ଛା ଅର୍ଥାତ୍ ଜ୍ଞାନ ଲାଭ କରି ବ୍ରହ୍ମଦର୍ଶନ କରିବା ଇଚ୍ଛାକୁ ବଳବତ୍ତା କରାଇବା ।

(ଖ) ଅନିତ୍ୟ, ଅପ୍ରକୃତକୁ ଗୁଡ଼ି ନିତ୍ୟ, ପ୍ରକୃତକୁ ବାହୁବାକୁ ନିରନ୍ତର ଅଦମ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ।

(ଗ) ସେଥିକମିଥି ପ୍ରକୃତିର ତାଡ଼ନା, ଇନ୍ଦ୍ରିୟର ଆକର୍ଷଣ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବୈରାଗ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରିବା ।

(ଘ) ମନକୁ ପ୍ରଶାନ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ଅବଚଳିତ ରଖିବା, ଅସୁନୟନଶୀଳ ଶମଦେବା, ଇନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ଥ କାର୍ଯ୍ୟରୁ ନିବୃତ୍ତି ରହିବା ଏବଂ ସତ୍ୟଶକ୍ତି ଓ ଗୁରୁ-ବାକ୍ୟରେ ବିଶ୍ୱାସ ରଖି ଏକାଗ୍ରତା ବଢ଼ାଇବା ।

‘ଗୁରୁଙ୍କ ଉପଦେଶ ଅନୁସାରେ ନିତ୍ୟକର୍ମ ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ତ୍ୱକର୍ମ ବଢ଼ିବା ନିତାନ୍ତ ଦରକାର । ଏହା ଫଳରେ ମନ ଓ ଦେହ ଶୁଦ୍ଧ ଓ ପବିତ୍ର ହେବ ଏବଂ ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଭକ୍ତିପୁର୍କ ଉପାସନା କଲେ ଅଜ୍ଞାନ ତିରୋହତ ହେବ ।

‘ଏପରି କଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ବ୍ରହ୍ମଦର୍ଶନ କରି ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ପରିଚିତ ହେବେ ।’

ତାଙ୍କପରେ କର୍ମବାଦୀ ମଣ୍ଡନ କହିଲେ—‘କର୍ମ ହିଁ ବେଦର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ । ଅନନ୍ତ କର୍ମ ଫଳରେ ଅନନ୍ତ ସ୍ୱର୍ଗଭୋଗ ହୁଏ ।

‘କର୍ମର ଗୁରୁତ୍ୱ ନ ରହିଲେ ସୃଷ୍ଟି ଧ୍ୱଂସ ହେବ । ତେଣୁ ଜୀବନର ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଗଯଜ୍ଞାଦି ସତ୍ତ୍ୱ କର୍ମ କରିବାକୁ ହେବ । ତେବେ

ଜୀବ ନିଜର ମଙ୍ଗଳ କରିବା ପାଇଁ ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଲୋକ ଶିକ୍ଷା କରିବେ, ସୃଷ୍ଟିର ମଙ୍ଗଳ ଅର୍ଥାତ୍ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉନ୍ନତ କଂପୋଜିବ । ଏହି ଉନ୍ନତର ଶେଷ ପାହାଚ ହେଲା ଉତ୍ତରତ୍ୱ ଲଭିବା ମୁକ୍ତି ।

‘ତେଣୁ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କଥା କର୍ମତ୍ୟାଗ ନିଜ ପକ୍ଷରେ ଏବଂ ସୃଷ୍ଟି ପକ୍ଷରେ ଶତକାରକ — ତେଣୁ ଗ୍ରହଣୀୟ ନୁହେଁ ।’

ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ପୁଣି ବୁଝାଇଲେ—‘କର୍ମଫଳ ଭୋଗ ଯଦି ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୁଏ, ତେବେ ତାହା ଭୋଗ କରିବାକୁ ପୁଣି ଜନ୍ମ ନେବାକୁ ହେବ । କର୍ମର ଯେପରି ଶେଷ ଅଛି, ‘ସ୍ୱର୍ଗଲଭ’ ତାର ଫଳ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାର ଶେଷ ଅଛି ।

କିନ୍ତୁ ‘କର୍ମ ଅନୁସାରେ ଫଳ’ରୁ ଫଳ ଲାଭ ଆଶା ତ୍ୟାଗ କରି ନଈବା ଦୃଷ୍ଟିର କର୍ମକଲେ ଅଛି ଫଳ ଭୋଗ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ‘ମୁକ୍ତି’ର ଅର୍ଥ ଏହି ‘ଫଳଭୋଗ’ରୁ ମୁକ୍ତି—‘ସୁନରସି ଜନନ ସୁନରସି ମରଣ’ରୁ ମୁକ୍ତି — ମୋଟ ଉପରେ ଜୀବନ-ଜଞ୍ଜାଳରୁ ମୁକ୍ତି ।

‘ସନ୍ନ୍ୟାସଗ୍ରହଣ ପରେ କର୍ମ ତ୍ୟାଗ କରିବାକୁ ପଡ଼େନି । ଫଳଲାଭ ଆଶା ତ୍ୟାଗ କରି ନଈବା ଦୃଷ୍ଟିରୁ କର୍ମ କରିବାକୁ ପଡ଼େ । ଏହା ନିଷ୍ପତ୍ତ ସତ୍‌କର୍ମ ହେବ ଓ ଏହା ଆଶିଦେବ ଜ୍ଞାନ—ସଦ୍‌ଜ୍ଞାନ । ଏହା ଅନ୍ତରରୁ ହିଁ ଫୁଟି ଉଠିବ ।

‘ଏହା ଫଳରେ ସୃଷ୍ଟିନାଶ ତ ହେବନି—ବରଂ ସୃଷ୍ଟିର ମଙ୍ଗଳ ହେବ ।’

ଏହିପରି ବହୁ ଯୁକ୍ତିତର୍କ ପରେ ମଣ୍ଡନ ଦ୍ୱାର ମାନିଲେ ।

ଏବେ ମଣ୍ଡନ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରୁନା କଥା; ନିୟମାନୁସାରେ ସରସ୍ୱତୀଙ୍କୁ ବୈଧବ୍ୟ ବ୍ରତ ପାଳନ କରିବାକୁ ହେବ; ତେଣୁ ସେ ଏବେ ମଣ୍ଡନଙ୍କର ଅର୍ଚ୍ଚାଜିନୀ ହସାବରେ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ସହ ‘ବାଦ’ରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ

ହେବାକୁ ଆହ୍ୱାନ କଲେ; କାରଣ ଯେଉଁ ନିୟମ ତାଙ୍କୁ ବୈଧବ୍ୟବହାର ପାଳନର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଏ, ସେଇ ସେ ପରାସ୍ତ ନୋହୁଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଣ୍ଡନ ପୁଷ୍ଟି-ପରାସ୍ତ ହେଇଛନ୍ତି ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରେନି ।

ଏବେ ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀ ପକ୍ଷ ହେଇ ତିନି ଚଳାଇଲେ; କିନ୍ତୁ ଜଣିବାର ଆଶା ନ ଦେଖି କାମଶାସ୍ତ୍ରରୁ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଲେ । ଯୋଗସାହାଯ୍ୟରେ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ସଂସ୍କୃତି ହୋଇଥିବାରୁ ସେ ପ୍ରଶ୍ନର ଉତ୍ତର ମଧ୍ୟ ଦେଇ ପାରିଥାନ୍ତେ; ମାତ୍ର ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହସାବରେ ଏହି ଶରୀରରେ ସେ ପ୍ରଶ୍ନର ଆଲୋଚନା କଲେ ଶରୀର କଳ୍ପପିତ ହେବ । କୁମାରଲଙ୍କ ଦେହରକ୍ଷା କଥା ତ ଆମେ ପଢ଼ିଆଇଁ; ତେଣୁ ସେ ତାହା କହିବାକୁ ଅନୁଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ, କିନ୍ତୁ ସରସ୍ୱତୀ ନଚ୍ଛେଡ଼ିବନ୍ତା । ଅଗତ୍ୟା ସେ ଏକମାତ୍ର ସମୟ ନେଲେ ଏବଂ ଜବାବ କରାଇ ନେଲେ କି ସେ ଅନ୍ୟ ଶରୀରରେ ପ୍ରବେଶ କରି ଗ୍ରହ ରଚନା ପୂର୍ବକ ତାଙ୍କ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ତର ଦେଲେ ସେ ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବେ ।

ଏବେ ଆରୁହେଁ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ଗହଣରେ ମାହାତ୍ମ୍ୟ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ପୂର୍ବ ଦିଗର ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ସେଠାରେ ଦେଖିଲେ ଅମରୁକ ନାମକ ଜଣେ ରାଜା ମୃଗୟାକୁ ଆସି ବଣରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସେଥିରେ ଆସିଥିବା ଅମାତ୍ୟମାନେ ହତନ କରୁଛନ୍ତି । ସେ ଏହାକୁ ଏକ ଅପୂର୍ବ ସୁଯୋଗ ମନେକରି ଯୋଗବଳରେ ନିଜେ ଏକ ନିରାପଦ ଗୁହାରେ ନିଜର ଦେହ ରକ୍ଷା କରି ସେହି ରାଜାଙ୍କ ଶରୀରରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ଶିଷ୍ୟମାନେ ଗୁରୁଙ୍କ ଦେହକୁ ରକ୍ଷା କରିବାର ଭାର ବହନ କଲେ ।

ଏଥାଡ଼େ ରାଜାଙ୍କ ଦେହରେ ଜୀବନର ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ ପାଇବାର ଦେଖି ଅମାତ୍ୟମାନେ ଆନନ୍ଦିତ ହେଲେ ଏବଂ ରାଜାଙ୍କ ସହ ଉପାସକୁ ଫେରିଲେ । ଏବେ ରାଜା ତ ପ୍ରସିଦ୍ଧଯୋଗୀ—ରାଜାଙ୍କ ଦେହରେ ସଂସ୍କୃତି ମନ, ବୃଦ୍ଧି ଓ ଆହା । ଫଳ ଅନୁମାନ କରିନଥି । ସବୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଅପୂର୍ବ ବିକ୍ଷିତାର ନିଦର୍ଶନ । ଭୁଲ ଭଟକାର ଚକ୍ଷୁ ବି ନାହିଁ । ମନ୍ତ୍ରୀ ତଥା ଅମାତ୍ୟଗଣ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ।

ରାଜସାହେବ ସେ ଏକାକୀ ରହନ୍ତି-- ଭାବନ୍ତି, ଲେଖନ୍ତି । ରାଜମହାରାଜାମାନେ ଆସିବଳ ଅସୁସ୍ଥତାରେ ଛଳନାଚଳି ସେମାନଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦିଅନ୍ତି । ଅନ୍ୟ-ପୁରରେ ନିର୍ଲିପ୍ତ ଭାବରେ ରହନ୍ତି । ରାଣୀମାନେ ଅଶ୍ରୁର୍ଣ୍ଣାନ୍ବିତ ହେଲେ ।

ଏବେ ରାଜା ମହର୍ଷି ବାହାୟନଙ୍କ କାମଗାସ୍ତ୍ର ଓ ଏହାର କୃଷି ଅଲୋଚନା କରୁଥାନ୍ତି ଏବଂ ଗୋପନରେ ବିଳାସିନୀ କାମିନୀମାନଙ୍କ ନିକଟରୁ ଶ୍ରଦ୍ଧା, ପ୍ରୀତି, ଧୃତି, କ୍ଷାନ୍ତି ସ୍ୱରୂପ କାମ -ଲାର ବିଭିନ୍ନ ତତ୍ତ୍ୱମାନ ଅବଗତ ହୋଇ ଖଣି ଏ ଅଭିନବ ଅର୍ଥସୃଜକ କାମଗାସ୍ତ୍ର ରଚନା କରୁଥାନ୍ତି ।

ଏ ସବୁ ଦେଖି ମନ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ହୃଦ ଧାରଣା ହେଲା ଯେ ନିଷ୍ଠୁର ନେତୃ ଯୋଗୀ ଯୋଗବଳରେ ନିଜର ଦେହରକ୍ଷା କରି କୌଣସି ବିଶେଷ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ରାଜଶତ୍ରୁରରେ ପ୍ରବେଶ କରେନି ଏବଂ ସେ ସ୍ଥିରଚଳେ କି ଏହି ରାଜାଙ୍କୁ କୌଣସିମତେ ଆରକ୍ତ କରି ରଖିବାକୁ ହେବ, ତେବେ ଅଳ୍ପ ଦିନ ମଧ୍ୟରେ ଦେଶର ବହୁ ଉନ୍ନତ ସାଧୁତ ହେବ । ସେହି ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ରାଣୀଙ୍କ ସହ ଗୋପନ ପରାମର୍ଶ କରି ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନେଇ କି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ରକ୍ଷିତ ଯୋଗୀଶତ୍ରୁରକୁ ଖୋଜି ନଷ୍ଟ କରାଯିବାକୁ ହେବ । ରାଜ୍ୟରେ ପରାଜିତ ହେଲା କି କୌଣସି ସ୍ଥାନରେ ଶବ ପଡ଼ିଥିବାର ସମ୍ଭାବନା ଦେଲେ ଯଥେଷ୍ଟ ପୁରସ୍କାର ଦିଆଯିବ । ପୁରସ୍କାର ଅଣାରେ ଅନେକେ ଶବ ଖୋଜିବାରେ ଲାଗିଗଲେ । ଏଆଡ଼େ କର୍ମିଭାରୀମାନଙ୍କୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦିଆଗଲା ଯେ ଶବ ପଡ଼ିଥିବା ସମ୍ଭାବନା ପାଇବା ମାତ୍ରେ ରାଜକୋଷରୁ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟକରି ସବୁ ଚାଲିବ ।

ଏହା ଦେଖି ଦାସୀ ଭିତରେ ଥିବା ଶିଷ୍ୟମାନେ ବିକଳ ହୋଇଉଠିଲେ । ସନାତନ ଛତ୍ରଦେବୀରେ ଏକ ଗାୟନ ଦଳ ଗଠନ କରି ରାଜନବରରେ ପ୍ରଜ୍ଵାଳିତ ଗାଜବାକୁ ଲାଗିଲେ । କ୍ରମେ ସେମାନେ ଉତ୍ସାହକୁ ଯାଇ ରାଜାଙ୍କ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେଲେ । ସେଠାରେ ସେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରଜ୍ଵାଳିତ ନ ଗାଜ “ଭକ୍ତମୟ” — “ଭକ୍ତ ଭୂ ଅସି” — “ଭୂମେ ହିଁ ସେହି” ବାନ୍ୟାଘଟିତ ଏକ

ମୂର୍ତ୍ତିତ ଗାଈଲେ ଏବଂ ସେହି ସଙ୍ଗୀତ ଜଣାଥାରେ ରାଜାଙ୍କୁ ନିଜ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ରାଜା ତାଙ୍କୁ ଚିହ୍ନି ପାରି ତତ୍ତ୍ୱତ୍ୱତ ନିଅଇ ଭିତରୁ ସ୍ମରଣିତ କାମଣୀ ସ୍ତ୍ରୀ ଖଣି କି ଅଣି ତାଙ୍କୁ ପୁରସ୍କାର ସ୍ମରଣ ପ୍ରଦାନ କଲେ । ସେଥିରେ ଗାୟନରୁ କୃତକୃତ୍ୟ ହୋଇ ସେଠାରୁ ଗୁହ୍ୟ ଅଭିମୁଖେ ପ୍ରସ୍ଥାନକଲେ ।

ତାପରେ ରାଜା ଯୁବରାଜକୁ ଶାସନଭାର ଦେଇ ସ୍ୱାଧୀନକୁ ଫେରଲେ; ମାତ୍ର ସେତେବେଳକୁ ରାଜକର୍ମରାଜ୍ୟମାନେ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ବାଧା ସତ୍ତ୍ୱେ ତାଙ୍କ ଶିକ୍ଷାରୁ ଯବରଦସ୍ତି ନେଇ ଯୁଦ୍ଧ ଉପରେ ରଖି ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରି ସାରିଥିଲେ । ଠିକ୍ ସେତେବେଳକୁ ସନନ୍ଦନ ତାଙ୍କ ସହଚରମାନଙ୍କ ସହ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ; ମାତ୍ର ଯୁଦ୍ଧକୁ ଦେଖି କଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବିମୁକ୍ତ ହୋଇ ଚାଲି ରହିଲେ ।

ଏଣେ ଆରାଧ୍ୟମାନଙ୍କ ଶିକ୍ଷାରରେ ଜୀବନର ଲକ୍ଷଣ ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା । “ଜାଅନ୍ତା ମଣିଷକୁ ପୋଡ଼ି ଦିଅନ୍ତା” ବୋଲି ଶିଷ୍ୟମାନେ ରଖିକଲେ । ଆରାଧ୍ୟମାନଙ୍କ ପ୍ରକୃତି ଅଗ୍ନି ମଧ୍ୟରେ ବସିପଡ଼ି ସଙ୍କଟନାଶନ ଲକ୍ଷ୍ମୀ-ନୃସିଂହ ପ୍ରବ ପାଠ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ଅଗ୍ନି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ନିର୍ଦ୍ଦୀପିତ ହେଲା । କର୍ମଚାରୀମାନେ ଏ ଅଦ୍ଭୁତପୂର୍ବ ଘଟଣାରେ ଶ୍ଚତସ୍ପ୍ର ହୋଇ ପଳାୟନ କଲେ ।

ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଶିକ୍ଷାର ବିଶେଷ ଯତି ହୋଇ ନଥିଲା । ଶିଷ୍ୟମାନେ ତାଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧ ଉପରୁ ତଳକୁ ଆଣିଲେ ଏବଂ କିଛି କାଳ ବିଶ୍ରାମ ନେବାପରେ ସେ ପୁଣି ମାହାତ୍ମ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଯାହାକଲେ ।

ସେଠାରେ ସେ ସରସ୍ୱତୀ ଦେବୀଙ୍କୁ ନିଜ ଗ୍ରନ୍ଥଟି ଦେବାରେ ସେ ହସି ହସି ହାର ମାନିଗଲେ । ମିଶ୍ରେ ଆପଣେ ନିଜେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ସାକ୍ଷାତ୍ ପ୍ରଣାମ କରି ଗୁରୁ ହସାବରେ ବରଣ କଲେ ।

ଏବେ ବିଧିପୂର୍ବକ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରିବା କଥା । ମାତ୍ର ସ୍ୱାମୀ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରିବା—ସମସ୍ତ ପାର୍ଥୀବ ସମ୍ପର୍କ ତ୍ୟାଗ କରିବା ଅର୍ଥ

ସରସ୍ବତୀଙ୍କର ବିଧବା ହେବା । ଏହା ହିଁ ବିଧା । କିନ୍ତୁ ସରସ୍ବତୀ ଦେବୀ ନିଜ ଆଖିରେ ମନ୍ତ୍ରନାଟର ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ ଦେଖିବେନି ବୋଲି ସ୍ଥିର କରି ଯୋଗ-ବଳରେ ଦେହରକ୍ଷା କଲେ ।

ରକ୍ଷନଶାସ୍ତ୍ର ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏ କଥାର ମହତ୍ତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିବେନି ?

ତା ପରେ ମିଶ୍ରେ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ତୁରୁ ନହଲେ—ଯେଉଁ-ମାନଙ୍କ ବୃତ୍ତି ବେଦାନ୍ତ ଆଲୋଚନାରେ ପରିପକ୍ୱ ହୋଇନାହିଁ, ସେମାନଙ୍କର ଗୁରୁସେବା ହିଁ ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ; ମାତ୍ର ଯେଉଁମାନଙ୍କ ବୃତ୍ତି ପରିପକ୍ୱ, ସେମାନେ କେବଳ ତତ୍ତ୍ୱ-ଉପଦେଶ ଶୁଣି ଅସ୍ୱାସୀଭାବର ଲଭ କରିନ୍ତି । ମଣ୍ଡନଙ୍କର ବୃତ୍ତି ପରିପକ୍ୱ ଥିବାର ଦେଖି ସେ ତାଙ୍କୁ ଉପଦେଶ ଦେଲେ ଏବଂ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହିସାବରେ ତାଙ୍କର ନୂତନ ନାମ ହେଲା ‘ସୁରେଶ୍ୱର’ । ସେ ମଣ୍ଡନଙ୍କୁ ଦେଇଥିବା ଉପଦେଶ ‘ତତ୍ତ୍ୱୋପଦେଶ’ ନାମକ ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଲେଖାଅଛି । ଥରେହେଲେ କେହି ସେ ବହିଟି ଖୋଜି ଦେଖିବ ?

ଏଠାରୁ ସେ ସନନ୍ଦନ, ସୁରେଶ୍ୱର ତଥା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସହ ଦକ୍ଷିଣ ଭାରତକୁ ଗଲେ । ଶ୍ରୀଶୈଳ, ଗୋବିନ୍ଦ, ମୁନମୁକା ଇତ୍ୟାଦି ଶିକ୍ଷାକେନ୍ଦ୍ର ଦେଇ ସେ ଶ୍ରୀବେଲ୍ଲରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେ ପଥରେ ଶୈବ ତଥା କର୍ମକାଣ୍ଡୀ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଭେଟିଥିଲେ । ସେମାନେ ବୋଲି ମାନ୍ୟଥିଲେ; ମାତ୍ର କହୁଥିଲେ କି ବେଦର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ କର୍ମ ବା ଉପାସନା । ଦେବତା ଉପାସନା ଫଳରେ ଭକ୍ତି ଗାତର ଧ୍ୱଂସ ଏବଂ ପ୍ରଗାଢ଼ ଭକ୍ତି ଆମକୁ ଦିଏ ଦିବ୍ୟଦୃଷ୍ଟି ଓ ଗଭୀର ଉପଲବ୍ଧି । ଏହି ଉପଲବ୍ଧି ହିଁ ମୁକ୍ତିର କାରଣ ଏବଂ ଉପଲବ୍ଧି ଲଭ ହେଲେ ମୁକ୍ତି ନିଶ୍ଚିତ ।

ଆଚାର୍ଯ୍ୟେ ବୁଝାଇଲେ—“ଅନ୍ଧର ହାତୀଜାନ ପରି ଏହା ଆଂଶିକ ସତ୍ୟ ମାତ୍ର—ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୁହେଁ । ବେଦର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ—ବ୍ରହ୍ମାତ୍ମଜ୍ଞାନ ଲଭ । ସେଥି-ପାଇଁ ପ୍ରାଣରେ ଅଗ୍ନିପତ୍ରା ନଥିଲେ ବା ଜାଗ୍ରତ ନହେଲେ ଏ ସତ୍ତ୍ୱର ବିଶେଷ ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ ବୁଝିବାକୁ ହେବ ।

“ଅଦ୍ୱୈତବାଦରେ କର୍ମକାଣ୍ଡର ସ୍ଥାନ ଅଛି । ଏହା ଏକ ପାହାଚ ମାତ୍ର । ପୂଜା ବା ଉପାସନା ଏକ କର୍ମ ଯାହା ଆମକୁ ତଥା ‘ଭକ୍ତି’ ”

ତାଙ୍କର ଉପଦେଶ ହେଲା—ପିଲା ସାହିତ୍ୟ ପଢ଼ିବା ପୂର୍ବରୁ ଅକ୍ଷର ଶିଖେ । ସେହିପରି ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଅଦ୍ୱୈତବାଦ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ କ୍ଷମ ହେବା-ପାଇଁ ‘ପଞ୍ଚ ଦେବତା’ ପୂଜା କରିବା କଥା—

‘ଗଙ୍ଗେ ନାରାୟଣେ ରୁଦ୍ରେ ଅମ୍ବିକେ ଶଙ୍କରେ ତଥା
ଭିନ୍ନାଭିନ୍ନଂ ନ କର୍ତ୍ତବ୍ୟଂ ପଞ୍ଚଦେବଂ ନମୋସ୍ତୁତେ ।’

ଆଜି ବି ଘରେ ପଞ୍ଚନାରାୟଣ ପୂଜାରେ ଏହି ପାଞ୍ଚଙ୍କୁ ପୂଜା କରାଯାଏ ଏବଂ ହିନ୍ଦୁ ଗୃହସ୍ଥ ତାର କୁଳଗୁରୁଙ୍କଠାରୁ ମନ୍ତ୍ର ନେଲେ ଏହି ପଞ୍ଚ-ଦେବତା ମନ୍ତ୍ର ହିଁ ନିଏ । ଏ ପୂଜାର ବୈଜ୍ଞାନିକ ଭିତ୍ତି ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଶିଶୁ, ଅପ୍, ତେଜ, ମରୁତ, ବ୍ୟୋମ—ଏହି ପାଞ୍ଚଟି ଜଡ଼ ପଦାର୍ଥଦ୍ୱାରା ଆମ ଶରୀର ଗଠିତ ବୋଲି ବିଜ୍ଞାନ କହେ । ଏ ପାଞ୍ଚ ପଦାର୍ଥର ଧର୍ମ ଆମର ଦେହ ତଥା ମନକୁ ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରଭାବିତ କରିବ ବୋଲି ଆମେ ବୁଝୁଥାଉଁ । ଆମେ ଖାଦ୍ୟ, ଜଳ, ଉତ୍ତାପ ଓ ବାୟୁର ବ୍ୟବହାର କରୁଛୁ ଏବଂ କିଛି ନା କିଛି ଶୂନ୍ୟ ରଖୁଛୁ ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ୟୋମର ବ୍ୟବହାର ଅଜ୍ଞାତରେ କରୁଛୁ ।

ଯୋଗରେ ଯୋଗୀ ଷଡ଼ଚନ୍ଦ୍ର ଭେଦକରେ । ସେ ଅର୍ଥାତ୍ ତାର ଆତ୍ମଶକ୍ତି ପ୍ରଥମ ପଞ୍ଚଚନ୍ଦ୍ର ଭେଦ କରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ପଞ୍ଚ ମହାଭୂତର ଦେହ ତଥା ମନ ଉପରେ ଯେଉଁ ପ୍ରଭାବ—ସେ ପ୍ରଭାବରୁ ନିଜକୁ ମୁକ୍ତ କରେ । ଏବେ ସାଂସାରିକ ପ୍ରଭାବ ମୁକ୍ତ ଯୋଗୀ ଷଷ୍ଠ ଚନ୍ଦ୍ର - ଜ୍ଞାନ ଚନ୍ଦ୍ରରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ସେ ହେଲେ ଅବିଶ୍ୱଜ୍ଞାନର ଅଧିକାରୀ । ତା ପରେ ସେ ଯଦି ସେ ଚନ୍ଦ୍ର ଭେଦ କରନ୍ତି ତେବେ ସମସ୍ତ ଚନ୍ଦ୍ର ବା ସହସ୍ରାରରେ ବ୍ରହ୍ମଦର୍ଶନ ପାଇବେ । ସେ ହେବେ ମୁକ୍ତ ।

ଏବେ ଦେଖ, ଆତ୍ମାର୍ଥୀଙ୍କ ଜ୍ଞାନଚକ୍ଷୁ କିପରି ଯୋଗୀ, ବୈଜ୍ଞାନିକ ତଥା ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କ ମତାମତ ମଧ୍ୟରେ ସାମ୍ୟ ଅଟାଇଲା ଅର୍ଥାତ୍ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ଯୁକ୍ତିସମନ୍ୱିତ କରି ଚିନ୍ତାବିପ୍ଳବ ଅଟାଇଲା !

ସେ ବୁଝାଇଲେ—ଦେବତା ପୂଜାକୁ ଶେଷଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ଧଇଲେ ସବୁ ବିଭେଦ; ନୋଚେଇ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତବାଦର ଅଂଶ ହୁଏବରେ ଅନ୍ତେଇ ଚନ୍ଦ୍ରାରେ ପୂଜା କରାଗଲେ କିଛି ଅସୁବିଧା ନାହିଁ; ବରଂ ଅଧିକାର ଭେଦତେ କର୍ମ-କାଣ୍ଡର ଏହିପରି ବ୍ୟବହାର କରାଯିବା କଥା ।

ସେ ପୁଣି କହିଛନ୍ତି—ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିତ୍ୟକର୍ମ ହୁଏବରେ ପ୍ରତିଦିନ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପଞ୍ଚଯଜ୍ଞ କରିବା ଉଚିତ —

(୧) ବ୍ରହ୍ମଯଜ୍ଞ—ବେଦାଧ୍ୟୟନ, ସାଧ୍ୟାୟ,

(୨) ଦେବଯଜ୍ଞ—ହୋମ

(୩) ପିତୃଯଜ୍ଞ—ଶ୍ରାଦ୍ଧ, ବୈଶ୍ଵଦେବ,

(୪) ଭୂତଯଜ୍ଞ —କାକ, ଶୃଗାଳ ଇତ୍ୟାଦି ପଶୁପକ୍ଷୀକୁ ଖଦ୍ୟାଦାନ ।

(୫) ନୃ ଯଜ୍ଞ—ଅନ୍ଧାଧି ସେବା

ଏହି ନିତ୍ୟକର୍ମ ଫଳରେ ଚିତ୍ତଶୁଦ୍ଧି ଆସେ ଏବଂ ପୂଜା ଉପାସନା ଏକାଗ୍ରତା ଦିଏ; ସଞ୍ଚିତ ଦୁର୍ଗତ କ୍ଷୟକରେ; ଶୁଦ୍ଧ ଅଦୃଷ୍ଟ ଦିଏ; ସଂଶୟ, ବିପର୍ଯ୍ୟୟ ଓ ବିସ୍ମୟ ବିନାଶକରେ ଏବଂ ଦୂରଦୃଷ୍ଟି ତଥା ଗଭୀର ଉପଲବ୍ଧି ଦେଇ ଜ୍ଞାନ ଆନନ୍ଦରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ।

ଏକଠି କହିରଖେ କି ଲକ୍ଷ୍ୟ ଛିର ନଥିଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ବେଦର ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମାହଜ୍ଞାନ ପାଇଁ ପ୍ରାଣରେ ଏକାଗ୍ରତା (ଏକାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା) ନ ଥିଲେ ଆମେ କଣ ପାଇବା ? ସେ ଉପଲବ୍ଧି ଫଳରେ ରମେ ପାଇବା ବିଭିନ୍ନ ଶକ୍ତି — ଇଚ୍ଛାମାତ୍ରେକ କାହାର ଦୂରଭୂତ କରିହେବ ତ ଚାହୁଁଦେବା ମାତ୍ରେ ଅର୍ହ ଶାନ୍ତ ହେବେ ଇତ୍ୟାଦି । ଏହା ସାହାଯ୍ୟରେ ହଟତମଟ ଦେଖାଇ ଲୋକଙ୍କୁ କାବା କରି ଦେଇ ପାରିବା ଏବଂ ନିଜକୁ ଶକ୍ତିମାନ ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରି ଦେଇ ପାରିବା; ମାତ୍ର ମୁକ୍ତି ବା ନିର୍ବାଣି ଲାଭ ହେବ ସୁଦୂର ପରାହତ ।

ଜୀବନରେ ଶାନ୍ତି ମିଳି ପାରିବନି । ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ଏପରି ଅସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିକୁ ଶାନ୍ତି ତଥା ମୁକ୍ତି ମିଳେ ଏବଂ ତା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଏ ସମସ୍ତ ଶକ୍ତି ଅଗଣା ଭିତରେ ଥିବା ଗଛର ଫଳ ପରି ଦରକାରବେଳେ ବ୍ୟବହୃତ ହେବା-ପାଇଁ ତା ହାତ ପାଖରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥାନ୍ତି । ନେଇ ପହଞ୍ଚି ଭଲ, କହିଲା ?

ତାପରେ ସମସ୍ତେ ଆନନ୍ଦରେ ଅଦ୍ୱୈତମତ ଗ୍ରହଣ କରାଗଲେ ।

ଏହି ଗ୍ରାମରେ ପ୍ରଭାକର ନାମକ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କର ଏକବର୍ଷ ବୟସର ମୁକ୍ତ ତଥା ଜଡ଼ ପୁଅଟିଏ ଥିଲା । ତାର ପିତାମାତା ତାକୁ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରଙ୍କ ପାଖକୁ ନେଇ ଆସିଲେ ଏବଂ ତାର ଜନ୍ମଦିନ ଦୂର କରି ଦେବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ । ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ସେ ପୁଅକୁ କିଛି କାଳ ନିର୍ନିମେଷ ନୟନରେ ଚାହିଁ ପକ୍ଷରାଲେ, ‘ଭ୍ରମେ କିଏ ?’ ଉତ୍ତରରେ ସେ ଚିଲିଟି ଆସ୍ତତତ୍ତ୍ୱମୂଳକ ପ୍ରସିଦ୍ଧ ‘ହସ୍ତାମଳକ’ ସ୍ତୋତ୍ର ବଞ୍ଚିତ ଭାବରେ ପରଶାର କଣ୍ଠରେ କୋଲିଦେଲେ; ସତେ ସେପରି ଜଣେ ବଞ୍ଚିଷ୍ଠ ସଂସ୍କୃତ ପଣ୍ଡିତ ବୋଲୁଛନ୍ତି ! ଏ ସ୍ତୋତ୍ରର ଅର୍ଥ — ମୁଁ ଜଡ଼ ଦେହ ନୁହେଁ କି ମନ ନୁହେଁ; ମୁଁ ବଞ୍ଚିତ ଆତ୍ମା । ସହସ୍ର ଜନତା ଅବିଭୂତ ନୟନରେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟକୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ । ସାହାକୁ ବସାଇଲେ ବସେ, ଖୁଆଇଲେ ଖାଏ, ସେ ମୁକ୍ତ, ସେ ନିର୍ବୁଦ୍ଧ ବସ୍ତୁଭାସନା ସ୍ତୋତ୍ର ଜାଣିଲା ଏବଂ ବୋଲିଲା କିପରି ?

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଅଜଣା ଅପତ୍ତା କନ୍ଦହାମର ପୃଷ୍ଠା ପିତାମାତା ତଥା ଜନତା ଆଗରେ ଖୋଲିଦେଲେ । ସେ ଚିଲିର ମୁହଁକୁ ଚାହିଁ ଧ୍ୟାନବଳରେ ଏହା ଦେଖି ପାରିଥିଲେ । ସେ କହିଲେ—‘ଏକବର୍ଷ ତଳେ ତାର ମା ଜମୁନା ସ୍ନାନ ପାଇଁ ଗଲବେଳେ ତାର ବର୍ଷର ଶିଶୁ ପୁଅକୁ ନଦୀକୂଳରେ ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ଜଣେ ସାଧୁଙ୍କ ଜିମା ଗ୍ରହଣକଲେ । ସାଧୁ ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ହେଲେ—ଚିଲି ପାଣିରେ ପଡ଼ି ପ୍ରାଣ ହରାଇଲା ।

ମା ସ୍ନାନ ସାରି ପୁଅକୁ ଖୋଜିଲେ । ପୁଅକୁ ପାଣିରୁ ଛାଣି ଆଣି ସାଧୁଙ୍କ ପାଦତଳେ ଥୋଇ ହୃଦୟ କରନ୍ତେ ସାଧୁ ନିଜର ଭଲ ଚାହିଦା-

ପାରିଲେ । ଅଗତ୍ୟ ସଧୁ ସମାଧୁସ୍ଥ ହେଲେ ଏବଂ ନିଜ ଦେହ ତ୍ୟାଗକରି
ପିଲାଟି ଶୟରରେ ପ୍ରବେଶ କଲେ । ପିଲା ଜୀବନ ପାଇଲୁ; ମାତ୍ର ସାଧୁ ଦେହ
ରକ୍ଷା କଲେ ।

‘ଏହା ସତ’ ବୋଲି ମା କହୁବାରୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କହିଲେ — ତୁମ ଶିଶୁ
ସନ୍ତାନ ଦେହର ସେହି ଜୀନ ଅତ୍ୟାନ୍ତ ଦୁର୍ଲ୍ଲଭ ଏ ବାଳକ । ସେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସଫା
ପାଖରେ ରହି ପାରିବନି । ବାଧ୍ୟ କରି ରଖିଲେ ଆଉ କିଛି ଦିନ ଏହି ଜଡ଼
ଅବସ୍ଥାରେ ହିଁ ରହିବ ।

ଏ ବିଦ୍ୟା ଭାରତରେ ଥିଲା ଏବଂ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଅଛି । ଆଜି ଅମେରିକାର
ଏକ ଘଟଣା ଜାଣିବା ପାଇଁ ଆମର ରେଡ଼ିଓ ଯନ୍ତ୍ର ଦରକାର ପଡ଼ୁଛି: ମାତ୍ର
ଯଦି ଆମ ଭିତରୁ କେହି - କୋଟିକେ ଗୋଟିଏ ହେଉ ପଛେ, ଏ ଦିନରେ
ଚେଷ୍ଟା ଆଗେଇ ପାରେ ତ ଆନନ୍ଦର କଥା । ଆମେ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ମଧ୍ୟ
ଏହା ଜାଣିବା କଥା; କାରଣ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଧ୍ୟାନଶକ୍ତି ବା ଜ୍ଞାନଚକ୍ଷୁ ନ ହେଉ
ପଛେ, ତାର ଏକ-ଶତାଂଶ ଏକାଗ୍ର ହେବାର ଶକ୍ତି ଯଦି ଆମେ ହାସଲ କରୁ
ତେବେ ଦୈନନ୍ଦିନ ଜୀବନରେ ଅଧିକ ସଫଳ ହେବା । ପରୀକ୍ଷାରେ ପାଶ୍
କରିବା ପାଇଁ ଯେଉଁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାଉଁ ସେହି ସମୟ ମଧ୍ୟରେ ଏବଂ ସେହିକି
ପରିସ୍ଥିତିର ହିଁ ତା ଦୋଇ ପାରିବ ଯଦି ଆମର ଦୃଷ୍ଟି ସେ ଆଡ଼କୁ
ରହେ ।

ଏ ସବୁ ଦେଖି ବଡ଼ ଦୁଃଖରେ ପୁଅକୁ ଶଙ୍ଖରକ୍ତ ସମର୍ପଣ କରି ବାପ
ମା ଘରକୁ ଫେରିଲେ । ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଯଥାବିଧି ସନ୍ନ୍ୟାସ ଦେଇ ନିମନ୍ତେଲେ
‘ହସ୍ତାମଳକାଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ।’ ଅନ୍ୟ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ସହ ମିଶି ସେ ଧର୍ମପ୍ରସ୍ତର କାର୍ଯ୍ୟରେ
ଲାଗିଲେ ।

ସେଠାରୁ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଶୃଙ୍ଖଳିତ ଅଭ୍ୟୁଦୟରେ ଗମନ କଲେ । ସେ
କହିଛନ୍ତି—ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ଆଶ୍ରୟ ନେବଳ ଭଗବାନ । ଗିରିରାଜା, ବୃକ୍ଷମୂଳ,
ଦେବାଳୟ ବା ଗୁରୁଦ୍ୱାରରେ ସେମାନେ ଆଶ୍ରୟ ନେବା କଥା ! ତାଙ୍କର

ନିଜସ୍ବ ବା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ଥାନରେ ରହୁବ. କଥା ନୁହେଁ । ଗଲବେଳେ ବାଟରେ
 ଯେଉଁଠି ଟ୍ରାବର୍ଟି ପାଲିବାକୁ ଆଗ୍ରସ୍ ନଅନ୍ତି, ସେଠାରେ ଅଧ୍ୟାପନା ତଥା
 ବିଶ୍ବରପ୍ରଚାର କାର୍ଯ୍ୟ ମଧ୍ୟ ହୁଏ ।

ଏହିପରି ଚାଲି ଚାଲି ସେ ଶୂଙ୍ଗାଗିରିରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସେଠାରେ
 ରଞ୍ଜିତାଙ୍କ ମୁନିଙ୍କ ଅଗ୍ରମ ଥିଲା । ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ଗୁରୁ ଅନେକଦିନେ ଯାଉଥିବା
 ବେଳେ ଏଠାରେ ଏକ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିଥିଲେ । ସେକଟି ହେଲା ଏକ
 ଗୋଟର ତାର ଫଣା ଟେକି ଖସିବେ କଷ୍ଟ ପାଉଥିବା କେତୋଟି ବେଙ୍ଗ
 ଛୁଆକୁ ଗୁଆ ପ୍ରଦାନ କରୁଥିଲା । ସେ ଏହାକୁ ‘ସ୍ଥାନମାହାତ୍ମ୍ୟ’ ବୋଲି ଧରି
 ନେଇଥିଲେ । ଏପରି କଥାକୁ ଆଜିକାଲିର ପାଠୁଆ ଡୋକାଏ ଗାଲୁଗପ
 ବୋଲି ଧରି ନେବା ସ୍ବାଭାବିକ; ମାତ୍ର ଏହା ଠିକ୍ ନୁହେଁ । ଏହାର ବୈଜ୍ଞାନିକ
 ଭିତ୍ତି ଅଛି । ଏହା ନିତ୍ୟ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ । ଦେଖ—ବିଜ୍ଞାନ କହେ,
 “ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜିନ୍ଦାର ପ୍ରତିଜିନ୍ଦା ଅଛି ।” ଆମର ଉଚ୍ଚାରିତ ଶାବଦଳୀ ଅନ୍ୟ-
 ମାନଙ୍କ ଉପରେ ପ୍ରଭାବ ପକାଇବାର ଆମେ ଦେଖୁଥାଉଁ; ସେହିପରି ଆମ
 ଭାବନା ମଧ୍ୟ ବାୟୁମଣ୍ଡଳରେ କମ୍ପନ ସୃଷ୍ଟିକରେ ଏବଂ ସେହି କମ୍ପନ ଅନ୍ୟ-
 ମାନଙ୍କ ଉପରେ ‘ଯଥାଯଥ’ ପ୍ରଭାବ ପକାଏ । ଏହି ‘ଯଥାଯଥ’ ଭିତରେ ହିଁ
 ସବୁ ରହୁଅଛି । ଯେଉଁମାନେ ପ୍ରତିଜିନ୍ଦା ତଥା ତାର ପ୍ରଭାବର ଆଲୋଚନା
 ବୈଜ୍ଞାନିକ ଦୃଷ୍ଟି କୋଣରୁ କରିବେ, ସେମାନେ ଏ ରହସ୍ୟ ଭେଦକରି
 ପାରିବେ । ସାଧୁଙ୍କ ପାଖରେ ବସିଲେ ଯତ୍ନଚିନ୍ତାର ଉଦ୍ୟୁତ ହୁଏ । ପିତା-
 ମାତାଙ୍କ ପାଖରେ ଥିଲେ କୁ ଭାବନା ଆସେନ । ପୁଣି କମ୍ପନର ଶକ୍ତି ଉପରେ
 ପ୍ରଭାବର ପରୀକ୍ଷା ନିର୍ଭର କରିବ । ରଞ୍ଜିତାଙ୍କ ଅହଂସ-ଭାବନା-ସୃଷ୍ଟି
 କମ୍ପନ ଅତି ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଥିବାରୁ ହଂସ ସର୍ପ ଉପରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଭାବ ପକାଇ
 ପାରିଥିଲା ।

ସେଠାର ସେତେବେଳର ରାଜା ଆଦିତ୍ୟବର୍ମା ତଥା ଅନ୍ୟ ଧନୀବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ
 ସହଯୋଗରେ ସେଠାରେ—ସେହି ବନ ମଧ୍ୟରେ ‘ଶୃଙ୍ଗେଶ୍ବ’ ମଠର ମୂଳଦୁଆ
 ପଡ଼ିଲା । ଏହିଠାରେ କିଛିଦିନ ରହି ଆଚାର୍ଯ୍ୟେ ବିବେକଚୂଡ଼ାମଣି,

ଅପରୋଷାନ୍ତୁରୁତି, ଅଜ୍ଞାନବୋଧୁନୀ, ସର୍ବବେଦାନ୍ତସିଦ୍ଧାନ୍ତସାଂସେତ୍ରହ, ଓ ତ୍ୟାଦି
ବହୁ କ୍ଷୁଦ୍ର କ୍ଷୁଦ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିଲେ ।

ଦିନସାରା କାମ ଚାଲିଥାଏ । ବହୁ ଲେଖା ସମୟ ବାଦଦେଲେ ଅନ୍ୟ
ସବୁ ସମୟ ତତ୍ତ୍ଵାଲୋଚନାରେ କଟେ । ଅର୍ଦ୍ଧଂଶ୍ୟ ଲୋକ ଦିନ ଅସନ୍ନ—
ଦୂରଦୂରନ୍ତରୁ ଆସନ୍ତି, ତତ୍ତ୍ଵ ଶୁଣନ୍ତି । ଅନେକେ ଶିଷ୍ୟତ୍ଵ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ।

ଦିନେ ‘ଗିରି’ ନାମକ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବାଳକ ତାଙ୍କର ଆଶ୍ରୟ
ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ । ସେ ଅଳ୍ପବୁଦ୍ଧି ଓ ନିମ୍ନ ଧର୍ମ ଥିଲେ ହେଁ ସାଧୁ ହେବାର
ବଳବତ୍ତା ଇଚ୍ଛା ପୋଷଣ କରିଥିଲେ । ଆଶ୍ରୟ ଡାକ୍ତର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଗୁରୁ-
ସେବା ହେଲା ତାଙ୍କର ଏକମାତ୍ର ଅବଲମ୍ବନ । ମୁଦୁଭାଷୀ, ବିନୀତ, ଅନଳସ
‘ଗିରି’ ସର୍ବଦା ନିଜକୁ ଏପରି ସେବାରତ ରଖିଲେ ଯେ ଅନ୍ୟ କାହାଣୀରେ
ଗୁରୁସେବାର ସୁଯୋଗ ଜୁଟିଲାନି ବୋଲି କୁହାଯାଇପାରେ । ଅଧ୍ୟାୟନ ଓ
ଅଧ୍ୟାପନାବେଳେ ସେ କିଛି ବୁଝୁ ନଥିଲେ ବ ମନୋଯୋଗୀ ଶୁଦ୍ଧପଣ ବସି ସବୁ
ଶୁଣୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର କେତେ ଧୈର୍ଯ୍ୟ ଥିଲା, କହିଲୁ ? ତୁମେ ଏପରି କରି
ପାରିବ ?

ଅଧ୍ୟାପନା ଆରମ୍ଭରେ ଗୁରୁଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରାଯାଏ । ଗୁରୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି
ଥିଲେ ପାଠ ହୁଏ । ସେଇ ଭକ୍ତି ଆମ ମନ ତଥା ବୁଦ୍ଧିକୁ ଗୁରୁମୁଖୀ କରାଏ—
ତତ୍ତ୍ଵ ଗ୍ରହଣ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରେ ।

ଦିନେ ଅଧ୍ୟାପନା ପାଇଁ ସମସ୍ତ ପ୍ରସ୍ତୁତି ପରେ ବି ଗୁରୁ ଅତି ବୁଲାଇ
ନେଇ ଚନ୍ଦ୍ର କର ବସି ରହିଲେ । ଜଣାଗଲା ଯେ ‘ଗିରି’ ପରି ଜଣେ ମୁଦ୍ର
ଶିଷ୍ୟ ଆସିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁ ଅପେକ୍ଷା କରିବେ । ଆମେ ଶିକ୍ଷକ ଜୀବନରେ
କେବେ ଏପରି କରିଥାଉଁ ? ପରସ୍ପର ସମ୍ବନ୍ଧିତ ପ୍ରଶ୍ନ—ଗୁରୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପରାୟଣ
ହେଲେ ଶିଷ୍ୟ ଉନ୍ନତତର ହେବେ କି ଶିଷ୍ୟ କର୍ତ୍ତବ୍ୟନିଷ୍ଠ ହେଲେ ଗୁରୁ
ଉନ୍ନତତର ହେବେ ? ଏହାର ଠିକଣା ଉତ୍ତର ପାଇଁ ଆମେ ବାନ୍ଧୁଛ ନକରି,
ନେହ ଅନ୍ୟ ପ୍ରତି ଅପେକ୍ଷା ନ ରଖି ପୁଣ୍ୟତର ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ।

ସନନ୍ଦନ — ଗିରି କଣ ଉପଦେଶ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ?

ଗୁରୁ — ଶ୍ରଦ୍ଧା ସହକାରେ ଶୁଣେ । ସେ ଆସୁ ।

ଗୁରୁ ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ହେଲେ । ସେତେବେଳେ ଗିରି ଗୁରୁଙ୍କ ବସ୍ତ୍ର ପ୍ରକାଶନ କରୁଥିଲେ । ଐକାନ୍ତକ ନିଷ୍ଠା ତାର ଫଳ ଦେଖାଇଲା । ଶ୍ରଦ୍ଧା ତାଙ୍କ ବୁଦ୍ଧିର ବିକାଶ କରିଇଲା ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ଦେଲ ବ୍ୟାଘ୍ରହର୍ତ୍ତର ସାମର୍ଥ୍ୟ । ତାଙ୍କ ମନ ଉପରୁ ପରଦାଟିଏ ଉଠିଗଲା ବୋଲି । ଗୁରୁ ତାଙ୍କୁ ମନେ ମନେ ବ୍ୟାଘ୍ର-ପ୍ରତାନ କରୁଥାନ୍ତି । ଗିରି କାର୍ଯ୍ୟଧାରୀ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ପହଞ୍ଚିଲେ ତ ଶୋକ ଛନ୍ଦରେ ଗୁରୁବନ୍ଦନା ଶ୍ରୋତବ୍ୟ ବୋଲି ଗୁରୁଙ୍କ ପାଦ ବନ୍ଦନା କଲେ । ଗୁଡ଼ଶାଳୀ ମାଠିଆଏ ଥିଲା ତାଙ୍କର ଦୌଡ଼—ଆଉ ଗୁରୁ ବନ୍ଦନା ଶ୍ଳୋକ ଶିଖିଲେ କେଉଁଠୁ ? ଆରେ ଯମା କାହା ରଚିତ ନୁହେଁ—ଅର୍ଥାତ୍ ଅନ୍ୟ କାହାର ନୁହେଁ—ପୁରା ନିଜର । ନିଜେ ରଚନା କଲେ ତ ବୋଲିଲେ ! ଶିଷ୍ୟର ଭକ୍ତି ଓ ଗୁରୁଙ୍କ ଶ୍ରଦ୍ଧା !

କିଏ ଆଗ, କିଏ ପଛ ? କିଏ ଗଛ, କିଏ ମଞ୍ଚ ?

କହ ପାରୁଛ ତ ଦେଖ ।

ଯେଉଁ ମୁହଁ ବିଶେଷତାଟି ଏଥିପୁର୍ବରୁ ‘ଗିରି’ଙ୍କୁ ବିଶେଷିତ କରି ଆସିଥିଲା, ଏବେ ସେଇଟି ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତ ଶିଷ୍ୟଙ୍କୁ ବିଶେଷିତ କଲା ବୋଲି । ସମସ୍ତେ ତମଜ୍ଞତ ହୋଇ ‘ଗିରି’ ଓ ଗୁରୁଙ୍କ ମୁଖକୁ ଚାହିଁ ରହିଲେ ।

ଗୁରୁ ବୁଝାଇ ଦେଲେ—ବ୍ୟାଘ୍ର ଅନ୍ତରରୁ ହିଁ ଆସେ । ଆତ୍ମୀଭକ୍ତ ‘ଠ’ (ଶୂନ)କୁ ଆବିଷ୍କାର ନ କରିଥିଲେ ଗଣିତ ଶାସ୍ତ୍ର କେଉଁଠି ଥାଆନ୍ତା ? ତାଙ୍କୁ କିଏ ବତାଇ ଦେଇଥିଲା ନି ସେ ଅନ୍ତରରୁ ପାଇଥିଲେ ? ଏ ସବୁ ଅନ୍ତରର ସ୍ପନ୍ଦନର ଫଳ । ଆମେ ସବୁ ଯେତେ ପାଠ ପଢ଼ୁଥାଉଁ, ସେ ସବୁ ତ ପୁଣି ପ୍ରଥମେ କେହି ଆବିଷ୍କାର କରିଛନ୍ତି ।

ପୁଣି ଦେଖ, ଏ ସବୁ ପଢ଼ିଯାଉ ପଞ୍ଜରୀ ଦେଲବେଳକୁ ଜଣେ ୧୦୦ରୁ ୧୦୦ ରଖିଛନ୍ତି ଜଣେ ଶୂନ । ଅନ୍ତରର ସ୍ପନ୍ଦନ ଏଥିପାଇଁ ଦାୟୀ ।

ଏକ ସତ୍ୟ ବା ତଥ୍ୟ ‘ଶ୍ରବଣ’ରେ ବା ‘ଅନୁଧ୍ୟାନ’ରେ କାହାର ଅନ୍ତର ‘ସ୍ପନ୍ଦିତ’ ବା ‘ଉଦ୍‌ବୋଧିତ’ ହେଲା ତ କାହାର ହେଲାନି । କାହାର ବେଶୀ ହେଲା ତ କାହାର କମ ହେଲା । ସେହି ଅନୁପାତରେ ଫଳ ।

ଏବେ ଆମେ ଦେଖିବା ଏପରି ହୁଏ କାହିଁକି ?

ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ମନ୍ତ୍ର ଗିରିଜଠାରୁ ପୁଣିଷ୍ୟ ପଦ୍ମପାଦଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଥିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କ ଅନ୍ତର ଜାଗ୍ରତ ହେଲା ବା ହେବ—କାହାର ଶୀଘ୍ର ତ କାହାର ବିଳମ୍ବରେ ।

ଗୁରୁ ବୁଝାଇଲେ—ଶ୍ରଦ୍ଧାରୁ ଆସେ ଏକାଗ୍ରତା । ତା ଫଳରେ ଚିତ୍ତ-ରୁଞ୍ଚନା ଦ୍ଵାରା ହୋଇ ଚିତ୍ତ ଗୁଣିତ ହୁଏ । ଏକାଗ୍ର ମନରେ ଯାହାର ଧ୍ୟାନ କରିବ, ସନ୍ଧ୍ୟାକାଶରେ ତାର ଉଦ୍‌ବିତ ହେଲା ପରି ତା ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶେଷ ଜ୍ଞାନ ହୁଏ ଚିତ୍ତକାଶରେ ଫୁଟି ଉଠିବ । ଏବେ ଆମେ ସମସ୍ତେ ମ.ଠି ନେବା--ଆମର ଗୁରୁଜନ ଭକ୍ତି କେତେ ଏବଂ ଆମେ ସେହି ପରିମାଣରେ ଉପକୃତ ହୋଇଛୁ କି ନା ।

ତାପରେ ଆରାଧ୍ୟେୟ ଗିରିଙ୍କୁ ସମ୍ମୁଖେ ଦେଇ ନାମ ଦେଲେ ଗୋଟିକାରାଧ୍ୟେୟ ।

ଏଥିରୁ ଆମର ବୁଝିବା କଥା ଯେ ଆମ ଅନ୍ତରର ଶ୍ରଦ୍ଧାଭକ୍ତିର ପରି-ପ୍ରକାଶ ଆମ ଆଚରଣରେ ହିଁ ଘଟିଥାଏ । ଆମେ ନମସ୍କାର କରୁ ଗୁରୁଙ୍କୁ, ଗୁରୁଜନଙ୍କୁ ଓ ଦେବତାଙ୍କୁ । ଗୁରୁଙ୍କ ପ୍ରତି ଭକ୍ତି ଓ ଗୁରୁ ବାକ୍ୟରେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ରଖିବା କଥା । ସେହିପରି ବନ୍ଧୁ ଗୁରୁଜନ ଓ ଦେବତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା, ଭକ୍ତି ରଖିଲେ ଭଲ । ଶ୍ରଦ୍ଧାଭକ୍ତିହୀନ ମାମୁଲି ବା ବାଧ୍ୟତା ମୂଳକ ନମସ୍କାର କେବଳ ଅର୍ଥହୀନ ନୁହେଁ, କ୍ଷତିକାରକ ମଧ୍ୟ ।

ନମସ୍କୃତ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଦେବତାର ଯେଉଁ ଗୁଣ ବା ଶକ୍ତି ପ୍ରତି ଆମର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଅଛି, ସେ ଗୁଣ ବା ଶକ୍ତି ନିଶ୍ଚୟ ଆମର କାମ୍ୟ ତଥା ଧ୍ୟେୟ । ତେଣୁ

ସେହି ଗୁଣ ବା ଶକ୍ତି ଅଦୃଶ୍ୟ କଥା ଚିନ୍ତା କରି ନମସ୍କାର ନକଲେ—ସେ ଦେଖନ୍ତୁ ବା ନ ଦେଖନ୍ତୁ—ଆମେ ଇସ୍ଥିତ ଫଳ ପାଇବା । ଯଦି ନମସ୍କୃତ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ଗୁରୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଦିଅନ୍ତି, ଜାଣିବାକୁ ହେବ ସେ ଫଳଲାଭ ଶୀଘ୍ରତର ହେବ । ଗୁରୁ ଦ୍ରୋଣଙ୍କ ଅଜ୍ଞାତରେ ଏକଲବ୍ୟ ତାଙ୍କ ଶ୍ରେ ଲାଭ କରିଥିଲେ । ଶଙ୍କରଙ୍କ ଜ୍ଞାତସାରରେ ଗିରି ଶକ୍ତି ଲାଭ କଲେ ।

ସ୍ଥାନବେଳେ “ଗଙ୍ଗୋତ୍ର ଯମୁନେଷ୍ଠେଷୁ.....” ଗାଇବାରେ ଅଥଚ କଣ ? ପରୀକ୍ଷା କରି ଦେଖାଯାଇଛି ଯେ ପବିତ୍ର ଗଙ୍ଗାଜଳକୁ ବନ୍ଦକରି ୪୦ ବର୍ଷ ରଖିଲେ ବି ପୋକ ହୁଏନ; ମାତ୍ର କୁଅପାଣିକୁ ମାତ୍ର ୪୦ ଦିନ ରଖିଦେଲେ ପୋକ ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ଅତଏବ ଗଙ୍ଗାଜଳର ରୋଗନିବାରକ ଶକ୍ତି ବେଶୀ; ତେଣୁ ଗାଁ ଗଡ଼ିଆରେ ଗାଧୋଇବାବେଳେ ଆମେ ଗଙ୍ଗାଜଳର ସ୍ମରଣ କରି ତାର ପ୍ରଭାବ ଅନୁଭବ କରିବାର ଚେଷ୍ଟାକରୁ । ମତକଥା ଯେ ମନକୁ ସେହି ସ୍ତରରେ ରଖି ପାରିଲେ ଫଳ ଅବଶ୍ୟ ମିଳିବ; ନଚେତ୍ ହଜାରେ ଶ୍ଳୋକ ଆଉଡ଼େଇ ବି କିଛି ଲାଭ ନାହିଁ । ସୁବ୍ରତାନ; ନାମଜାଣିନ, ମନ୍ତ୍ରଜପ ଇତ୍ୟାଦିର ମୂଳ ଏଇଠି । ଲାଭ ପାଇବାକୁ ହେଲେ ଲଭ୍ୟ ଗୁଣ ବା ଶକ୍ତି ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧାଭକ୍ତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିବାକୁ ହେବ ପ୍ରଣାମଠାରୁ ଜପ ପଢ଼୍ୟନ୍ତ, ସବୁ ଲାଭଦାୟକ ଯଦି (ଶ୍ରଦ୍ଧାଭକ୍ତି ସମନ୍ବିତ) ଲଭ୍ୟ ଗୁଣ ବା ଶକ୍ତି ଉପରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସ୍ଥିର ରହେ ।

ଆମ ଦେବତା-ସ୍ତ୍ରୀର ମଧ୍ୟ ସେହି ଲକ୍ଷ୍ୟଲାଭ ପାଇଁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ । ଜ୍ଞାନ-ପ୍ରଦାନ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କୁ ଚତୁର୍ମୁଖ, ତ୍ୟାଗ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଶଙ୍କରଙ୍କୁ ଶୃଙ୍ଗାନ-ବାସୀ ଏବଂ ଶକ୍ତିଦାନ ଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଦୁର୍ଗାଙ୍କୁ ସିଂହବାହନୀ ତଥା ଦଶଭୁଜା କରା-ଯାଇନାହିଁ କି ?

ଧୈର୍ଯ୍ୟ, ଗୁରୁଭକ୍ତି, ଅମୃତସମ, ବହୁନିଷ୍ଠା ତଥା ବଦ୍ଧବିରାଗୋରୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିବାରୁ ଆମେ ସନନ୍ଦନ (ପଦ୍ମପାଦ) ସୁରେଶ୍ଵରାୟ, ହସ୍ତାମଳକାର୍ଯ୍ୟ ଓ ଯୋଚନାୟୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଦ୍ଵିତୀୟ ଶଙ୍କର ବୋଲି ବହୁପାରିବା ।

ଏବଂ ଏମାନଙ୍କ ସହାୟତାରେ ଶଙ୍କର ଭାରତରେ ବିପ୍ଳବର ଯେଉଁ ହାତୀ
ଚୁଆଇଲେ—ଯେଉଁ ସାଂସ୍କୃତିକ ବିପ୍ଳବ ଆଣାଇ ପାରିଲେ, ପୃଥିବୀ
ଇତିହାସରେ ତାର ପଟାନ୍ତର ନାହିଁ ।

ଗୁରୁ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଭାଷ୍ୟ ପାଠ କରାଉଥିବାବେଳେ ସନନ୍ଦନଙ୍କ ପ୍ରତି
ସମୟକ ଗୁରୁତ୍ବ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଗୁରୁଙ୍କ ବିଦ୍ୟାଦାନ କେବଳ ଗୁରୁଦୟା
ଉପରେ ନିର୍ଭର କରେନି—ଶିଷ୍ୟର ଆକର୍ଷଣ ଶକ୍ତି ଉପରେ ମଧ୍ୟ ନିର୍ଭର
କରେ । ଶିଷ୍ୟମାନେ ଏହା ହୃଦୟଙ୍ଗମ ନ କରି ସନନ୍ଦନଙ୍କ ପ୍ରତି ଉର୍ତ୍ତା-
ପରାୟଣ ହେଲେ । ସେମାନଙ୍କୁ ଏହା ବୁଝାଇବା ଲାଗି ଆରୁର୍ଦ୍ଧେ ଏକ
ସୁଯୋଗର ଅପେକ୍ଷାରେ ଥିଲେ । ଦିନେ ସନନ୍ଦନ ଅଳକାନଦୀ (ଗଙ୍ଗାର
ଏକ ସ୍ଥାନୀୟ ନାମ) ର ପରପାରକୁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯାଇଥିଲେ ।
ସେଠାରେ ନଦୀ ଥିଲା ଅତି ଅଳ୍ପ ଓସାରର; ମାତ୍ର ଗଭୀର ଓ ବେଗବନ୍ତ ।
ପଣି ପାର ହେବା ଅସମ୍ଭବ । ତେଣୁ ଦୂରରେ ଥିବା ଏକ ପୋଲ ବାଟେ
ସେ ସେ ପଟକୁ ଯାଇଥିଲେ । ଏ ପଟରେ ଆରୁର୍ଦ୍ଧେ ତଥା ଅନ୍ୟ ଶିଷ୍ୟମାନେ
ଥିଲେ ଅଧ୍ୟୟନରତ—ସେ ପଟରେ ସନନ୍ଦନ ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ।
ଏକଟି ହେଲେ ଆରୁର୍ଦ୍ଧେଙ୍କ ପାଇଁ ପରମ ସୁଯୋଗ । ସେ ଭାବମଗ୍ନ ହୋଇ
ତାଙ୍କିଲେ—“ସନନ୍ଦନ, ଶୀଘ୍ର ଆସ । ସନନ୍ଦନ, ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ଆସ ।”

ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ହେଲେ ସନନ୍ଦନ । ଏପରି ବ୍ୟାକୁଳ ତାଙ୍କ ! ଗୁରୁଙ୍କର
ଏପରି ବ୍ୟାକୁଳତା ସେ କେବେ ଦେଖି ନ ଥିଲେ । ଆସିବାକୁ ଛୁଇଁ କଲେ—
କନ୍ତୁ ……ଉପାୟ ? ସେ ଭାବିଲେ, “ଗୁରୁପଦ ସଂସାରସମୁଦ୍ର ପାର
କରାଇବାକୁ ସମର୍ଥ—ତେବେ ମୋତେ ଅଳକାନଦୀ ପାର ନ କରାଇବ
କାହିଁକି ?” ଏପରି ଭାବ ଗୁରୁପାଦ ଧ୍ୟାନ କରି ଏବଂ ଗୁରୁନାମ ସ୍ମରଣ କରି
ଜଳ ମଧ୍ୟରେ ପାଦ ନିକ୍ଷେପ କଲେ ! ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ କଥା—ଗୁଡ଼ୁ ଗୁଡ଼ୁ ତାଙ୍କ
ଆସିବା ପଥ ଶହ ଶହ, ହଜାର ହଜାର ପଦ୍ମ ପୁଷ୍ପରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ-
ଗଲା—ସତେ ଯେପରି ପାଣି ଭିତରେ ପଦ୍ମପତ୍ର ଓ ପୁଷ୍ପର ଏକ ବନ୍ଧ ପଡ଼ିଛି
ଏବଂ ସେ ନିର୍ଦ୍ଦୁହରେ ତା ଉପରେ ଚାଲି ଚାଲି ଆସୁଛନ୍ତି । ଶିଷ୍ୟମାନେ

ତାଙ୍କ ଗୁରୁଭକ୍ତିର ପରୀକ୍ଷା! ଦେଖି ଅବାକ୍ ହେବା ସଙ୍ଗେ ନିଜ ନିଜର ଭୂଲ ବୁଝିପାରିଲେ । ସନନ୍ଦନ ଗୁରୁଙ୍କ ପାଦବନ୍ଦନା କଲେ ଏବଂ ଗୁରୁ ତାଙ୍କୁ ଆନନ୍ଦରେ ଆଲିଙ୍ଗନ କରି ତଙ୍କର ନାମକରଣ କଲେ ‘ପଦ୍ମପଦ୍ମ’ । ଏହିଦିନଠାରୁ ସେ ଏହି ନାମରେ ପରିଚିତ ହେଲେ ।

ଏବେ ସେମାନେ ମହାରାଷ୍ଟ୍ର ଭିତର ଦେଇ ଚାଲିଲେ । ଏଠାରେ ପାଣ୍ଡୁପତ, ବୈଷ୍ଣବ, ଶାକ୍ତ ତଥା କାପାଳିକମାନେ ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ସହ ବିରୂରରେ ମାଡ଼ ପରାସ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ ଅଦ୍ଭୂତମତ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ଏମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଉତ୍ତରରେବ ନାମକ ଜଣେ କାପାଳିକ ଆରୁର୍ଯ୍ୟକୁ ହତ୍ୟା କରା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟତ୍ବ ଗ୍ରହଣ କଲେ ଏବଂ ଦଳଭୁକ୍ତ ହେଲେ । ସେ ଗୁରୁ ତଥା ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଏପରି ସେବା କଲେ ଯେ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କ ଉପରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇଗଲେ । ସୁବିଧା ଦେଖି ସେ ଏକାନ୍ତରେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟକୁ ନିବେଦନ କଲେ—ରୁଦ୍ରକୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କରିପାରିଲେ ତାକୁ କୌଳାସ ବାସ ମିଳିବ; କିନ୍ତୁ ସେଥିପାଇଁ ରାଜ-ମନ୍ତ୍ରକ ଜମ୍ବୁ କୌଣସି ସଙ୍କଳ୍ପ ମନ୍ତ୍ରକ ବଳି ରୂପେ ଅର୍ପିତ ହେବା ଜାଣି; ମାତ୍ର ରାଜ-ମନ୍ତ୍ରକର ପ୍ରଶ୍ନ ତ ଉଠୁନି—ମିଳିବ କୁଆଡ଼ୁ? ଯଦି ଦଧିଚିଙ୍କ ପରି ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ତାଙ୍କ ମନ୍ତ୍ରକ ଦିଅନ୍ତି, ତେବେ ତାର ଅଶ୍ୱଷ୍ଟ ସିଦ୍ଧି ହେବ । ବହୁ ବିରୂର ପରେ ଶ୍ରୀଶଙ୍କର ତା ପ୍ରସ୍ତାବରେ ରାଜି ହେଲେ ମାତ୍ର ଅନ୍ୟମାନେ ଜାଣିଲେ ମହା ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ହେବ ତେଣୁ ସମସ୍ତେ ନିନ୍ଦା ଗଲପରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା କରିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଲେ ।

କୃଷ୍ଣ ଅମାବାସ୍ୟା; ରାତି ଦିପହର—ପଦ୍ମପାଦଙ୍କ ସମେତ ସମସ୍ତେ ନିନ୍ଦାରେ ମୋହିତ । ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ଘୋର ଜଙ୍ଗଲ ମଧ୍ୟରେ ପୁରୁଷନରୁପିତ ଶ୍ଚାନକୁ ଚାଲିଲେ । ଉତ୍ତରରେବ ତାର ଅନ୍ୟ କେତେକ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସହ ତାଙ୍କ ଅପେକ୍ଷାରେ ଥିଲେ । ସେ ସମାଧିସ୍ଥ ହେବା ପରେ ଉତ୍ତରରେବ ତା କାମ କରିବ ବୋଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ଆସନରେ ବସିଲେ ଏବଂ ସମାଧିସ୍ଥ ହେଲେ ।

ପଦ୍ମପାଦଙ୍କର ନୃସିଂହସିଦ୍ଧି ଥିଲା । ସେ ସ୍ଵପ୍ନରେ ଦେଖିଲେ ଯେ ତାଙ୍କ ଗୁରୁଦେବଙ୍କୁ ଜଣେ କାପାଳିକ ହତ୍ୟା କରିବାକୁ ଯାଉଛି । ସେ ସଙ୍ଗେ ଶଙ୍ଖେ ଉଠିପଡ଼ି, ଗୁରୁଙ୍କ ଶଯ୍ୟା ଶୂନ୍ୟ ଦେଖି ନୃସିଂହ ମନ୍ଦ୍ର ପଡ଼ିଲେ ଏବଂ ସ୍ତବ ଗାନ କଲେ । ନୃସିଂହଙ୍କର ଅବସ୍ଥିତି ଦେଖି ଓ ସେ ମୂର୍ତ୍ତି ପଦ୍ମପାଦଙ୍କ ଦେହରେ ମିଶିଗଲେ । ଏବେ ନୃସିଂହ-ଅବସ୍ଥା ପଦ୍ମପାଦ ଶ୍ଵାସଟି ଗଳ୍ପନ କରି କରି ବନକୁ ଧାବତ ହେଲେ । ସେ ଗଳ୍ପନରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗ ହେବାରୁ ସମସ୍ତେ କିନ୍ତୁ ନ ବୁଝି ବି ତାଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଗଲେ । ବଣ ଭିତରେ ଦେଖିଲେ ଗୁରୁ ପଥର ଉପରେ ମୂର୍ତ୍ତିପରି ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ଏବଂ ଉତ୍ତରରେ କାପାଳିକ ବେଶରେ କଟାର ଧରି ଦଣ୍ଡାୟମାନ । ଏ ଗଳ୍ପନ ଉତ୍ତରରେ ବସୁ ହତବାନୁ କରି ଦେଇଥିଲା । ସେ ବୋକାଙ୍କପରି ଘାଡ଼କୁ ଫାଡ଼ି ଅନାଉଥିଲା ମାତ୍ର । ତାର ବନ୍ଧୁଗଣ ଅରଣ୍ୟ ମଧ୍ୟରେ ଅସ୍ତଗୋପନ କରି ଯାଆନ୍ତେ । ପଦ୍ମପାଦ ତାରି କଟାଣରେ ତାର ମସ୍ତକ ଛେଦନ କରି ଗଳ୍ପନ କରିବାକୁ ଲାଗିଲେ । ସେଇଟି ହେଲା ନୃସିଂହଙ୍କ ରତି । ଯେଉଁ ସମୟ ମସ୍ତକ ଛେଦନରେ ବି ଭଗ୍ନ ହେବାର ନୁହେଁ, ତାହା ସେହି ରତ୍ନରେ ଖଣି ଗଲା । ଆରାଧ୍ୟେୟ ତତ୍ତ୍ଵଟଣାକୁ ଉଠିପଡ଼ି ନୃସିଂହଙ୍କୁ ସ୍ତବ କରିବାରୁ ନୃସିଂହ ଦେବ ଅନ୍ତର୍ଜନ ହେଲେ ଓ ପଦ୍ମପାଦ ମୂର୍ତ୍ତି ଯାଇ ତଳେ କରୁଡ଼ି ହୋଇ ପଡ଼ିଲେ ।

ସମସ୍ତେ ଲଗିପଡ଼ି ପଦ୍ମପାଦଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତସ୍ଥ କରିଛନ୍ତି । ତାପରେ ନିଜର ସ୍ଵପ୍ନ ବୁଝନ୍ତୁ ତଥା ସ୍ତବପାଠ କଥା କହି ଆଉ କଣ ହେଲା ଜାଣି ନ ଥିବା କଥା କହିବାରୁ ସୁନ୍ଦରୀର ତାଙ୍କ ଚଢ଼ି ଶୁଣି ସମସ୍ତେ ଶୁଚପତ୍ର ହୋଇ ଉଠି ତାଙ୍କୁ ଅନୁସରଣ କରି ଆସିଥିବା କଥା ସନ୍ତୋଷରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ ଏବଂ ଆରାଧ୍ୟେୟଙ୍କୁ ସେ ଏଠାକୁ କିପରି ଆସିଲେ ବା ଅଣା ହେଲେ, ତାହା ପ୍ରକାଶ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ ।

ଆରାଧ୍ୟେୟ କହିଲେ—ସେ ଉତ୍ତରରେ ବସୁ ପ୍ରସାଦରେ ବଳି ଦେବା ପାଇଁ ରାଜି ହୋଇ ସମସ୍ତେ ଶୋଇଯିବା ପରେ ଏଠାକୁ ଚାଲି ଆସିଥିଲେ ।

ସେ ବୁଝାଇଲେ—ଏ ସଂସାରରେ କେତେ ଜଣ ବା ମୁକ୍ତି ପାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି ? ତାହା ନ ପହଞ୍ଚାରେ ହେଉ ପଛେ, ସେ ସାଲେଖ ମୁକ୍ତିପାଇ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିଲା । ଯଦି ତାଙ୍କ ଶରୀର ଦ୍ଵାରା ତାର ସେତେକ ଉପକାର ହୋଇଥାନ୍ତା, ତେବେ କି କ୍ଷତିଟା ବା ହୋଇଥାନ୍ତା ?

ଶିଷ୍ୟମାନେ ସେମାନଙ୍କର ତଥା ଦେଶର ଅଶେଷ କ୍ଷତି ହୋଇ-
ଥାନ୍ତା ବୋଲି ଦର୍ଶାଇବାରୁ ଆରୁର୍ଥେ ‘ସନ୍ନ୍ୟାସଧର୍ମ’ ର ଭିତ୍ତିଭୂମିଆଡ଼କୁ ସେମାନଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି ଆକର୍ଷଣ କରି କହିଲେ—ଜ୍ଞାନ ପାଇ ସାରିବା ପରେ ଏବଂ ଜ୍ଞାନଭର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯିବା ସନ୍ନ୍ୟାସକୁ ‘ମୁଖ୍ୟସନ୍ନ୍ୟାସ’ କୁହା-
ଯାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଆରୁର୍ଥଙ୍କ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଏବଂ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଏହି ଶ୍ରେଣୀର । ଏମାନେ ନେବଳ ପ୍ରାରବ୍ଧକ୍ଷୟ ନିମିତ୍ତ ଜୀବନ ଧାରଣ କରିବେ ଏବଂ ନେବଳ ଜୀବନ ଧାରଣପାଇଁ କର୍ମ କରାବେ । ଲୋକମଙ୍ଗଳ ବା ଦେଶ ମଙ୍ଗଳ ସେମାନଙ୍କ ମୁଖ୍ୟ ଲକ୍ଷ୍ୟ ନୁହେଁ—ଗୌଣ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବା କଥା । ତେଣୁ ଯେତେବେଳେ ଯାହା ଆସିଲା, ତାକୁ ଆନନ୍ଦରେ ଛାଣିରଙ୍ଗ ଦାନ ରୂପ ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତେବା କଥା । ଏଇ ହିସାବରେ ସେ ଉତ୍ତରରେବର ଅନୁରୋଧ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିଲେ ।

ସେ ପୁଣି ବୁଝାଇଲେ—ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଅର୍ଥାତ୍ ବସ୍ତୁଭୁକ୍ତି, ଗୃହସ୍ଥ ତଥା ବାନପ୍ରସ୍ଥୀମାନଙ୍କ ସନ୍ନ୍ୟାସକୁ ‘ଗୌଣସନ୍ନ୍ୟାସ’ କୁହାଯାଏ । ତାହା ଗୁଣ ଭେଦରେ ଫିଟିଥାଏ—ସାତ୍ତ୍ଵିକ, ରାଜସିକ ଓ ତାମସିକ । ଏ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟମୂଳକ । ଲୋକମଙ୍ଗଳ ସେଇମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ।

ଏ ସବୁର ଶେଷ କଥା ହେଲା—ସମସ୍ତେ ଆରୁର୍ଥଙ୍କ ଉଦାରତା ତଥା ପଦ୍ମପାଦଙ୍କ ଗୁରୁଭକ୍ତି ଦେଖି ବିସ୍ମୟଭରତ ହେଲେ ଏବଂ ତଳ ଜଗତରେ ଯାହା ହୋଇପାରି ନ ଥିଲା, ତାହା ଏବେ ହୋଇଗଲା ଅର୍ଥାତ୍ ଆଦର୍ଶ ତ୍ୟାଗ ବିପ୍ଳବର ପଥ ପଟ୍ଟୋର କରାଦେଲା । ପ୍ରତିଦିନ ହଜାର

ଦଳାର ସଂଖ୍ୟାରେ ଲୋକ ଆସି ଅଦୈକମତ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ପଞ୍ଚଦଳୀ ତଥା ପଞ୍ଚଦେବତା ପୂଜାର ପାଞ୍ଚକନ୍ୟା ସାଧାରଣଙ୍କ ଦୃଢ଼ତାରେ ବାଜିଉଠିଲା । ତାଙ୍କର ପଥ ନ ଶିଷ୍ୟମାନେ ଗୁରୁଙ୍କ ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ ଏମନ୍ତ କାର୍ଯ୍ୟ ପରିଚାଳନା କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଉପଦେଶ ଗ୍ରହଣମାନ ଲେଖିବାକୁ ଲାଗିଲେ ।

ଏହିପରି ଶୁଣିଥିବାବେଳେ ଦିନେ ଆରୁଣ୍ୟେ ଅନୁଭବ କଲେ, ତାଙ୍କ ମା ତାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରୁଛନ୍ତି । ତେଣୁ ମା'ଙ୍କୁ ଦେଇଥିବା ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ରକ୍ଷା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବାକୁ ବାହାରିଲେ । ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସେଠାକୁ ଯିବାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଦେଇ ନିଜେ ଯୋଗଶକ୍ତି ବଳରେ ଆକାଶ ମାର୍ଗରେ ଗମନ କଲେ ।

ଗ୍ରାମରେ ପହଞ୍ଚି ଜନମଣ୍ଡଳର ପାଦଧୂଳି ନେଲେ । ସେ ଦେଖିଲେ ମା ଅନ୍ତମ ଶଯ୍ୟାରେ ଶାୟିତ ଏବଂ ଏହା ବି ଜାଣିଲେ ଯେ ସଂପତ୍ତି ଦାୟିତ୍ବରେ ଲାଠି ଜଣକ ମା'ଙ୍କର ତତ୍ତ୍ବ ନ ନେବାର ଦେଖି ଆଉ ଜଣେ ଦଣ୍ଡେ ଭୟା ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ତତ୍ତ୍ବ ନେଉଥିଲା । ସେ ମା'ଙ୍କର ସମସ୍ତ ସେବା କଲେ । ତାଙ୍କର ଅନ୍ତମ ଆଳାଂକ୍ଷା ଥିଲା ଯେ ସେ ତାଙ୍କର କଷ୍ଟ ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣଙ୍କୁ ଦେଖି ଦେଖି ପ୍ରଣୟାଗ କରେ । ଏହା ଜାଣି ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ନାରାୟଣଙ୍କୁ ପାର୍ଥନା କରି ସେ କାହା ପୂର୍ବ କରାଇଲେ । ମା'ଙ୍କର କହୁଲେକ ତଥା ପରଲୋକର ସଫଳତା ଆଣି ଦେଇ ପାରିବେ—ଏପରି ଆଉ କେତେ ଜଣଙ୍କ ନାମ ଶୁଣିଛୁ, କହିଲୁ । ଜନ୍ମଦାତ୍ରୀ ମା ତଥା ଦେଶମାତୃକା—ଦୁହିଙ୍କର ନାମ ସେ ଉତ୍କଳ କରି ନାହାନ୍ତି କି ?

ସେ ଯେତେବେଳେ ପୂର୍ବ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଶ୍ରୋତାଙ୍କୁ ଫିସ୍କା କରବାକୁ ବାହାରିଲେ, ଅଥଲ ଗୋଲ ସେତକବେଳେ ବାହାରିଲା । ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଗୃହ-ସମ୍ପର୍କ ରୁଚାଇ ଥିବାରୁ ଫିସ୍କା ନ କରବା କଥା ଏବଂ ସାଧାରଣତଃ ସମ୍ପତ୍ତି ପାଇବା ବ୍ୟକ୍ତି ହିଁ ଫିସ୍କାକରେ । ସମ୍ପତ୍ତିଲୋଭୀ ଭୟା ଜଣକ ପ୍ରତିପତ୍ତିଶାଳୀ ହୋଇଥିବାରୁ ଦଙ୍ଗା ସୃଷ୍ଟି କଲା ଏବଂ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ବିଦେଶ ଯାକଥିବାରୁ ଜାତି-ଭ୍ରଷ୍ଟ ଓ ତାଙ୍କ ମାତା ଭ୍ରଷ୍ଟ ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲା । ପ୍ରଥମ ଅଭିଯୋଗକୁ ସେ ଆନନ୍ଦରେ ସହନେଲେ, ମାତ୍ର ଜନମଣ୍ଡଳ ନିନ୍ଦା ଶୁଣି ସେ ଜଳି ଉଠିଲେ ।

ସାଧକଣି ସେମଣି ରୁଦ୍ଧ ରୂପ ଧାରଣକଲେ ବୋଲି । ତୁମେ କହୁବ ତାଙ୍କର
 ଫୋପ ଆସିଲ କେଉଁଠି ? ମନେରଖ—ହୃଦୟର ବଶେଷତ୍ବ ହେଲ ସେଥିରେ
 ଠେଙ୍ଗାବାଡ଼ିଆ ଉପଦେଶର ସ୍ଥାନ ନାହିଁ । “ସତକହ” — “ମିଛ କହନ”
 ବୋଲି ଗୀତା କେଉଁଠି କହୁଛି କି ? ଫୋପନସ୍ତ୍ରୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ—ନିଜର ନୁହେଁ,
 ଜନନୀର ନିନ୍ଦା ସହପାଲେନି ।

ସେ ଅଭିଶାପ ଦେଲେ—ତୁମେ ‘ବେଦବ୍ରଷ୍ଟ’ ହୁଅ ।

ଏ ଅଭିଶାପର ଅର୍ଥ ପୁଣ୍ୟ ଶୋଳଣାସନିଆ ବୁଝି ବେ । ରାଜାଙ୍କଠାରୁ
 ଟଙ୍କି ବାହେଲ ନିଶ୍ଚୟ ଜମି ଭୋଗ କରନ୍ତି ନେବଳ ବେଦ ପଢ଼ି ବେ ଓ
 ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପରେ ବସି ରାଜାଙ୍କୁ ଆଶୀର୍ବାଦ କରାବେ ବୋଲି । ଆଉ ‘ବେଦବ୍ରଷ୍ଟ’
 ହେଲେ ହାତପାଟି ଚାଲିବ କିପରି ? ଯେଉଁ ଶଙ୍କରଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନାରେ ନଦୀର
 ଗତିପଥ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇଥିଲା, ଏବର ଶଙ୍କର ତାଙ୍କଠାରୁ କେତେ ଉଚ୍ଚରେ
 —କେତେ ବେଶୀ ବଳିସ୍ଥାନ ! ସ୍ବାଙ୍କ ଅଭିଶାପ ଜମର ଫଳୁଛି,
 ଦେଖିବା ।

ସେ ଲେଖି ଭୟାର ଭୟାରେ କେହି ନ ଆସିବାରୁ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ଏକା
 ଏକା ଶବ୍ଦକୁ ଦୁଆର ମୁହଁ ବାଟିରୁରେ ସତ୍‌ଜ୍ଞର କଲେ ଏବଂ ଯଥାବିଧି
 ହିସ୍ତା କରଗଲା । ଯେଉଁ ରାଜା—ରାଜଶେଖର ଚୂଡ଼ସ୍ଥ ଶଙ୍କରଙ୍କୁ ଦେଖା
 କରିବାକୁ ଆସି, ପାଣ୍ଡିତ୍ୟରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ହଜାରେ ସ୍ପର୍ଶମୁଦ୍ରା ଭେଟି
 ଦେଇଥିଲେ, ସେହି ରାଜା ଏବର ଶଙ୍କରଙ୍କ ଦର୍ଶନ ପାଇଁ ଆସିଗଲେ । ଭୟା-
 ମାନଙ୍କ ବ୍ୟବହାର କଥା ଶୁଣି ଦରବାରରେ ବିଚାର ପାଇଁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତଲେ ।
 ବିଚାରରେ ସେମାନଙ୍କୁ ନିଷାସନ ଦଣ୍ଡ ଦେବାର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦେଲା । ସେମାନେ
 ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କରି କ୍ଷମାଭିକ୍ଷା ମାଗିବାରୁ ରାଜା ଉତ୍ତର ଦେଲେ,—“ଶ୍ରୀ
 ଶଙ୍କର କ୍ଷମା ଦେବାର ପାତ୍ର, ମୁଁ ବିଚାରର ।” ପୁଣି ତକ ଦୁରିଲା । ସେମାନେ
 ଆତ୍ମରାଜ୍ୟ ପାଦତଳେ ଶରଣ ପଶିଲେ । ସବା ଶେଷରେ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ରାଜାଙ୍କୁ
 ଅନୁରୋଧ କରି ସେମାନଙ୍କୁ ରକ୍ଷା କଲେ, ମାତ୍ର ତାଙ୍କ ମା’ଙ୍କ ସମ୍ପର୍କିତକ
 ତାଙ୍କ ସେବା କରିଥିବା ଦରିଦ୍ର ଭୟାଙ୍କୁ ଦିଆଇଲେ ।

ଦେଶର ଧର୍ମମତର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ସହ ଅନାୟର ଯେପରି ତାଳଦେଇ ବଢ଼ିଥିଲା, ତାର ସଦ୍ୟ ଫଳ ତ ଶଙ୍କର ନିଜେ ଭୋଗିଗଲେ । ଏତିକିବେଳେ ରାଜା ଆରୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ସମାନ ସମ୍ଭାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସଦାୟର ଆଦର୍ଶ ସମ୍ମୁଳିତ ଗ୍ରନ୍ଥ ଖଣ୍ଡି ଏ ଲେଖିଦେବାପାଇଁ ଅନୁରୋଧ କରାବାରୁ ସେ ଲାଗି ପଡ଼ି ଯଥାରୀତି ତାହା କରାଦେଲେ । ରାଜା ତାର ନାମ ରଖିଲେ ‘ଶଙ୍କର-ସ୍ମୃତି’ । ଆଗରୁ ‘ନାନା ମୁନିଙ୍କର ନାନା ମତ’ ନ୍ୟାୟରେ ବିଭିନ୍ନ ମତବାଦର ଚିତ୍ରପଣ୍ଡାମାନେ ନାନା ସ୍ମୃତି ରଚନା କରୁଥିଲେ ଓ ସେ ସବୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା ! ସେ ସବୁ ଥିଲେ ସବୁ ବିଭିନ୍ନତା, ବିବାଦ ତଥା ଗଣ୍ଡଗୋଳର ମୂଳ କାରଣ । ଶଙ୍କର-ସ୍ମୃତି ହେଲା ସ୍ମୃତି-ସମନ୍ବୟ । ମାତ୍ର ନେତାମାନେ କଣ ସହଜରେ ସ୍ୱୀକୃତି ଗ୍ରହଣ କରନ୍ତି ? ଆପଣି ଆସିଲା ଅସଂଖ୍ୟ, ମାତ୍ର ବିଚାରରେ ପରସ୍ପର ହେଲେ ସମସ୍ତେ ।

ତାପରେ ଛିରିହେଲା କି ମସ୍ତେ ଏକଟି ହୋଇ ବିଚାର କରିବେ । ରାଜ୍ୟସାର ସମ୍ବାଦ ଉଆଗଲା । ଦିନ ବାର ଛିରିହେଲା । ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ତଥା ବାହୁମୋନେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଲେ । ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଦିନର ପୂର୍ବଦିନ ସମ୍ବାଦ ଆସିଲା କି ଠିକ୍ ସେହିଦିନ ସେହି ସମୟରେ ପରସ୍ପର କୋଣ ଦୂରରେ ମାଲବାରଠାରେ ସେ ଅଞ୍ଚଳର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବିଚାର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ଏକତ୍ର ହେବାର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରାଛନ୍ତି । ଉଭୟେ ସମୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ନାଗଲା ।

ରାଜା କିଂକର୍ତ୍ତବ୍ୟବମୁତ ହୋଇ ରୁପ୍ ରହଗଲେ । ଏହା ଥିଲା ରାଜା ତଥା ଆରୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ଅପଦସ୍ତ କରି ତାଙ୍କ ବ୍ୟବସ୍ଥା ପଣ୍ଡା କରିବାର ଏକ କୌଶଳ । ଶଙ୍କର ବୁଝିଗଲେ — ସେମାନେ ବିଚାରପ୍ରାର୍ଥୀ ନୁହନ୍ତି, ଶକ୍ତି-ପରୀକ୍ଷାପ୍ରାର୍ଥୀ । ସେ ଉଭୟଙ୍କୁ ସମ୍ମତି ଦେଲେ ।

ନିରୁପିତ ସମୟରେ ସେ ଯୋଗବଳରେ ଉଭୟ ସ୍ଥାନରେ ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟେକ ପ୍ରଶ୍ନର ଶୁଦ୍ଧସମ୍ମତ ଉତ୍ତର ଦେଇ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ କଲେ ଏବଂ ଉଭୟ ସ୍ଥାନରେ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ହେଲା ଯେ ଦେଶାୟର ତଥା

ଶ୍ରୀଦଶାସୁ ପ୍ରତି ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ଯେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ନିଆ ଯାଇପାରେ, ତାହା ହିଁ ଶଙ୍କର-ସୂତିର ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ।

ଯଥା ସମୟରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷ ଉଭୟ ସ୍ଥାନର ସମ୍ବାଦ ପାଇ ଅତୀର୍ଥଙ୍କ ଯୋଗଶକ୍ତିର ପରିଚୟ ପାଇଗଲେ । ଏବେ ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଖାଲି ଶଙ୍କର-ସୂତିକୁ ଗ୍ରହଣ କଲେ ନୁହେଁ, ତାଙ୍କର ଭକ୍ତ ତଥା ପ୍ରଚାରକ ହୋଇ ଉଠିଲେ । ବିଚାରଯୁକ୍ତ ଜ୍ଞାନ ଓ ଯୋଗଲବ୍ଧ ଶକ୍ତି—ଉଭୟେ ଶକ୍ତି-ମାନ ଘୋଷକ ସଦୃଶ ବିପ୍ଳବ - ଗାଡ଼କୁ ଆକାଶ ମାର୍ଗରେ ଛୁଟାଇଲେ ବୋଲି ।

ପ୍ରକୃତ ଧର୍ମପ୍ରଚାର ବା ବିପ୍ଳବ ଏହିଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ବେଳ; ଲାଉଣ୍ୟ ଯୁକ୍ତ ସାଙ୍ଗକୁ ମନ, ପ୍ରାଣ ଏବେ କାମରେ ଲାଗିଗଲେ । ଆତୀର୍ଥଙ୍କ ତାଙ୍କ ଶିଷ୍ୟବର୍ଗଙ୍କ ସହ କେରଳରୁ ରାମେଶ୍ୱର ଅଭିମୁଖେ ଯାତ୍ରାକଲେ । ଆଗେ ସିନା ରାଜାମାନେ ବିଶିଷ୍ଟ ଯୋଗୀ ତଥା ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ଗର୍ବଯାତ୍ରା ବା ଧର୍ମଯାତ୍ରାର ତହୁଁ ନେଉଥିଲେ; ଏବେ କିନ୍ତୁ ଏ ଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ରାଜା ପ୍ରଜା, ଗ୍ରାହଣ ଚଣ୍ଡାଳ ସମସ୍ତେ ଚାଲିଲେ । ଧୂଳି, ପତାକା ତଥା ଜୟଧ୍ୱଜା ଓ ବାଦ୍ୟଧ୍ୱଜାରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ନିର୍ମିଳ । ଗୁପ୍ତା, ଜାତି, ମତର ପାର୍ଥକ୍ୟ ସବୁ ଦୂରେଇ ଦେଇ ଆଗେଇ ଚାଲିଲା ଦର୍ଶନପୁରାଣ ।

ଅଶ୍ୱର୍ଥୀ ୧ ଦେଶ—ଧନ୍ୟ ତାର ନେତା ।

ଖାଲି ଆତୀର୍ଥେ ଚାଲୁ ନଥିଲେ—ଗ୍ରାମ ବା ଜନପଦ ଚାଲୁଥିଲା ବୋଲି—ସତେ ଯେପରି ଅନ୍ତତଃ ଏକତନ ଯାତ୍ରା କରିବାଟା ପ୍ରତ୍ୟେକର ଧର୍ମ ବା କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ! ପୁଣି ଶିବକ୍ଷେତ୍ରରେ ଶିବପୂଜା, ବିଷ୍ଣୁକ୍ଷେତ୍ରରେ ବିଷ୍ଣୁପୂଜା ଓ ଶକ୍ତିକ୍ଷେତ୍ରରେ ଶକ୍ତିପୂଜା କରି କରି— ଶାସ୍ତ୍ରାଚାର ଓ ସଦାଚାରର ବିରୁଦ୍ଧ ନୋହୁଲେ ଦେଶାଚାର ଓ ଲୋକାଚାରକୁ ମାନ ଚାଲିଥାନ୍ତି । ସୈନ୍ୟଦ୍ୱାଦ୍ୱୟା କି ଶୃଙ୍ଖଳିତ !

ବିଷ୍ଣୁ ଶିବଦେବ ମଧ୍ୟାହ୍ନଠାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ବିଚାରପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଲେ; ମାତ୍ର ପରସ୍ତ ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ସେମାନେ ଦାବୀ କଲେ କି ଶିବ ନିଜେ “ଅଦ୍ୱୈତ ସତ୍ୟ” ବୋଲି ଘୋଷଣା ନକଲେ ସେମାନେ ଅଦ୍ୱୈତମତକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ମାନବେନ କି ଗ୍ରହଣ କରବେନ ।

ପରଦିନ ମନ୍ଦିର ଦ୍ୱାରରେ ସଭା ଆସୁଅଛି ହେଲା । ଲକ୍ଷ ଲକ୍ଷ ଲୋକ — ସମସ୍ତେ ନୃତ୍ୟନର — ଅଶ୍ୱର୍ଥର ଅପେକ୍ଷାରେ । ଶିବ ନିଜେ ଘୋଷଣା କରବେ । ଜନ ପରୀକ୍ଷା ପରେ ଶକ୍ତିର ପରୀକ୍ଷା !

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଆଗେଇଗଲେ । ମୁଣ୍ଡି ଆଗରେ ଆଶୁମାଡ଼ି ବସିଲେ । ଚକ୍ଷୁ ନିମ୍ନିକିତ — ନିମ୍ନରଙ୍ଗ ସାଗର — ଶିବକୁ ପୂଜା କର ସାରି କହିଲେ, “ପ୍ରଭୁ, ତୁମ କାମ ମୋ ହାତରେ କରାଉଛି । ତୁମେ ହିଁ ମୋ ଅନ୍ତରରେ ବିରାଜମାନ । ‘ବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ୟ’ — ସେହି ସତ୍ୟ — ‘ଅଦ୍ୱୈତ ସତ୍ୟ’ ଘୋଷଣା କର — ତୁମର କାମକର, ପ୍ରଭୁ, ଘୋଷଣା କର ।”

ଶଙ୍କର ଶକ୍ତିମାନ — ସେ କିଣିଲେ । ତାଙ୍କ ପ୍ରାର୍ଥନା ଅନୁସାରେ ଫଳ ଫଳିଲା — ମନ୍ଦିର ଭିତର ହଠାତ୍ ଆଲୋକିତ ହୋଇ ଉଠିଲା । ଆଲୋକ ଏତେ ଟାକ୍ତ ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଖି ଝଲିପି ଉଠିଲା । ଜଳଦଗନ୍ଧାର ସ୍ୱର ଶୁଭିଳ — ‘ଅଦ୍ୱୈତ ସତ୍ୟ, ଅଦ୍ୱୈତ ସତ୍ୟ, ଅଦ୍ୱୈତ ସତ୍ୟ’ — ଜନତା ସ୍ତମ୍ଭୀଭୂତ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଅବାକ୍ ।

ଅସମ୍ଭବ ସମ୍ଭବ ହେଲା ? ନା, ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ନିଷ୍ପାମ କର୍ମ କରୁଥିଲେ । ‘ସୁଖ୍ୟ-ସନ୍ନ୍ୟାସ’ ବୃତ୍ତାନ୍ତବାଦେଲେ ସେ କହିଛନ୍ତି କି ପ୍ରାରବ୍ଧ ଶ୍ରେଣପାଇଁ ସେ ଜୀବନ ବିତାଉଛନ୍ତି । ‘ଲୋକମଙ୍ଗଳ’ କରିବା ଅଭିମାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କର ନଥିଲା । ଏହା ହିଁ ତାଙ୍କ ସଫଳତାର ଚାକିରୀ । ଆତ୍ମାଭିମାନ ଥିଲା ଶୂନ୍ୟ । ସେ ଥିଲେ ସିଦ୍ଧ କର୍ମଯୋଗୀ । ସେ ପ୍ରକୃତରେ କିଛି କରୁ ନଥିଲେ — କରୁ ଥିଲେ ଭଗବାନ ବା ଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବ୍ରହ୍ମ । ଅରେ ହେଲେ ଚନ୍ଦ୍ରାକର — ଅଭ୍ୟାସ କର — ଆକାଶର ତାରାକୁ ଛୁଇଁ ନପାରିଲେ ତାଳଗଛ ଅଗଟାକୁ ତ ଛୁଇଁ ପାରିବ ।

ଏବେ ବୁଦ୍ଧିଆ ଆଡ଼କୁ ଚାହୁଁ । ଯାହା ହୋଇ ନଥିଲା, ହେଲା । ସମସ୍ତେ ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ମନେମନେ ଶିଷ୍ୟତ୍ବ ଗ୍ରହଣ କରିନେଲେ ଠିକ୍ ଯେପରି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ କୁମ୍ଭୀର ଧରିବାବେଳେ ପାଣିଭିତରେ ସନ୍ଧ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଯୁକ୍ତି, ବିଚାର କିଛି ଆଉ ଦରକାର ହେଲାନି । ‘ନୟ ଶଙ୍କର’, ‘ନୟ ଅଦ୍ବୈତ’ ଧ୍ବନରେ ଚଉଁରା ପଲ୍ଲବିତ ।

ତା ପରେ ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଦକ୍ଷିଣ ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଲେ । ସେ ଦିନ— ଭବାନୀରେ ଶାକ୍ତ, ରାମେଶ୍ବରରେ ଶୈବ ଓ ଶ୍ରୀରଙ୍ଗମ୍ରେ ବାସୁଦେବ ଭକ୍ତ, କର୍ମସ୍ଥାନ ବୈଷ୍ଣବ ତଥା ଗଣପତି ମଝି ଦାସଙ୍କୁ ଭେଟିଲେ ।

ସେ ବୁଝାଇଲେ—“ପୂଜାକରି ଆମେ ଶକ୍ତି ଆଦରଣ କରୁ ଏବଂ ସେହି ଶକ୍ତି ହିଁ ଆମକୁ କର୍ମରେ ପ୍ରବୃତ୍ତ କରାଏ । ଯଦି ଆମେ କର୍ମ ନ କରି ‘କର୍ମସ୍ଥାନ’ ହେଉ, ତେବେ ଶକ୍ତି ପାଇବା କାହୁଁ । ତେଣୁ ଆମକୁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ କରିବାକୁ ହେବ ।

“କର୍ମ କାମନାପୁକ୍ତ ନ ହୋଇ ନିଷ୍କାମ ହେବା ଉଚିତ । ନିଷ୍କାମ କର୍ମଫଳରେ ଚିତ୍ତଶୁଦ୍ଧି ମିଳେ । ପୂଜା ଓ କର୍ମ ଏବଂ ଚିତ୍ତଶୁଦ୍ଧି—ଏ ସବୁ ଅନ୍ୟସମ୍ପର୍କିତ; ଠିକ୍ ଯେପରି ମଞ୍ଜି ଓ ଗଛ ।

“ଚିତ୍ତଶୁଦ୍ଧି ହେଲେ ପୁରୁଷଜ୍ଞାନ—ବହୁଜ୍ଞାନ ସନ୍ଧ୍ୟା ଆନାଶରେ ତାର ଫୁଟିବା ପରି ଅନ୍ତରରୁ ବିକାଶ ଲାଭକରେ । ତେବେ ଯାଇଁ ମୁକ୍ତି ବା ନିର୍ବାଣ ଲାଭ ହେଲା ବୋଲି ବୁଝିବ ।”

ପୂଜା ସହ ‘ଅଦ୍ବୈତ ମତ’ ସମ୍ପର୍କ ବୁଝିପାରି ସେମାନେ ‘ଅଦ୍ବୈତ ସତ୍ୟ’ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଏଠାରେ ବହୁ ଜୈନ ଓ ବୌଦ୍ଧ ମଧ୍ୟ ଅଦ୍ବୈତ ମତ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ।

ତାପରେ ବିପ୍ଳବ ବାହନୀ ଗୁଲିଲେ କଳ୍ପସିନୀ ଅଭିମୁଖେ । ସେ ଅଞ୍ଚଳର ଦୁଷ୍ଟ କାପାଳିକମାନେ ସେମାନଙ୍କ ନେତା ଶକରଚନ୍ଦ୍ର ଅଧି

ନାୟକତ୍ବରେ ଏମାନଙ୍କ ସହ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ଆଗେଇ ଆସିଲେ । କର୍ଣ୍ଣାଟକ ରାଜା ସୁଧନ୍ୟାଶଙ୍କ ଏଥିପାଇଁ ଆଗରୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଥିଲେ । ସେ ନିଜ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ନେଇ ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରତିରୋଧ କଲେ । ଉଭୟ ପକ୍ଷରୁ ଅନେକ ହତାହତ ହେଲେ; ମାତ୍ର ଆରୁଣ୍ୟ ରଣକ୍ଷେତ୍ର ମଧ୍ୟରେ ନୀରବଦଣ୍ଡା ପରି ନିଶ୍ଚଳ ଭାବରେ ବସିଥାନ୍ତି । ବହୁ ସୈନ୍ୟାନ୍ତର ଦେଖି ଫଳତ ନିଜ ସୈନ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଯୁଦ୍ଧରୁ ନିବୃତ୍ତ ହେବାକୁ ଆଦେଶ ଦିଅନ୍ତେ ଆସିମଣର ପ୍ରତିରୋଧ କରୁଥିବା ରାଜାଙ୍କ ସୈନ୍ୟମାନେ ମଧ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧ ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ ।

ଏବେ ଫଳତ ଶକ୍ତି ପରାସ୍ତାପାଇଁ ଆରୁଣ୍ୟଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆଗେଇ ଆସିଲେ । ତାଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ଦଣ୍ଡାୟମାନ ହୋଇ ସେ ସଂହାର ଭୈରବଙ୍କୁ ମନ୍ତ୍ରରେ ଆହ୍ୱାନ କଲେ । ଗଳାରେ କପାଳ ମାଳା, ହସ୍ତରେ ଟିଣ୍ଡୁଲ—ଉତ୍ତମମୁଖି ଭୈରବ ଆବିର୍ଭୂତ ହେଲେ । କେନ୍ଦୁ କେନ୍ଦୁ ଭାବପାରନ୍ତି—ଜୀବନୀ ନୁହେଁ—ଉପନାସ—ମନଗଢ଼ା । ଉପନାସ—ଏ ବୈଜ୍ଞାନିକ ଯୁଗରେ ବି ଆମେ ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁ ଏବଂ ଏପରି ଘଟଣା ସ୍ୱପ୍ନରେ ଘଟିପାରେ କୋଲି ଆମେ କହୁବା ।

ଆଜ୍ଞା ଅନ୍ୟ ଦିଗରୁ ଦେଖାଯାଉ । ବ୍ରହ୍ମ ସତ୍ୟ ମାତ୍ର ଅରୂପ । ଆମେ ବସ୍ତୁର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ଶକ୍ତିକୁ କହୁ “ଭଗବାନ” । ଅରୂପ ଅର୍ଥ ରୂପହୀନ ବା ବସ୍ତୁରୂପୀ ଅର୍ଥାତ୍ ଅସଂଖ୍ୟରୂପୀ । ଆଉଟି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରି କହୁଲେ କୁହାଯିବ ଯେ ଅମୁଖି ଭଗବାନ ମୁଖି ହେବାବେଳେ ଆମର ମନୋମୟୀ ମୁଖି ହୁ ଧାରଣ କରନ୍ତି । ମନୁ ସାହାଯ୍ୟରେ ଏହା ସମ୍ଭବ — ସାହା ଫଳତ କଲେ । ନିଗମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଶକ୍ତି ଦର୍ଶନ ଦେଇଥିଲେ ତାଙ୍କ ମନୋମୟୀ ରୂପରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ତ୍ରୀ ରୂପରେ । ଯୋଗମାର୍ଗର ସାଧନା ଫଳରେ ମଧ୍ୟ ଏସବୁ ସମ୍ଭବ । ଏପରି ହଜାର ହଜାର ଘଟଣା ହେଲେ ଭାରତର ଐତିହ୍ୟ ।

ଅଭିଜ୍ଞତାର ଅଭାବ ଯୋଗୁ ଆମ ଭିତରୁ ଅନେକେ ମନୁଶକ୍ତିର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀତାରେ ସନ୍ଦେହ ପ୍ରକାଶ କରିବା ସ୍ୱାଭାବିକ । ପୁଣି ଦିନକୁ ଦିନ ଅଭିଜ୍ଞ

ଲୋକଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କମି କମି ଚାଲିଛି । ଫଳତ ପ୍ରମୁଖ କାପାଳିକମାନେ
ଏ ଶକ୍ତିର ଅପବ୍ୟବହାର ହୁଏ କରୁଛନ୍ତି ତେଣୁ ସିଦ୍ଧ ସାଧକମାନେ.....
.....ଗାଇଛନ୍ତି । ମନ୍ତ୍ରଶକ୍ତି ନିଶ୍ଚିତ ଅଛି ଏବଂ ମୋର
ବିଶ୍ୱାସ ଆମେ ଚେଷ୍ଟା କଲେ ପାଇବା । ତେବେ ଗୁରୁ ମିଳିଲେ ଅପେକ୍ଷାକୃତ
ସହଜରେ ସିଦ୍ଧି ମିଳିବ । ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର କୃତ ‘ଆନନ୍ଦ ଲହରୀ’ ପଢ଼ି ତାର
ପ୍ରତି ଶ୍ରେଣୀକ ତଥା ଶ୍ରେଣୀକର ‘ବାନମନ୍ଥ’ର ଜପ ଏକାଗ୍ର ମନରେ ମାତ୍ର
୨୩ ମାତ୍ର କଲେ, କିଛି ନା କିଛି ଅନୁଭୂତ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ପାଇପାରିବେ ବୋଲି
ମୋର ଧାରଣା । କେହି ଥରେ ଚେଷ୍ଟା କରି ଦେଖିବେ କି ?

ଏବେ ଫଳତ ଆରୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ସଂହାର କରିବାକୁ ଭୈରବଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ
କଲେ; ମାତ୍ର ଆରୁର୍ଯ୍ୟେ ମଧ୍ୟ ଭୈରବଙ୍କୁ ସ୍ମୃତି କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଶେଷରେ
ପ୍ରଣାମ କରି ସମସ୍ତ ନିବେଦନ କଲେ ।

ସବୁ ଶୁଣି ଭୈରବ କହିଲେ — “ଶକ୍ତି ଯେପରି ମହାଧୀନ ସେଇପରି
ପ୍ରେମାଧୀନ । ମୁଁ ମନ୍ତ୍ରବଦ୍ଧ ହୋଇ ଏଠାକୁ ଆସିଛି ଏବଂ ଅଗାଇଛନ୍ତି ଫଳତ;
ମାତ୍ର ମୁଁ ତମର ପ୍ରବ ତଥା କାର୍ଯ୍ୟରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ । ତେଣୁ ତୁମର ଯତି କରି
ପାରିବନି ।”

ସେ ପୁଣି କହିଲେ “ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସ୍ୱେଚ୍ଛାଚୁରା ହୋଇଛନ୍ତି ।
ଶଙ୍କରଙ୍କ ପ୍ରଚ୍ଛାଦିତ ମତ ସତ୍ୟ ଏବଂ ସମସ୍ତେ ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିନେବା
ଉଚିତ ।”

ଏତକ କହି ଭୈରବ ଅନ୍ତର୍ଜାତ ହୁଅନ୍ତେ, ଫଳତ ପ୍ରମୁଖ କାପାଳିକ-
ମାନେ ଶଙ୍କରଙ୍କ ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ଆମର ଜାଣିବା କଥା କି ଦେବତାମାନେ ଆମ ଅପେକ୍ଷା ଏକ ଉଚ୍ଚତର
ସୃଷ୍ଟି । ବ୍ରହ୍ମର ଏକ ରୂପ ମନୁଷ୍ୟ ତ ଅନ୍ୟ ଏକ ରୂପ ଦେବତା । ଆମେ
ରହୁ ଭୁଲ୍ଲେକରେ—ସେମାନେ ସ୍ୱର୍ଗ ଲୋକରେ । ଦରକାରବେଳେ ସେମାନେ
ଆମକୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥାନ୍ତି । ଘରେ ବାପା କେତେବେଳେ ଖୁସିରେ ପୁଅକୁ

ଚକୋଲେଟ୍‌ଟେ ଦିଅନ୍ତି ତ କେତେବେଳେ ଭୁଲାଇବାପାଇଁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ
ଦିଅନ୍ତି, ସେହିପରି ଆମେ ଧାର୍ମିକ ତଥା କର୍ତ୍ତବ୍ୟପରାୟଣ ହେଲେ ଦେବତା-
ମାନେ ଆମକୁ ଖୁସିରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିବେ ଏବଂ ମନରେ ଆବାହନ କଲେ
ବାଧ୍ୟ ହୋଇ କରିବେ ।

ତାପରେ ଆଗୁଦେଃ ଆନ୍ତ୍ର, ଉଜ୍ଜାଳ, ମଗଧ ବାଟ ଦେଇ ପ୍ରସ୍ତାବ
ଆଡ଼କୁ ଚାଲିଲେ । ବାଟରେ ଚାଟାକବାଘ ବୌଦ୍ଧ ଓ କୁବେର, ଜନ୍ମ, ଯମ
ପୂଜକ ଇତ୍ୟାଦିକୁ ଭେଟିଥିଲେ । ଏପରି ଲୋକ ବି ଥିଲେ ଯେଉଁମାନେ
କୁକୁରକୁ ମଞ୍ଜିରୀ ଭଗବାନ ବାହନ ହସାବରେ ପୂଜା କରୁଥିଲେ ।
ସେମାନଙ୍କର ଧାରଣା ଥିଲା ଯେ ବାହନ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ଇଶ୍ଵର ସନ୍ତୁଷ୍ଟ
ହେବେ । ସେହିପରି ଶିଷ୍ଟଙ୍କ ଭକ୍ତ ତଥା ସେନାପତି ହସାବରେ ବିଶ୍ଵାସ
ବିଶ୍ଵାସନଙ୍କ ଉପାସନ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ସେମାନେ ଜାଣିଥିଲେ ଯେ ସେମାନଙ୍କ
ମୃତ୍ୟୁ ପରେ ବିଶ୍ଵାସନ ତାଙ୍କ ହୈନ୍ଦ୍ୟମାନଙ୍କ ସାହାଯ୍ୟରେ ଯମକୁ ହୁରୁଡ଼ାଇ
ସେମାନଙ୍କ ଅସ୍ତ୍ରକୁ ସ୍ଵର୍ଗରାଜ୍ୟକୁ ନେଇଯିବେ ।

ସେ ଚାଲିଲେ—“ ‘ମୁଁ’ - ‘ମୋର’ ନେଇ ଆମେ ସର୍ବଦା ବ୍ୟସ୍ତ ।
ଏଇ ଭାବନା ହେଲା ‘ଜୀବଭାବ’ ।

“ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ଜନକୁ ଦେଖି ପାରିଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ସମସ୍ତଙ୍କ ସୁଖ,
ଦୁଃଖକୁ ଜନର ବୋଲି ଅନୁଭବ କରି ପାରିଲେ ‘ଜୀବଭାବ’
କଟିଯାଏ ।

ଅର୍ଥାତ୍

ସର୍ବଭୂତରେ ‘ଅସୁଦଶନ’ ଏବଂ ଆତ୍ମାରେ ସର୍ବଭୂତର ଦର୍ଶନ ହିଁ
‘ବ୍ରହ୍ମଦର୍ଶନ’

“କିନ୍ତୁ ଦେହରତା ଅର୍ଥ ମୃତ୍ୟୁ ନୁହେଁ ବା ମୃତ୍ୟୁ ହେଲେ ଯେ ମୁକ୍ତି
ମିଳିବ, ତାର ସ୍ଥିରତା ନାହିଁ ।

“ଏଥିପାଇଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସତ୍‌କର୍ମ—ବିଶେଷତଃ ପଞ୍ଚୟଜ୍ଞି କରିବାକୁ ହେବ ।”

ତାପରେ ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଅଦ୍ୱୈତମତ ଗ୍ରହଣ କରି ପଞ୍ଚୟଜ୍ଞି ତଥା ପୂଜାର ଅନୁଷ୍ଠାନ କଲେ ।

ସେତେବେଳେ ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ଥିଲା । କେଶରୀ ବଣିର ରାଜା—ଜଗନ୍ନାଥ ମନ୍ଦିର ବିଗ୍ରହଶୂନ୍ୟ । ବିଧର୍ମୀମାନଙ୍କ ଭୟରେ ରତ୍ନପେଟିକା ସହ ବିଗ୍ରହକୁ ଚିଲିକା କୂଳରେ ପୋତା ଯାଇଥିଲା; ମାତ୍ର ପୋତା ହୋଇଥିବା ସ୍ଥାନ ବିଧିରୀତି ହେବାକୁ ବିଗ୍ରହକୁ ଉଦ୍ଧାର କରି ଯାଇ ପାରିଲାନି । ଅତଏବ ଶାଳଗ୍ରାମକୁ ଥୋରି ପୂଜା କରାଯାଉଥିଲା । ଆରୁର୍ଯ୍ୟେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ମାନସିକ ପୂଜା କରିଯାଇ ଧ୍ୟାନସ୍ଥ ହେବାରେ ରତ୍ନପେଟିକାସ୍ଥ ଜଗନ୍ନାଥ ଦେବଙ୍କ ମୂର୍ତ୍ତି ଚିଲିକା କୂଳସ୍ଥ ଏକ ପ୍ରକାଶ ବଟବୃକ୍ଷ ମୂଳରେ ଭୂଗର୍ଭରେ ଥିବା ପ୍ରତିର୍ଭାତ ହେଲା । ତା ପରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଆଶି ଦେବାପୂଜାର ବିଧାନ କରାଗଲା । କ୍ରମେ ବୌଦ୍ଧ ପ୍ରଭାବ ପୁରୀରୁ ଲେପ ପାଇଲା ଏବଂ ପଞ୍ଚଦେବତା ପୂଜା ତଥା ପଞ୍ଚୟଜ୍ଞି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଭକଲା ।

ପ୍ରୟାଗରେ ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ତାଙ୍କୁ କହିଲେ, ‘ଜଣେ ବନ୍ଧ୍ୟାପୁତ୍ର ମୃଗ-ତୃଷ୍ଣାରେ ସ୍ନାନକରି ଆକାଶ-କୁସୁମ ମାଳା ପିନ୍ଧି ଶଶିଗୁଣ ଧନୁ ଧରି ଆକାଶ ମାର୍ଗରେ ଗମନ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ନମସ୍କାର କରି ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ନିକଟକୁ ଆସିଅଛି । “ବନ୍ଧ୍ୟାପୁତ୍ରଠାରୁ ଶଶିଗୁଣ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଶୂନ୍ୟକୁ ବୁଝାଉ ଥିବାକୁ ଆରୁର୍ଯ୍ୟେ ତାଙ୍କୁ ଶୂନ୍ୟବାଦୀ ବୋଲି ଜାଣି ବୁଝାଇଲେ, ଶୂନ୍ୟବାଦ ବ୍ରହ୍ମବାଦ ନୁହେଁ । ବ୍ରହ୍ମ ଏକ ସ୍ୱପ୍ରକାଶ ବସ୍ତୁ—ନାସ୍ତି ସୂଚକ ନୁହେଁ । ବେଦରେ ଅଛି, “ଈ ବ୍ରହ୍ମ” ତାର ଅର୍ଥ “ଆକାଶ ବ୍ରହ୍ମ” ନୁହେଁ । ତା ଅର୍ଥ ବ୍ରହ୍ମ ଆକାଶପରି ଅନନ୍ତ ।

ସେ ପୁଣି କହିଲେ—ଶୂନ୍ୟରୁ କିଛି ଜାତ ହୋଇ ନପାରେ; ମାତ୍ର ମାତ୍ର ସୃଷ୍ଟି ବ୍ରହ୍ମରୁ ଜାତ । ବ୍ରହ୍ମ ଇନ୍ଦ୍ରିୟଲଭ୍ୟ ନ ହେଲେ ହେଁ ଶୂନ୍ୟ ନୁହେଁ । ତେଣୁ ଶୂନ୍ୟବାଦ ଆମକୁ ‘ବ୍ରହ୍ମ’ରେ ପହଞ୍ଚାଇ ପାରିବନି ।

ସଂଖ୍ୟା ମତାବଳମ୍ବୀ ପ୍ରକୃତିବାଦୀମାନଙ୍କର ମତ ଥିଲା—ପ୍ରକୃତିର ବ୍ୟକ୍ତି ବସ୍ତୁ ଜଗତ; ତେଣୁ ପ୍ରକୃତିପୂଜା ହିଁ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ।

ଯୋଗମାର୍ଗୀଙ୍କ ମତ ଥିଲା—ଅନ୍ଧାଜ୍ଞ ଯୋଗରେ ମୁକ୍ତିମିଳେ ।

ପରମାତ୍ମାବାଦୀଙ୍କ ମତ ଥିଲା—ପରମେଶ୍ୱର ସୃଷ୍ଟି କାଳରେ ବିଭିନ୍ନ ପରମାତ୍ମର ସଂଯୋଗ କରି ଗିରି, ଅପ୍ କନ୍ୟାଦି ଭୂତ ସୃଷ୍ଟି କରିନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରଳୟ କାଳରେ ବିଯୋଗ କରିନ୍ତି; ତେଣୁ ସେହି ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କ ପୂଜା ହିଁ ମୁକ୍ତି ଦେବ ।

କର୍ମବାଦୀମାନେ କର୍ମକୁ ସୃଷ୍ଟିର କାରଣ ବୋଲି କହୁଥିଲେ ।

ଗ୍ରହ ଉପାସକମାନେ କହୁଥିଲେ—ଗ୍ରହଧୂଳି ମଙ୍ଗଳକାରକ । ସର୍ବ-ଶ୍ରେଷ୍ଠ ମଙ୍ଗଳ ହେଲା ମୋକ୍ଷ । ତେଣୁ ବେଶୀ ପୂଜାକଲେ ମୁକ୍ତି ବା ମୋକ୍ଷ ମିଳିବ ।

କାଳଙ୍କ ବୌଦ୍ଧ କହୁଲେ—କାଳ ହିଁ ବ୍ରହ୍ମ ।

ସବୁ ଶୁଣିଯାଇ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ବୁଝାଇଲେ—“ଆକାଶ ଅନନ୍ତ ହେଲେ ହେଁ ବ୍ରହ୍ମ ନୁହେଁ । ସେହିପରି କାଳ ମଧ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମ ନୁହେଁ ।

“ପୂଜା, ଉପାସନା, ଯୋଗ—ସମସ୍ତେ ଚିତ୍ତଶୁଦ୍ଧି ଦିଅନ୍ତି ଏବଂ ବିଭିନ୍ନ ଶକ୍ତି ମଧ୍ୟ ଦିଅନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ଶକ୍ତିଲଭରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ, ସେମାନେ ମୋକ୍ଷ ପାଇ ପାରିବେନି । ଅଦ୍ୱୈତମତ ହିଁ ଏକମାତ୍ର ମାର୍ଗ ଯେଉଁଥିରେ ସ୍ଥଳନର ଭୟ ନଥାଏ । ବହୁ ଆଲୋଚନା ପରେ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କ ମତ ଗ୍ରହଣ କଲେ ।

ତା ପରେ ସେ ଅବନ୍ତୀ ସୌରାଷ୍ଟ୍ର ଦେଇ ପ୍ରଭସ ଗର୍ଭରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ଏବଂ ସେଠାରୁ ସିନ୍ଧୁ ଦେଶଦେଇ ଗାନ୍ଧାର ଯାଇ ପେଶାବାରରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ।

ଏଠାରେ କୈନ ଓ ବୌଦ୍ଧମାନେ ତାଙ୍କୁ ଭେଟିବାରୁ ସେ ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝା-
ଇଲେ—ଜାନ, ଅଜାନ, ସତ୍ୟ, ଅସତ୍ୟ—ସବୁ ବ୍ରହ୍ମ । ତୁମ୍ଭେ କେବେଲେ
ଆମେ କହୁ, ଓଁ ଧର୍ମାୟ ନମଃ, ଓଁ ଜ୍ଞାନାୟ ନମଃ, ଓଁ ଅଧର୍ମାୟ ନମଃ, ଓଁ
ଅଜ୍ଞାନାୟ ନମଃ...” ତେଣୁ ‘ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମ’ ବୋଲିଲେ ମୁଁ ଧର୍ମ, ଅଧର୍ମ, ଜ୍ଞାନ,
ଅଜ୍ଞାନ—ସମସ୍ତର ସମଷ୍ଟି; ମାତ୍ର ଏତକ ସତ୍ୟ ଯେ ‘ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମ’ ଏ ଧାରଣା
ଆସିବା ମାତ୍ରେ ‘ଅଜ୍ଞାନ’ ଗୁଡ଼ି ପଳାଏ ଠିକ୍ ସେପରି ଆଲୋକ ଆସିବାମାତ୍ରେ
ଅନ୍ଧାର ମଳାୟୁତ କରେ ।

ବୌଦ୍ଧମାନଙ୍କ ଶୂନ୍ୟବାଦ ସମ୍ପର୍କରେ ସେ କହିଲେ—ନାଲ ଅନନ୍ତ
ହେଲେ ବର୍ତ୍ତମାନଟି ମାତ୍ର ଏକ ମୁହୂର୍ତ୍ତ । ତାହା ପୁଣି ସନ୍ତ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ
ଅଘାତରେ ପରିଣତ ହେଉଛି । ତେଣୁ ବିରାଟ ଅଘାତ ଓ ଅନନ୍ତ ଭବିଷ୍ୟତ
ଭୂଲନାରେ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ଶୂନ୍ୟ ବୋଲି ଧରିନେବା ସାଧାରଣ କଥା । ମାତ୍ର
ସେହି ବର୍ତ୍ତମାନଟି ନଥିଲେ ଅଘାତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତର ପଞ୍ଜା ନରୂପଣ ସମ୍ଭବପର
ନୁହେଁ । ତେଣୁ ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ଶୂନ୍ୟ ନଧରି ଗ୍ରହଣ ଦେବାକଥା । ସେପରି
ବର୍ତ୍ତମାନ ବିନା ଅଘାତ ଓ ଭବିଷ୍ୟତକୁ ଜାଣି ହେବନି, ସେହିପରି ବ୍ରହ୍ମକୁ
ଶୂନ୍ୟ ବୋଲି ଧରିନେଲେ ଧର୍ମକୁ ଜାଣି ହେବନି । ତେଣୁ ବ୍ରହ୍ମୋପାସନା
ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବା ଉଚିତ । ବର୍ତ୍ତମାନ ପ୍ରତି ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅଘାତରେ ପରିଣତ
ହେବାପରି ବ୍ରହ୍ମ କଗତ ରୂପରେ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ଏବଂ ଗୋଳଭୂତ ହେଉଅଛି ।

ତା ପରେ ଆରୁର୍ଯ୍ୟ ନାମ୍ନୋକ ଓ ବରଦ ଦେଇ କାଶ୍ମିରର ବିଖ୍ୟାତ
ଶାରଦାପୀଠରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ସାତଟି ଚରଣୁଷାରବୃତ ଶୂଙ୍ଗ ପରିବେଷ୍ଟିତ
ନିର୍ମଳ ପବନ ପ୍ରସ୍ଵାସ—ଜଳକୃଷ୍ଣ—ଶାରଦାକୃଷ୍ଣ । ଶାରଦାଙ୍କ ପ୍ରସିଦ୍ଧି
ଲୋକମୁଖରେ, ପ୍ରସ୍ଫୁଟିତ । ଏଠାରେ ସବୁ ମତର ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏକାନ୍ତ
ହୋଇ ପଞ୍ଚାସାପ୍ରାର୍ଥୀଙ୍କୁ ପଞ୍ଚାସା କରନ୍ତି ଏବଂ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ ଭିତରକୁ
ଯିବାକୁ ଅନୁମତି ମିଳେ । ଭିତରେ ଅଗଞ୍ଗା ଦେବୀ, ନିଜେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହେଲେ
କୃଷ୍ଣର ଜଳ ଛୁଇଁବାକୁ ଅନୁମତି ମିଳେ । ତେଣୁ ନିଜେ ‘ସଙ୍ଗୀ’ ବୋଲି
ଘୋଷଣା କଲେ ତାହା ହିଁ ହେବ ଏ ଦେଶର ଜ୍ଞାନ ତଥା ସାଧକର ସଂଶ୍ଳେଷ
ଉପାୟ ।

ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ପଣ୍ଡାପ୍ରାର୍ଥୀ ହେଲେ । ଯେପରି ପଣ୍ଡିତମାନେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିବସରେ ମନ୍ଦିର ଦ୍ଵାରରେ ଏକାନ୍ତ ହେଲେ । ଚାରି ଦ୍ଵାରରେ ଚାରିଟି ମଣ୍ଡପ । ଯଥା ସମୟରେ ଆରୁର୍ଦ୍ଧେ ତାଙ୍କର ପ୍ରଧାନ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କ ସହ ମନ୍ଦିର ଦ୍ଵାରରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ପଣ୍ଡିତମାନେ ତାଙ୍କୁ ଯଥାଯୋଗ୍ୟ ସମ୍ମାନ ଦେଇ ନ୍ୟାୟ ଓ ବୈଶେଷିକ ମତର ପଣ୍ଡିତମଣ୍ଡଳକୁ ନେଇଗଲେ । ସେମାନେ ପଦାର୍ଥ ତତ୍ତ୍ଵ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନାର ସନ୍ତୋଷଜନକ ଉତ୍ତର ପାଇବାରୁ ମନ୍ଦିର ପ୍ରବେଶ ଅନୁମତି ଦେଲେ ।

ଦ୍ଵିତୀୟ ଦ୍ଵାରରେ କଟକ ଓ ଗୌତମ ମତବାଦର ଆଲୋଚନା ହେଲା । ସେଠାରେ ସାଂଖ୍ୟ ଓ ପାତଞ୍ଜଳି ମତର ପଣ୍ଡିତମାନେ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ । ସେମାନେ ସୃଷ୍ଟିତତ୍ତ୍ଵ ଆଲୋଚନାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ପ୍ରବେଶ ଅନୁମତି ଦେଲେ ।

ତୃତୀୟ ଦ୍ଵାରରେ ମାଧ୍ୟମିକ, ଯୋଗାଚାର, ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ଓ ବୈଶେଷିକ ମତବାଦୀ ବୌଦ୍ଧ ଏବଂ ଦିଗମ୍ବର ଓ ଶୈବାମ୍ବର ମତବାଦୀ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଥିଲେ । ବିଭିନ୍ନ ସପ୍ରଦାୟର ବିଶେଷତ୍ଵ ଏବଂ ବେଦାନ୍ତ ସହ ସେ ସବୁ ମତବାଦର ସମ୍ପର୍କ ଆଲୋଚନାରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ସେମାନେ ପ୍ରବେଶ ଅନୁମତି ଦେଲେ ।

ଚତୁର୍ଥ ଦ୍ଵାରରେ ଜୈନମତ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ସହ ଶଙ୍ଖ ଓ ବର୍ଣ୍ଣ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଲୋଚନା ହେଲା । ସମସ୍ତେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଭିତରକୁ ଯିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେଲେ ।

ଏବେ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କର ମନ୍ଦିର ଭିତରକୁ ଗଲେ । ବାଦ୍ୟ ତଥା ଜୟଧ୍ଵନିରେ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗ ପ୍ରଜ୍ଵଳିତ ହେଲା । କୁଣ୍ଡ ନିକଟରେ ଆରୁର୍ଦ୍ଧେ ଶାରଦା ସ୍ତୋତ୍ର ରଚନା କରି ପାଠକଲେ ଓ ଯଥାଶକ୍ତି ପୂଜାସାରି ଜଳ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାକୁ ଗଲେବେଳେ ଅଗଣାଶ୍ରୀ ବାଣୀ ଶ୍ରୀ ଅସିଲ—କାମଶାସ୍ତ୍ର ରଚନାବେଳେ ତୁମ ସୁଷ୍ଟ ଶରୀର ଅପରିଚିତ ହୋଇଥିବ; ତେବେ ଜଳ ସ୍ପର୍ଶ କରିବ କିପରି ?

ଜନସମୁଦ୍ର ପ୍ରବ୍ୟ ।

ଶଙ୍କର ନିବେଦିଲେ—ମା, ତୁମେ ସବୁ ଜାଣ । ଅନୁଷ୍ଠାନ ବୋଧ ପରେ ପ୍ରାରବ୍ୟ ବଶରୁ ଯେଉଁ କର୍ମ କରାଯାଏ, ସେଥିରେ ସଂସ୍କାର ଉତ୍ପନ୍ନ ହୁଏନ । କୃଷ୍ଣଙ୍କର କଣ ସଂସ୍କାର ଉତ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲା ?

ତାଙ୍କ ମହତ୍ତ୍ୱ ପ୍ରକଟାଇବା ପାଇଁ ଦେଖ ଏ ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରିଥିଲେ ଏବଂ ଯଥାର୍ଥ ଉତ୍ତର ପାଇ ତାଙ୍କୁ ସଞ୍ଜେ ବୋଲି ଘୋଷଣାକଲେ ଏବଂ ଜଳସ୍ପର୍ଶ କରିବାକୁ ଅନୁମତି ଦେଲେ ।

ଜନତା ଆନନ୍ଦରେ ଉଦ୍‌ବେଳ ହୋଇ ଉଠିଲା ଓ ସମସ୍ତେ ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ପଦ ସ୍ପର୍ଶ କରି ଅଦ୍ୱୈତ ମତ ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଆକୁମାର-ହମ୍‌ଚଳ , ଅଦ୍ୱୈତର ଜୟ' ତଥା 'ଶଙ୍କରଙ୍କ ଜୟ' ଘୋଷଣାକଲା ।

ତା ପରେ ସେ ଶ୍ରୀନଗରକୁ ଫେରି ନିକଟସ୍ଥ ଭରବଣୀ ସ୍ଥାନରେ ବିଶ୍ରାମ କଲେ ଏବଂ ସେଠାରେ ରଚନାକଲେ ପ୍ରସିଦ୍ଧ 'ଆନନ୍ଦ ଲହରୀ' ଗ୍ରନ୍ଥ । ଯେଉଁମାନେ ଏହାପଢ଼ି ପଚାରିବେ ଓ ମାଧୁରି ଉପଭୋଗ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା, ସେମାନଙ୍କ କଥା ଗୁଡ଼ିକ । ଗୋଟିଏ ହେଲେ ଅକ୍ଷର ବୁଝୁନଥିବା ଗଣ୍ଡ ବ ଏହାର ଝଙ୍କାର ଧ୍ବନିରୁ ଆନନ୍ଦ ପାଇ ପାରୁଥିବାରୁ ଏହାର ଆନନ୍ଦ-ଲହରୀ ନାମ ସାର୍ଥକ ବୋଲି ମାନବାକୁ ହେବ । ଏହାର ଅର୍ଥ ବୁଝି ପଡ଼ିଲେ ପଣ୍ଡିତ ପାଏ ଆନନ୍ଦ । ଅର୍ଥ ବୁଝି ପ୍ରବ କଣପାରିଲେ ସାଧକ ପାଏ ଆନନ୍ଦ । ଅର୍ଥ ନ ବୁଝି ବି ସ୍ଵରଲହରୀରୁ ମୁକ୍ତି ପାଏ ଆନନ୍ଦ !

ଏଥିରେ ଅଛି ବହୁର ସ୍ଵରୂପ ବର୍ଣ୍ଣନା । ବହୁ ମା ରୂପରେ-ଦେବୀ ରୂପରେ ଚିହ୍ନିତ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ସେ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି —

ଶିବଃ ଶକ୍ତିଃ । ଯୁକ୍ତୋ ଯଦି ଭବତି ଶକ୍ତିଃ ପ୍ରଭବିତ୍ତ୍ୱମ୍
ନଚେଦେବଂ ଦେବୀ ନଶକ୍ତି କୃଶିଳଃ ସ୍ଵୟତ୍ତ୍ୱମସି
ଅତସ୍ତ୍ୱାମ୍‌ ରାଧାମ୍‌ ହରିହରବିଯୋଗଭିତ୍ତିମି

ପ୍ରଣତୁଂ ଫୋତୁଂ ବା କଥମନ୍ତୁତ ପୁଣ୍ୟ ପ୍ରଭବତ୍ ।—ଏଠାରେ ସେ ଶିବ ଓ ଶକ୍ତିଙ୍କୁ ଏକ ମୁଦ୍ରାର ଦୁଇଟି ପାର୍ଶ୍ବ ପରି ବସ୍ତୁର ଦୁଇଟି ଅଲଗା ଅଲଗା ରୂପ ରୂପେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଆମେ ଶ୍ରୀ ଶିବ ଓ ଶ୍ରୀମତୀ ଦୁର୍ଗା ନକହୁ ଶ୍ରୀ ଶିବ, ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଗା କହୁ; କାରଣ ପ୍ରକୃତରେ ଶିବ ଓ ଶକ୍ତି ଏକ ଏବଂ ଅଭିନ୍ନ । ମୁଦ୍ରାର ଗୋଟିଏ ପାର୍ଶ୍ବକୁ ଚାହିଁଲେ ଚିତ୍ତଟିଏ ଦେଖିବୁ ତ ଅନ୍ୟ ପାର୍ଶ୍ବକୁ ଚାହିଁଲେ କେତୋଟି ଅକ୍ଷର ଦେଖାଯିବ । ସେହିପରି ନେବଳ ଶିବଙ୍କୁ ଦେଖିଲୁ ତ ନିର୍ଗୁଣ ବସ୍ତୁଙ୍କୁ ଦେଖିଲୁ ଏବଂ ଶକ୍ତିଯୁକ୍ତ ବସ୍ତୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଶକ୍ତିଙ୍କୁ ଦେଖିଲୁ ତ ସର୍ବଶକ୍ତିଙ୍କୁ ଦେଖିଲୁ । ଏଥିରେ ଶକ୍ତିର ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ସ୍ପଷ୍ଟ ହେଲା । ଅଧିକାର ଭେଦରେ ଏହା ଗୃହୀତ ହେବ ।

ସେହି ସରୁଣବ୍ରହ୍ମ—ଶକ୍ତି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଜୀବ ତଥା ପଦାର୍ଥର ସୃଷ୍ଟି ପାଇଁ ଦାୟୀ ଏବଂ ସେ ପ୍ରତ୍ୟେକ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ଏହା କହିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେ କହିଛନ୍ତି—

ଭବାନି ତୁଂ ଦାସେ ମୟି ଶକ୍ତର ଦୃଷ୍ଟି ସକରୁଣା

ମିତି ଫୋତୁଂ ବାଞ୍ଛନ୍ କଥୟତ୍ ଭବାନି ତୁମିତି ଯା

ତଦୈବ ତୁଂ ତସ୍ୟୈ ଦିଶାସି ନିଜ ସାୟୁଜ୍ୟ ପଦମଂ

ମୁକୁନ୍ଦ ବନ୍ଧୋଦୁଷ୍ଟୁଟମକୃପାମୟଜିତପଦାମ୍ ।

ଏଠାରେ ଦେଖାନ୍ତୁ ହରି, ବ୍ରହ୍ମା ଇତ୍ୟାଦିଙ୍କ ଇଷ୍ଟ ଅର୍ଥାତ୍ ସର୍ବଶେଷ ବ୍ରହ୍ମ ହସାବରେ ଚିନ୍ତିତ କରାଯାଇଛି । ସେ ପୁଣି ତଥାନ୍ତ ସାୟୁଜ୍ୟ ମୁକ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ଦେବା ତ ବ୍ରହ୍ମ—ଭକ୍ତଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମପଦ ମିଳେ ବୋଲି ସ୍ବାକାର କରାଗଲା ।

ସେ କହିଛନ୍ତି — ଭକ୍ତ “ମା, ତୁମେ ମୋ ଉପରେ ସଦୟ ଦୃଷ୍ଟି ପକାଅ” କହିବାକୁ ଇଚ୍ଛାକରି ‘ମା, ତୁମେ’ କହୁ କହୁ ତୁମେ ତାର ଅଗ୍ରସ୍ଥ ପୁରଣ କରିଦିଅ ଅର୍ଥ ସେ ଭକ୍ତର ମନ ବୁଝି ବର ଦିଅନ୍ତି । ଏଠାରେ ଅଧିକାର

ଭେଦର ପୁନଃ ସ୍ମୃତି ପାଇଛୁ ଅର୍ଥାତ୍ ‘ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମ’—ଏ ଭାବନା ଦୃଢ଼ ହୋଇଥିଲେ ଇଚ୍ଛାର ସ୍ମରଣ ହେବା ମାତ୍ରେ ହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ହେବ । ଯଦି ଆମେ ସେ ସ୍ମରଣକୁ ନୟନ ଆଉ, ଆମେ ପୁନଃକରି ଭକ୍ତି ବଳରେ ସିଦ୍ଧି ହାସଲ କରିବୁ ।

ଜାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ— ଯାହାର ଭକ୍ତି ସେତେ ଗଢ଼ ନୁହେଁ— ମନ ବସିନି; ତା ପାଇଁ ମଧ୍ୟ କିଛି ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । ସେ ‘ଜପଯୋଗ’ ଯାହା- ଯାରେ କିଛି କରି ପାରେ । ପ୍ରତି ଶ୍ଳୋକର ଗୀତମୟ ଅଛି ଏବଂ ଜପକରି ପାରିଲେ, ଅସ୍ପଷ୍ଟ ପୂରଣ ହେବ ।

ସେ ପୁଣି କହୁଛନ୍ତି—

ଶରୀରଂ ତ୍ଵଂ ଶମ୍ଭୋଃ ଶଶୀମିତ୍ତର ବନ୍ଧୋରୁହପୁରଂ

ତବାସ୍ତାନଂ ମନ୍ତ୍ରୋ ଭଗବତ୍ତା ତବାସ୍ତାନମନନ୍ଦମ୍

ଅତଃ ଶେଷଃ ଶେଷୀତ୍ୟୟମୁଭୟାଧାରଣଭୟା

ସ୍ଥିତଃ ସଂବେନ୍ଦୋ ବାଂ ସମରସପରାନ୍ନନ୍ଦପଦୟୋଃ ।

ଆମେ ଜାଣିଥାଉଁ ସତ୍+ଚିତ୍+ଆନନ୍ଦ—ବସ୍ତୁଙ୍କର ଆନନ୍ଦକୁ ନୃତ୍ୟ ରୂପରେ, ଚିତ୍ତକୁ ଶକ୍ତି ବା କାଳୀ ରୂପରେ ଚିତ୍ତ କରାଯାଇଛି; ମାତ୍ର ଶକ୍ତି ଯେ ଶିବଙ୍କ ଶରୀର ଭିତରେ ଅଛି, ତାକୁ ଦେଖାଇବାର ଅନ୍ୟ ଉପାୟ ନ ଥିବାରୁ ଗୁଡ଼ି ଉପରେ ଛିଡ଼ା କରାଯାଇଛି । ସେହି ତଥ୍ୟକୁ ଗ୍ରହଣରେ ରୂପଦେଇ ଆରମ୍ଭେ କହୁଛନ୍ତି —ଭବାନଙ୍କ ଶରୀର ହିଁ ଶମ୍ଭୁଙ୍କ ଶରୀର ଅର୍ଥାତ୍ ଆଧାର ଓ ଆଧେୟ ଏକ—ପୁରୁଷ ଓ ପ୍ରକୃତି । ପୁଣି ସୂର୍ଯ୍ୟଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ପ୍ରମୁଖକରି କହୁବା ଅର୍ଥ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ହିଁ ତାଙ୍କର ରୂପ ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରହ୍ମ ହିଁ ଏକମାତ୍ର ସତ୍ୟ—ତା ଛଡ଼ା ଆଉ କିଛି ନାହିଁ । ସେ ଏକାବେଳକେ ଏକ ଓ ଦୁଇ ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ରହ୍ମ ଏବଂ ପୁରୁଷ—ପ୍ରକୃତି ବା ଆମର ଶିବ - ଶକ୍ତି । ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଏକାବେଳକେ ପୁଣି ଓ ଅଂଶବିଶେଷ ।

ଖାଲି ସେତିକି ନୁହେଁ । ସେ ପୁଣି କହିଲେ —

ମନସ୍ତୁଂ ବ୍ୟୋମ ଉଂ ମରୁତସି ମରୁତ୍ୟାଃସ୍ତରସି
 ଦୃମାପସ୍ତୁଂ ଭୃମିସ୍ତୁସ୍ତୁ ପଢ଼େତାୟାଂ ନ ହ ପରମ୍
 ଉମେବ ସ୍ବାତ୍ମାନଂ ପରମସ୍ତୁ ଉଂ ବିଶ୍ବବପୁଷା
 ଚିତାନନ୍ଦାକାରଂ ଶିବପୁବତି ଭାବେନ ବିଭୁସେ ।

ଏଠାରେ କହିଲେ ‘ସେ ମନ, ଆକାଶ, ବାୟୁ, ଅଗ୍ନି, ଜଳ, ପୃଥିବୀ
 ସବୁ । ସେ ତାଙ୍କର ଚିତ୍ତ ଓ ଅନନ୍ଦକୁ ବ୍ରହ୍ମ ଶ୍ରେରେ ପଢ଼େତ କରନ୍ତି ।

ଅଦ୍ୱୈତମତର ସମସ୍ତ ବିଶ୍ବାବରେ ପୁଣି ଏ ସ୍ରୋତ ଅଧିକାର
 ଭେଦରେ ଶକ୍ତିର ସ୍ତବ ପରି ଦେଖାଯାଏ । ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରଙ୍କ ରଚିତ ସମସ୍ତ ସ୍ତବ,
 ସ୍ରୋତ, ଶ୍ଳୋକର ମୂଳତତ୍ତ୍ୱ ଏକାଥା ।

ତା ପରେ ମତ ପ୍ରସାର କରି କରି ଆରୁଣ୍ୟେ ବିଶିଷ୍ଟ ତାନ୍ତ୍ରିକ କ୍ଷେତ୍ର —
 କାମରୂପ ଗଲେ । ସେଠାରେ ତାନ୍ତ୍ରିକମାନେ ବାଦରେ ପରାସ୍ତ ହେଲେ ବି
 ଅଦ୍ୱୈତମତ ଗ୍ରହଣ କଲେବାକୁ ଚାଲି ହେଲେନି । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଅଭିନବ
 ଗୁପ୍ତ ନାମକ ଜଣେ ତାନ୍ତ୍ରିକ ତାଙ୍କୁ ମାରିଦେବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖି ତାଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ
 ହେଲେ । ସେ ଗୋପନରେ ‘ମାରଣ’ ନିଷ୍ଠା ପ୍ରୟୋଗ କଲେ । ଫଳରେ
 ଆରୁଣ୍ୟଙ୍କ ମଳଦ୍ୱାର ନିକଟରେ ଫୋଟକାଟିଏ ହେଲା ଓ ଫାଟି ପୂଜ ରକ୍ତ
 ଗଲା । ସବୁ ପ୍ରକାରର ଔଷଧ ବ୍ୟବହାର ସତ୍ତ୍ୱେ ତାହା ଶୁଖିବା ବଦଳରେ
 ବଢ଼ିଲା । ସମସ୍ତେ “ଗଲେ, ଗଲେ” କହିଲେ । ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଚିନ୍ତା ଆସି-
 ଗଲା । ପଦ୍ମପାଦ ନୃସିଂହଙ୍କୁ ଧ୍ୟାନ କରି ଅଭିଭୂତ ନିଷ୍ଠା କଥା ଜାଣିପାରେଲେ
 ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟାଭିଭୂତ କରିବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଗଲେ ।

ଏହା ଶୁଣି ଆଚାର୍ଯ୍ୟେ ତାଙ୍କୁ ସେଥିରୁ ନିବର୍ତ୍ତାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟାକଲେ ।
 ସେ କୁହାଇଲେ — ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଅନନ୍ଦରେ ପ୍ରାରବ୍ଧ ଭୋଗ କରିବା ଉଚିତ ।
 ତେଣୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟାଭିଭୂତ କରିବା ଠିକ୍ ନୁହେଁ ।

ଏଥିରେ ପଦ୍ମପାଦ ସମ୍ମତ ନ ହେବାରୁ ସେ ପୁଣି କହିଲେ,—ତୁ ଏହା ଫଳରେ ନରହତ୍ୟା ପାପଭାଗୀ ହେବୁ ଏବଂ ତା ଫଳରେ ଜ୍ଞାନ ପାପା-ବୃତ୍ତ ହୋଇ ଜୀବନ ନଷ୍ଟ ହେବ ।

କିନ୍ତୁ ପଦ୍ମପାଦ ଏଥିରେ ଡରିଯିବାର ପାତ୍ର ନଥିଲେ । ସେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ—ସେତିକି ନୁହେଁ; ଗୁରୁଙ୍କ ପାଇଁ ନରକ ବରଣ କରିବାକୁ ମୁଁ ଆନନ୍ଦରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ । ସେ ସୌଭାଗ୍ୟ ହେଲେ ମୁଁ ଧନ୍ୟ ହେବି ।

ସେ ପୁଣି କହିଲେ—ଆତ୍ମରକ୍ଷା ପାଇଁ ଶତ୍ରୁନାଶ କଲେ ଜ୍ଞାନ ପାପା-ବୃତ୍ତ ହେବନି ।

ଶେଷରେ ସେ ତଥ୍ୟ ଅନ୍ୟ ଶିଷ୍ୟମାନେ ଗୁରୁଙ୍କୁ ଆଉ ବରଣ ନ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କଲେ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷତାର ପ୍ରୟୋଗ କଲେ । ଫଳହେଲା ଆଚାର୍ଯ୍ୟେ ମୁକ୍ତ ହେଲେ ଓ ଅଭିନବ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲେ । ଶେଷ ଫଳ ହେଲା—ତନ୍ତ୍ରର ଗୁରୁତ୍ବ କମିଲା ଓ ଅଦ୍ୱୈତମତ ସମସ୍ତଙ୍କ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଆକର୍ଷଣ କଲା ।

ଆମର ଜାଣିବା କଥା କି ମନ୍ତ୍ରର ଶକ୍ତି ଅଛି; ମାତ୍ର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଅସତ୍ ହେଲେ ତାର କାର୍ଯ୍ୟକାରୀତା କମିଯାଏ । ଯେଉଁମାନେ କାମନା ରଖି ଚିନ୍ତା କରନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଶକ୍ତି ମିଳିବ; କିନ୍ତୁ ଅଭିନବ ଗୁପ୍ତଙ୍କ ପରି ଅନ୍ୟର ଅମଙ୍ଗଳ କାମନାରେ ଚିନ୍ତା କଲେ ବେଳେ ବେଳେ ଲକ୍ଷ୍ୟ ସାଧିତ ହୋଇ-ପାରେ; ମାତ୍ର ବିପତ୍ତିତ ଫଳ ଫଳିବା ଆଶଙ୍କା ମଧ୍ୟ ଅଛି । କିନ୍ତୁ ପଦ୍ମପାଦଙ୍କ ପରି ଯେଉଁମାନେ କୌଣସି କାମନା ନରଖି ତପସ୍ୟା କରନ୍ତି, ଶକ୍ତି ସେମାନଙ୍କ ପଛେ ପଛେ ଗୋଡ଼ାଇଥାଏ ବା ସିଦ୍ଧି ସେମାନଙ୍କ କଳ୍ପକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ବସିଥାଏ ବୋଲି ।

ସେଠାରୁ ଫେରି ସେ ନେପାଳ ଗଲେ ଏବଂ ସେଠାର ପ୍ରସିଦ୍ଧ ଠାକୁର ପଣ୍ଡିତନାଥଙ୍କ ମନ୍ଦିରର ସମ୍ମୁଖେ କରାଇ ବସିବା ଦେଇ କେଦାରକ୍ଷେତ୍ରରେ ପହଞ୍ଚିଲେ ।

ଏବେ ତାକୁ ବଢ଼ିବା ବର୍ଷ ବୟସ । ଯେଉଁ ନଗାଧିପତି ହିମାଳୟ
ଦିନେ ତାକୁ ଭାଷା ରଚନା ପାଇଁ ଶେଷ ଯୋଗାଇଥିଲା ଓ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଥିଲା
ସେ ଆଜି ତାକୁ ଠିକ୍ ଓଲଟା କଥା କହିଲା । ସେ ଦେଲା ବିଶ୍ରାମ—ଚର
ବିଶ୍ରାମର ବାଣୀ । ସେବଠି ହିତାହୋଇ ସେ ମନ୍ଦର ଓ ତପୋବନମୟ ଭାରତ
ପତି ଦୃଢ଼ ଗାତ କରି ପବନ ଓ କାର ଧୁମ୍ମା ଶୁଣି ପାରେ । ‘ତତ୍ତ୍ୱମସି’ ଠାରୁ
‘ସବ୍ ଖଲ୍ଲିଦ୍’ ବ୍ରହ୍ମ’ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ଏ ପବନ ଭାରତ ଭୂମିରେ ‘ଭଜ
ଗୋବିନ୍ଦ’ ତଥା ‘ଶିବଃ ଶକ୍ତ୍ୟାୟୁକ୍ତୋ’ ସହ ହାତ ମିଳାଇ ତାଳେ ତାଳେ
ନାରୁଥିବା ପରି ତାକୁ ଦେଖାଗଲା । ସେ ବୁଝିଲେ, ରବିକରେଭାସିତ ଭାରତ-
ଗଗନରୁ କିନ୍ତୁ ସୁଖଭୋଗ ଜଳଧର ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଅଛି ।

ସେ ଏବେ ଆକାଶକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କଲେ । ଗୁରୁ ଗୋବିନ୍ଦପାଦ, ଗୌଡ଼-
ପାଦ ତଥା ବ୍ୟାସଦେବ ତାକୁ ଆଶୀର୍ବାଦ ଦେଉଛନ୍ତି—ତାଙ୍କ କଳ୍ପାର ସଫଳ
ରୂପ ସ୍ୱରରେ ଆନନ୍ଦ ପ୍ରକାଶ କରୁଛନ୍ତି ।

ଆରୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମୁଖରେ ଶାନ୍ତି ଓ ସନ୍ତୋଷର ଆଭାସ ହେଉଛି ।

ସେ ଏବେ ସ୍ୱର୍ଗୀୟ ସମ୍ପତ୍ତି ଉପରେ ଆଖି ବୁଲାଇ ନେଲେ । ଶିଷ୍ୟ-
ମାନେ ଦାସ୍ୟତ୍ୱ ନେବାକୁ ସମର୍ଥ । ଆଉ କଣ ? ଆଉ ଡେରି କରବାର
ନୁହେଁ । ସେ ସେମାନଙ୍କୁ ନିଜ ମନକଥା ଖୋଲି କହିଦେଲେ—

ବିଦାୟ... ଚର ବିଦାୟ..... ।

ସମସ୍ତେ ନୀରବ, ନିଶ୍ଚଳ । ଆରୁର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ମୁଖରେ ସ୍ଥିତ ହାସ୍ୟ.....
ଆଖି କହୁଛି.....ମନ ବୁଝୁଛି.....ହଜମ କରୁଛି ।

×

×

×

ଗୁରୁ ପଚାରିଲେ—ଆଉ କିଛି ପଚାରିବାର ଅଛି ?

ପ୍ରଶ୍ନ ଆସିଲା—ଆମର ଭବିଷ୍ୟତ କିଭିତ୍ତା ?

ଚର ବିପ୍ଳବ ତାଙ୍କ ଆଗରେ ନିଜ ଯୋଜନା ଥୋଇଲେ । ସୂର୍ଯ୍ୟଭୂମି
ଭାରତରେ ସୁଖି ଯେପରି ଅନାଗୁର ନ ପଶେ ଏବଂ ଦରକାରବେଳେ ଯେପରି
ସମଗ୍ର ମାନବ ଜାତିକୁ ଆଲୋଚନା ତଥା ନୀତିର ମାର୍ଗଦର୍ଶନ ଦିଆଯାଏ,
ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଭାରତରେ ତାଙ୍କ ଭ୍ରାମ୍ୟମାଣ ଜାତୀୟ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଗୁଲୁ
ରହିବ । ସେ ଜୀବନ ତମାମ୍ ଗୁଲୁଛନ୍ତି, ଶିଷ୍ୟ, ବ୍ରହ୍ମଗୁରୁ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ

ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସହ ଚାଲିଛନ୍ତି । ଅଧ୍ୟାୟନ, ଅଧ୍ୟାପନା, ବିଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର—ସବୁ ଚାଲିଛି । ସମସ୍ୟା ଆସିଛି, ସମାଧାନ କରାଯାଇଛି । ସେ ସମୟ ସାଥରେ ଚାଲିଛନ୍ତି ଏବଂ ସମୟ ତାଙ୍କ ସାଥରେ ଚାଲିଛି । ଏହିଆ ହେଲେ ତାଙ୍କ ଲାଗୁଥିବା ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ।

ଶିକ୍ଷାମାନେ ଏହାକୁ ଚାଲୁ ରଖନ୍ତୁ ବୋଲି ସେ ଉପଦେଶ ଦେଲେ । ଏହି ତ୍ରାମ୍ୟମାଣ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ହିଁ ଥିଲା ତାଙ୍କର ବିପ୍ଳବକୁ ଚିର ଜୀବନ୍ତ ରଖିବାର ସଫଳେଷ୍ଟ ଯୋଜନା । ହୁଏତ ଅମାର୍ଗୀ, ଅବୈଦିକ ଅବସ୍ଥାଟିଏ ଦେଖିଲେ, ହୁଏତ ତାହାଙ୍କ, ବ ମାରୁଣ ଦେଖିଲେ, ଅନନ୍ଦ-ଲହରୀରୁ ଶ୍ଳୋକ-ଟିଏ ଲଗାଇ ବା ପାଠ୍ୟ ଶୁଭକ୍ତି ଶ୍ଳୋକଟିଏ ଥୋଇ, ବହୁତ ଗୋଟିଏ ନା ଗୋଟିଏ ବିଭବ ଦର୍ଶାଇ ତାଙ୍କୁ ବୈଦିକ ମାର୍ଗକୁ ଘେନି ଆସିବେ ।

ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏହା କାମ କରି ଚାଲିଛି । ଆଜି ରଥବେଳେ ବଡ଼ଦାଣ୍ଡରେ ତ କାଲି କୁମ୍ଭମେଳାରେ ଏହାର ବୈଠକ ବସୁଛି । ସମସ୍ୟା ଆସିଲେ ବିଭିନ୍ନ ହେଉଛି ଓ ସମାଧାନ ହୋଇଯାଉଛି । ଅବସ୍ଥାକୁ ଚାହିଁ ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉଛି ।

ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଚାଲୁ ରଖିବା ପାଇଁ ଦରକାର ମଣିଷ ଏବଂ ସେ ମଣିଷ ଗଢ଼ିଥିଲେ । ଦେଶର ବିଭିନ୍ନ ଅଞ୍ଚଳକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟକରି ଦ୍ୱାରକା, ପୁରୀ, ଶ୍ରୀଜଙ୍ଗ ଓ ଜ୍ୟୋତିଷ ମରେ ବଡ଼ ମଠ ଓ ଦଶନାମୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା କରା ଥିଲେ । ଏହିକି ଜାଣିଲେ ହେବ ଯେ ଆମ ଭିତରେ ଯେପରି ବାହୁଣୀ, କରଣ, ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି ଜାତିବିଭାଗ ଅଛି, ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅଛି । କରୁଥିବା କାର୍ଯ୍ୟରୁ ଜାତିବିଭାଗ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ-ଥିଲା—ସେଇପରି ସେମାନଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍ ସନ୍ନ୍ୟାସପଦ୍ଧତିରୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ସୃଷ୍ଟି । ଏହା ଅଧିକାର ଭେଦଭିତ୍ତି ଆଉ କିଛି ନୁହେଁ । ଏହି ଦଶନାମୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ହେଲେ— ଶର୍ତ୍ତ, ଆଶ୍ରମ, ବଣ୍ୟ, ଆରଣ୍ୟ, ଗିରି, ପଞ୍ଚତ, ସାଗର ଭରଣ, ସରସ୍ୱତୀ ଓ ପୁରୀ ।

ସେ ପଦ୍ମପାଦ, ପୁରେଶ୍ୱର, ଶୋକନାରାୟଣ ଓ ହସ୍ତାମଳକାରାୟଣଙ୍କୁ ଏ ଚାରି ମଠର ଦାୟିତ୍ୱ ଦେଲେ । ମଠ ଦାୟିତ୍ୱ ନେବା ପରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ନାମ ହୁଏ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଆଜିଯାଏ ତାହା ହୋଇ ଆସୁଛି । ତେଣୁ

ପ୍ରଥମ ଗୁରୁ ଶ୍ରୀ ଶଙ୍କରଙ୍କୁ ଦେଶ “ଆଦି ଶଙ୍କରଚାର୍ଯ୍ୟ” ନାମରେ ଡାକି
ଆସୁଛି । ସେ ଏମାନଙ୍କୁ ଶଙ୍କରଚାର୍ଯ୍ୟ ପଦରେ ଅଭିଷିକ୍ତ କରି ଏ ଦଶ
ସପ୍ତଦାୟକୁ ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବାଣ୍ଟି ଦେଲେ । ଦ୍ଵାରକା ମଠର ନାମ
ରହିଲା ଶାରଦା ମଠ, ସୁରେଶ୍ଵର ତା ଦାୟିତ୍ଵରେ ରହିଲେ । ସେଠାରେ
ପ୍ରଧାନତଃ ସାମବେଦ ଓ ‘ତତ୍ତ୍ଵମସି’ ମହାବାକ୍ୟର ଆଲୋଚନା କରାଯିବ ଏବଂ
ଜାତ୍ୟ ଓ ଆଶ୍ରମ ସଂପ୍ରଦାୟ ତାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରହିଲେ । ପୁରୀ ମଠର ନାମ
ରହିଲା ଗୋବର୍ଦ୍ଧନ ମଠ । ପଦ୍ମପାଦ ତା ଦାୟିତ୍ଵରେ ରହିଲେ । ସେଠାରେ
ରୁଦ୍ରବେଦ ଓ ପ୍ରଜ୍ଞାନ ବାହ୍ୟ ମହାବାକ୍ୟର ଆଲୋଚନା କରାଯିବ ଓ ଶ୍ରୀର
ହେଲା ଏବଂ ବ୍ୟାସ ଓ ଅରଣ୍ୟ ହଞ୍ଜିତାୟ ତାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରହିଲେ । ଜ୍ୟୋତି
ଧାମରେ ଜ୍ୟୋତିମଠ ସ୍ଥାପିତ ହେଲା ଓ ଶୋକନାଚାର୍ଯ୍ୟ ତାର ଦାୟିତ୍ଵ
ନେଲେ । ସେଠାରେ ଅଥବା ବେଦ ଓ ଅସୁମହାବାହ୍ୟ ମହାବାକ୍ୟର ଆଲୋ-
ଚନା ହେବ । ଗିରି, ପଟ୍ଟତ ଓ ସାଗର ସପ୍ତଦାୟ ତାଙ୍କ ଅଧୀନରେ
ରହିଲେ । ରାମେଶ୍ଵର ମଠର ନାମ ହେଲା ଶୃଙ୍ଗେଶ୍ଵର ମଠ ଏବଂ ହସ୍ତାମଳନା-
ଚାର୍ଯ୍ୟ ତା ଦାୟିତ୍ଵରେ ରହିଲେ । ସେଠାରେ ଯଦୁବେଦ ଓ ଅହଂବ୍ରହ୍ମାସି
ମହାବାକ୍ୟର ଆଲୋଚନା କରାଯିବ ଏବଂ ଭାରତୀ, ସରସ୍ଵତୀ ଓ ପୁରୀସପ୍ତଦାୟ
ତାଙ୍କ ଅଧୀନରେ ରଖାଯିବା ସ୍ଥିରହେଲା ।

ପ୍ରତି କୁମ୍ଭମେଳାରେ ଏ ହଞ୍ଜିତାୟମାନଙ୍କର ବୈଠକ ବସେ ଏବଂ
ପ୍ରତି ସାପ୍ତଦାୟ ତାଙ୍କର ନୀତି ନିୟମର ବିଚାର କରନ୍ତି ଏବଂ ଦଳପତି
ବଢ଼ନ୍ତି ! ତା ପରେ ସେମାନଙ୍କର ମିଳିତ ବୈଠକ ମଧ୍ୟ ବସେ । ପ୍ରତି ମଠର
ମାଲିକ “ଶଙ୍କରଚାର୍ଯ୍ୟ” ନାମରେ ଅଭିହିତ ହେବା ବିଧି । ଶିକ୍ଷା ଦାକ୍ଷୀ,
ଚାଳିଚଳଣି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଉଚିତ ବିବେଚିତ ହେଲେ ଏମାନେ ନିର୍ବାଚିତ ହୁଅନ୍ତି ।
ଏ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଏ ଯାଏ ବି ଯେ କାମ ଦେଉଛି, ତାହା ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର
ମିଶନାରୀ ଆନ୍ଦୋଳନବେଳେ ପ୍ରମାଣିତ ହେଇ ଯାଇଛି । ଦରକାର ପଡ଼ିଲେ
ଲଠି ଡାକି ଚଳାଇବାକୁ ଯୋଗ୍ୟ ନାଗାଦଳ ଯେ ଏମାନଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ
ହୋଇଛନ୍ତି—ତାହା ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ଚରଣାବଳୀ ପରେ ପ୍ରମାଣ ନୁହେଁ କି ?

ତାଙ୍କ ପରେ ଅସିଥିବା ଶ୍ରୀ ଶ୍ରୀ ପରମହଂସଦେବ, ଶ୍ରୀ ନିଗମାନନ୍ଦ, ଶ୍ରୀ ଅରବିନ୍ଦ କଟ୍ୟାବତ୍ ସମସ୍ତେ ତାଙ୍କର ମତ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ ଏବଂ ଏବେ ବି କୌଣସି ମଠର ଶଙ୍କରଚାର୍ଯ୍ୟ ଏ ରାସ୍ତାରେ ଗଲବେଳେ ଅହଂକାର ମସ୍ତକ ତାଙ୍କ ପଦଧୂଳି ସମ୍ମାନେ ଗ୍ରହଣ କରୁଥିଲେ ।

ତତ୍ପରେ ସଂକ୍ଷିପ୍ତ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ସ୍ଵରୂପ-ପୂର୍ବକ ନିର୍ବାଚନଶାଳା ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ ଗାନ କରିଯାଉ ସେ ନାରଦ ହୋଇଗଲେ । ଯେଉଁ ଝାଞ୍ଜା ଭରତ ଉପରେ ଘିର ବେଗରେ ବହୁଥିଲା; ଯେଉଁଥିରେ ମହତ୍ତ୍ଵମଧର୍ମର ସୁଗନ୍ଧ, ଶ୍ରେଷ୍ଠ କବି ତଥା ଯୋଗୀର ଶକ୍ତି, ଦାର୍ଶନିକର ବିଚାର ଏବଂ ସମ୍ଭାରକ ଓ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକର ସୁଶୃଙ୍ଖଳ କାର୍ଯ୍ୟଧାର ଥିଲା, ତାହା ଧୀରେ ନାରଦ, ନିଷ୍ଠୁର ହେଇଗଲା । ଭକ୍ତ ତଥା ଶିଷ୍ୟମାନେ ବାକ୍ସୁକ ହୋଇ ରହିଗଲେ । ଅନ୍ତରାସ୍ତ୍ରା ଗୁଣି ନେଲା—ଗୁରୁ ଆଉ ମର ଶରୀରରେ ନାହାନ୍ତି । ହୁମାଳୟ ତାର ସ୍ଵରରେ ଘୋଷଣା କଲା—‘ଯେଉଁ ସ୍ଵର ଲହରୀ ଗୋବିନ୍ଦ-ପାଦଙ୍କ ଧ୍ୟାନ ଭଙ୍ଗ କରିଥିଲା ପ୍ରସ୍ତରତୁଳା ଶରୀରରେ ପ୍ରାଣସଞ୍ଚାର କରିଥିଲା; ସେହି ସ୍ଵରଲହରୀ ଆଜି ଆଦି-ଶଙ୍କରାୟଙ୍କ ପ୍ରାଣକୁ ନେଇ ପବନରେ ଲୁଚିଯାଇଛି—ଏହି ଭାରିତର ପବନରେ ମିଶିଯାଇଛି । ତେଣୁ ଏବେ ଯେ ଚାହୁଁବ ତାଙ୍କୁ ବାୟୁମଣ୍ଡଳରେ ତଥା ନିଜର ଅନ୍ତର ଭିତରେ ଦେଖିପାରିବ ।

ସେ ଏବେ ମେଲେ ବିଶୁଦ୍ଧ—ଶୁଦ୍ଧ । ସେ ଆଜି ଆମକୁ ନନ୍ଦୁରନ୍ତି—ଉଦ୍ଧୃତ, ଜାଗତ, ପ୍ରାଣ ବରାନ୍ ନବୋଧକ ।

ପୂର୍ଣ୍ଣସ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣମାଦାୟ ପୂର୍ଣ୍ଣମେବାବଶିଷ୍ୟତେ

ଓଁ ତତ୍ସତ୍ ଓଁ

Diamond Publisher

TELENGA BAZAR
CUTTACK - 9